ประมวลบทพระราชนิพนธ์

ใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาคปกิณกะ

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

หลวงสุวรรณกิจชำนาญ

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๘

LOYOLA

คำนำ

เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสุวรรณกิจชำนาญ ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม วันที่ ๒๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ นั้น เจ้าภาพได้แสดงความจำนงต่อหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร เพื่อขออนุญาตจัดพิมพ์บทพระราชนิพนธ์ปกิณกะ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รวม ๑๐ เรื่องด้วยกัน ปรากฏรายชื่อดังสารบาญซึ่งพิมพ์ไว้ข้างต้นของหนังสือนี้

บทพระราชนิพนธ์ปกิณกะเหล่านี้ มีอยู่มากด้วยกัน โดยมากทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทความสั้น ๆ เพื่อลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ดุสิตสมิต และใช้พระนามแฝงว่า อัศวพาหุ เรื่องที่ทรงพระราชนิพนธ์มักเป็นทำนองปลุกใจบ้าง หรือมิฉะนั้นก็เป็นทำนองวิพากย์วิจารณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ในสมัยนั้น เช่นวิจารณ์ข้อความในหนังสือพิมพ์ หรือข่าวต่างประเทศ เป็นที่นิยมอ่านกันแพร่หลายในขณะนั้น ครั้นกาลเวลาล่วงเลยมา ความนิยมในพระราชนิพนธ์ปกิณกะนี้ก็หาได้ลดน้อยลงไม่ แม้แต่กระทรวงศึกษาธิการก็ยังได้เคยเลือกบทพระราชนิพนธ์ปกิณกะบางเรื่อง ให้ใช้เป็นแบบเรียนของนักเรียนชั้นผู้หัดครูมัธยม ทั้งนี้เพื่อให้นักเรียนได้มีโอกาสเห็นลักษณะการประพันธ์ความเรียงที่ดี ซึ่งจะหาได้จากบทพระราชนิพนธ์เหล่านี้อย่างครบถ้วน ทั้งผู้ที่มาขอพิมพ์หนังสือจากหอสมุดแห่งชาติก็พอใจที่จะเลือกพิมพ์บทพระราชนิพนธ์เหล่านี้อยู่เสมอ จึงเป็นเครื่องสนับสนุนความดีของบทพระราชนิพนธ์ปกิณกะได้เป็นอย่างดี

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลบุญราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพได้

บำเพ็ญเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่หลวงสุวรรณกิจชำนาญ และได้ให้พิมพ์หนังสือนี้
แจกเป็นวิทยาทาน ขอกุศลผลบุญทั้งปวงจงเป็นพลวปัจจัยอำนวยศุภคุณมนุญ
ผลแด่ดวงวิญญาณ ของผู้ล่วงลับตามฐานนิยม เทอญ.

พ.อ. พระยาอนุมานราชธน

อธิบดีกรมศิลปากร

๘ สิงหาคม ๒๔๙๘

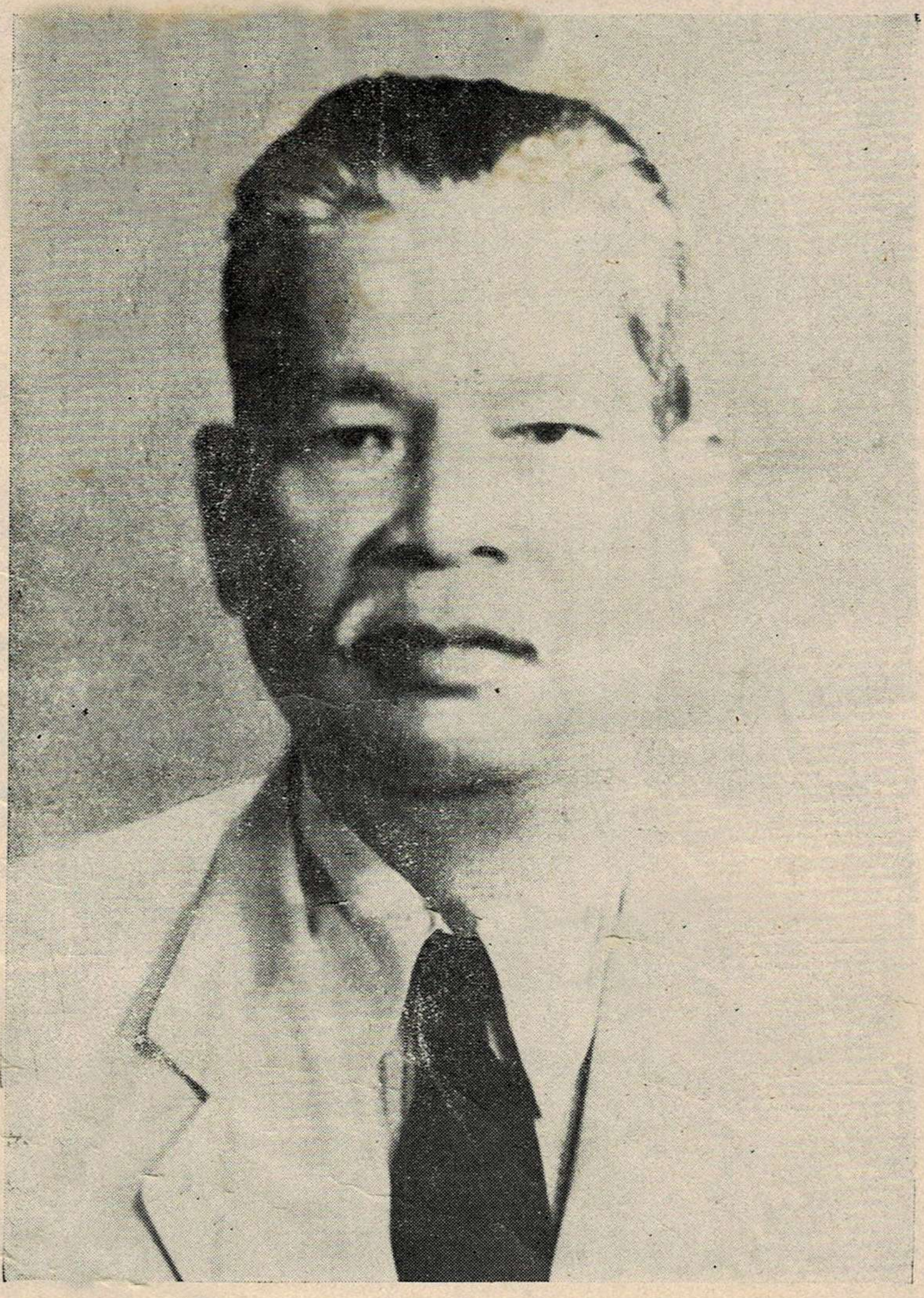

หลวงสุวรรณกิจชำนาญ

(เวศ ศิลบี่กุล)

ชาตะ 2425

มรณะ 2498

ประวัติสังเขป

ของ

หลวงสุวรรณกิจชำนาญ

(เวศ ศิลบีกุล)

หอสมุดแห่งชาติสาขานครราชสีมา

หลวงสุวรรณกิจชำนาญ (เวศ ศิลบีกุล) เกิด ณ บ้านตำบลบ้านบาตร์ อำเภอบ้อมปราบ จังหวัดพระนคร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๕ แต่นายจ้อยและนางหลัย บิดามารดา

เมื่อหลวงสุวรรณกิจชำนาญ (เวศ ศิลบีกุล) มีอายุได้ ๑๐ ขวบ มารดาได้นำไปฝากให้เข้าศึกษาอยู่ในสำนักพระอาจารย์ขัน ณ วัดสระเกษ ได้ศึกษาเล่าเรียนหนังสือและธรรมอยู่เป็นเวลาสามปี มีความรู้ทางหนังสือขนาดอ่านออกเขียนได้ ขณะรับการศึกษาจากพระอาจารย์ขันได้บำเพ็ญความขยันหมั่นเพียร จนเป็นที่รักใคร่ชอบพอของท่านอาจารย์อย่างมาก ท่านอาจารย์ขันเห็นว่าได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ทางหนังสือให้พอสมควรแล้ว จึงได้พาไปฝากไว้กับครูไกรเลิท (ชาวเยอรมัน) ผู้มีวิชาชีพทางช่างทองที่มีชื่อเสียงอยู่ในขณะนั้น เมื่อการศึกษาวิชาชีพทางช่างทอง ก็ได้สนใจผูกฝนด้วยความมานะพากเพียร จดจำแบบอย่างของท่านอาจารย์ จนเป็นผู้มีความรู้ในทางวิชาช่างทองเป็นอย่างดี และมีความชำนาญพิเศษ ในทางช่างแกะ ผูกฝนอยู่จนท่านอาจารย์ถึงแก่กรรม

เมื่อได้มีความชำนิชำนาญในอาชีวะศึกษาทางช่างทองแล้ว จึงได้เข้าทำงานอาชีวะนี้ในร้านของคุณหลวงสุวรรณกิจชำนาญ (พงษ์) ซึ่งเป็นร้านช่างทองใหญ่ในสมัยนั้น ได้ทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เกิดความชำนิชำนาญจนได้รับความเชื่อถือไว้วางใจจากท่านผู้เป็นเจ้าของร้านนี้ ทั้งได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่ให้เป็นหัวหน้าคนงานดูแลงานทั้งหมด แทนท่านเจ้าของร้าน

ในที่สุดก็ได้ทำการสมรสกับนางถนอมบุตรีท่านเจ้าของร้านนี้ จึงได้แยกออกตั้งร้านช่างทองของตนเอง ที่ตำบลแยกสพานดำ อำเภอบ้อมปราบพระนคร มีชื่อเรียกสมัยนั้นว่า ห้างนายเวศหรือกัมปะนีหลวงสุวรรณ ด้วยความมานะพากเพียรหมั่นขยันในการประกอบอาชีวะด้วยฝีมืออันดียิ่ง เป็นที่เลื่องใสของบุคคลทั่วไป จนกระทั่งในราชสำนักของล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ส่งงานเกี่ยวกับช่างทองทั้งหมด มาให้จัดทำถวาย มอบให้เป็นผู้จัดทำเครื่องราชอิศริยาภรณ์ ตลอดจนเครื่องหมายต่าง ๆ ของทางราชการทั้งหมด

งานอาชีวะช่างทองเป็นที่โปรดปรานแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ จึงได้พระราชทานให้เป็นช่างทองหลวง และโปรดเกล้าพระราชทานยศบรรดาศักดิ์ให้เป็นเสวกโท หลวงสุวรรณกิจชำนาญ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐

ความมานะพากเพียรในการประกอบอาชีวะหาได้หยุดยั้งแต่เพียงนั้น ยังได้คิดประกอบอาชีวะในด้านอื่นต่อไปอีกด้วย

ทำสวนมะพร้าวที่บางสพานใหญ่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ทำเหมืองแร่ดีบุกที่ทับสระแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

และงานป่าไม้และโรงเลื่อยจักรที่ตำบลบ้านแก้ง อำเภอสระแก้ว จังหวัดปราจีนบุรี

เนื่องจากดำเนินกิจการใหญ่และหลายแห่ง อยู่ห่างไกลกัน ไม่มีเวลาจะดูแลได้ทั่วถึง ประกอบกับเกิดวิกฤตการเศรษฐกิจตกต่ำในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๗ งานต่าง ๆ ก็ชะงักลง คงเหลือแต่งานป่าไม้และโรงเลื่อยจักรที่บ้านแก้งแต่แห่งเดียว

งานป่าไม้และโรงเลื่อยจักรนี้ ได้เจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ จนกระทั่งบัดนี้ ระหว่างดำเนินงานนี้ ต้องอดทนตรากตรำอยู่ในป่าจนเกิดเป็นโรคไข้มาเลเรีย และยังอดทนพากเพียรดำเนินกิจการด้วยความเหนื่อยยาก ทำให้สุขภาพทรุดโทรมลง ประกอบกับอายุล่วงเข้าวัยชรา

เมื่อบรรดาบุตรสำเร็จการศึกษาแล้ว ก็รับเข้าดำเนินกิจการแทน และได้ช่วยพูดจาขอร้องให้พักผ่อนเสียที่บ้านในกรุงเทพ ฯ จึงได้กลับมาพักผ่อนในกรุงเทพ ฯ และรับเป็นที่ปรึกษาในกิจการงานทั้งปวงอยู่เป็นนิจ

ครั้นมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ก็เริ่มป่วยเป็นอัมพาต เนื่องจากเส้นโลหิตในสมองตีบ ได้รับเอาใจใส่เยี่ยวยาพยาบาลจากนายแพทย์และครอบครัวเป็นอย่างดี อาการค่อยดีขึ้นเป็นลำดับ แต่ในระยะหลังนี้ อาการกลับทรุดลง จนถึงที่สุดแห่งชีวิตอย่างสงบลง ณ บ้านเลขที่ ๑ ถนนดินแดง ตำบลสามเสนใน อำเภอดุสิต จังหวัดพระนคร ท่ามกลางความเศร้าโศกของครอบครัวและญาติมิตรอย่างสุดคณะนา เมื่อวันที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๘ รวมอายุได้ ๗๓ ปี

หลวงสุวรรณกิจชำนาญ (เวศ ศิลบี่กุล) มีบุตรกับนางสุวรรณกิจชำนาญ (นางถนอม) ผู้ภริยาด้วยกัน ๙ คน คือ

๑. นางสาวละออ ศิลบี่กุล (ไม่มีชีวิตอยู่)
๒. นายถนิม ศิลบี่กุล
๓. นายถนัด ศิกบี่กุล
๔. นางถนิด ศิวรา
๕. นายพนมวัน ศิลบี่กุล
๖. นายจิตต์ ศิลบี่กุล
๗. นางเสริมศรี อุดมโชคชัย
๘. นายประเวศ ศิลบี่กุล
๙. นายสาโรช ศิลบี่กุล

สารบาญ

	หน้า
โคลนติดล้อ	๑
มะพร้าวต้นดก	๖๓
ถูกบังคับให้เป็นจัน	๖๖
วังต์องค์ใหม่	๖๙
การภายหน้าในเมืองจัน	๗๖
ทุรยศโดยอาชีวะ	๘๓
การเลือกคนเข้ารับราชการ	๙๒
บัญญานายดูลีส์ (ชาวอเมริกา)	๑๐๐
เจ้าลัทธิ	๓๐๕
ไม่ชอบไทย	๓๓๐

โคลนติดล้อ

บท ๑

การเอาอย่างโดยไม่ตริตรอง

โคลนซึ่งติดล้อแห่งความเจริญของชาติเราก้อนที่หนึ่ง และก้อนที่ร้ายที่สุดนั้น ก็คือ การเอาอย่างโดยไม่ตริตรอง ข้าพเจ้าได้เขียนเรื่องนี้โดยพิสดารแล้วดังแจ้งอยู่ในเรื่องที่ให้ชื่อว่า "ลัทธิเอาอย่าง" เพราะฉะนั้นในที่นี้ไม่จำเป็นจะต้องแสดงคุณและโทษแห่งการเอาอย่างให้ซ้ำอีก ที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงนั้น ก็เพื่อจะทำให้จำนวนก้อนโคลนต่าง ๆ นั้นบริบูรณ์ เพราะถ้าจะไม่กล่าวถึงก้อนที่ใหญ่ที่สุดและร้ายที่สุดแล้วบัญชีนี้ก็คงต้องนับว่ายังบกพร่องอยู่

ข้าพเจ้าได้เคยได้ยินคนไทยซึ่งมีสติปัญญาหลายท่าน ได้กล่าวถ้อยคำแสดงว่าไม่เห็นชอบด้วยกับการเอาอย่างไม่น้อยไปกว่าที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว แต่ข้าพเจ้ายังระลึกไม่ได้สักรายเดียวว่ามีผู้ใดที่กล้าพอจะรับผิดชอบในการเลิกไม่เอาอย่าง ข้อนี้ทำให้นึกถึงข้อซึ่งเถียงกันอันไม่เป็นสาระในเรื่องเลิกการสะสมศาสตราวุธ ซึ่งเราได้พบอ่านอยู่ในหนังสือพิมพ์ยุโรปเมื่อก่อนสงคราม คือทุกประเทศแสดงว่าไม่แต่พร้อมที่จะเลิกการสะสมอาวุธ ซ้ำได้แสดงความปรารถนายิ่งที่จะเลิกด้วย แต่ขอให้ประเทศอื่นเลิกก่อน นึกเหมือนกับการเอาอย่างเหมือนกัน คือทุก ๆ คนที่เป็นหรือได้เป็นหรือนึกว่าตัวเป็นคนสำคัญ ล้วนได้แสดงความพร้อมเพรียงที่จะเลิกเอาอย่าง แต่ก็คงขอให้ผู้อื่นเลิกก่อนดุจกัน

อย่างไรก็ดี จะตกลงการเลิกเอาอย่างโดยไม่ตริตรองหรือไม่ก็ตาม ขอให้ท่านพิจารณาดูว่าเราได้รับประโยชน์จากการเอาอย่างนั้นอย่างไรบ้าง

เมื่อมาคิดดูก็ไม่ใช่เป็นของง่าย ที่จะแสดงโดยสั้น ๆ ซึ่งประโยชน์เราได้รับจากการเอาอย่าง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะขอเลี่ยงไปเดินทางที่ง่ายที่สุด โดยกล่าวแต่เพียงว่า ประโยชน์ที่เราได้รับนั้นก็คือ ดูเหมือนเราจะได้รับความนับถือแห่งชาวยุโรป คำว่าดูเหมือนนี้หาได้ใช้ไปตามเลยไม่ ข้าพเจ้าได้เขียนลงโดยความจงใจที่จะเขียนทีเดียว คือข้าพเจ้าตั้งใจจะกล่าวว่า เราดูเหมือนจะได้รับความนับถือของชาวยุโรป แต่ความนับถือนั้นมีจริงเพียงใด เราควรจะพิจารณาต่อไปให้ละเอียด

ความจริงนั้นประเทศเราชาวยุโรปเขาไม่สู้จะรู้จักนัก และสิ่งที่เขารู้บางที่ก็เป็นอย่างอัศจรรย์มาก เมื่อข้าพเจ้าอยู่ยุโรปข้าพเจ้าได้เคยถูกถามอยู่เนือง ๆ ว่าเมืองไทยเป็นเมืองเจ้าประเทศราชในอินเดียไม่ใช่หรือ? และเมื่อข้าพเจ้าไปเมืองอเมริกา มีท่านคหบดีผู้หนึ่งได้มาแสดงความชื่นชมยินดีต่อข้าพเจ้า ในการที่แม่น้ำอิราวดีอันงดงามนั้นอยู่ในประเทศบ้านเมืองของข้าพเจ้า! เมื่อว่าสำหรับคนทั่วไป เมืองไทยเป็นประเทศที่เต็มไปด้วยช้างเผือก แต่นอกจากนั้นเขาเห็นว่าไม่สู้จะมีอะไรนัก

ถ้ากระนั้นเราได้รับความนับถือของใครเล่า? ก็ความนับถือของผู้ที่รู้จักเรานะซี! จริงอยู่ แต่เมื่อผู้ที่เขารู้จักเราเขียนถึงเรื่องเมืองเรา จะหาอะไรกล่าวไม่ได้นอกจากข้อความที่เยาะเย้ยฉะนั้นแล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่เรียกว่าเป็นความนับถือโดยแท้จริงเลย! หรือท่านจะเรียกกระนั้นเล่า? อย่างไรก็ดีข้าพเจ้า

หวังใจว่า ผู้ที่เขานับถือเราจริง ๆ ก็มีอยู่บ้าง แต่เป็นจำนวนน้อยและต้องเป็นผู้ที่รู้จักเราดีจริง ๆ

ข้อที่ว่าชาวต่างประเทศโดยมากหาได้นับถือเราไม่นั้น เป็นความจริงอันแน่นอน

เพราะเหตุใดเล่า?

เพราะเหตุว่า คนที่เอาอย่างถึงแม้ว่าจะได้รับความกรุณาและอัธยาศัยไมตรีก็จริง แต่ที่จะได้รับความนับถือด้วยนั้นน้อยนัก นี้เป็นธรรมดาอยู่เพราะเป็นธรรมดามนุษย์ย่อมจะนับถือผู้ที่สูงกว่าเรา ตีตนเสมอกับผู้ที่เสมอกับเรา และดูหมิ่นผู้ที่ต่ำกว่าเรา ก็การเอาอย่างนั้นคืออะไรเล่า นอกจากคำรับสารภาพอย่างราบเรียบแห่งความต่ำต้อยของเรา?

ท่านทั้งหลายไม่คิดหรือ ว่าเราสมควรจะพยายามยกตัวเราให้เสมอเท่ากับชาติอื่น ๆ จึงจะได้รับความนับถืออันแท้จริงแห่งเขาทั้งหลาย ไม่ใช่ตบหลังอย่างปรานี ดังที่เขาทำแก่เราอยู่ทุกวันนี้ ถ้าท่านเห็นว่าเป็นการสมควรแล้ว ท่านต้องบากบั่นหาญพอที่จะคิดจะทำอะไรด้วยตนเองบ้าง

ในที่นี้ข้าพเจ้าขอวิงวอนว่า อย่าเข้าใจผิด! ข้าพเจ้าไม่ขอแนะนำให้ท่านแสดงความคิดแผลงอย่างจัดและซึ่งไม่ใช่อื่นไกล เป็นการเอาอย่างชนิดเลวทรามสามัญเท่านั้นเลย ข้าพเจ้าไม่อยากให้ท่านใช้ความคิดชนิดที่ทำให้เกิดผลเปลี่ยนราชอาณาจักรอันแท้จริง เป็นริปับลิคเกียนิดอเมริกาใต้ ดังปรากฏอยู่ในประเทศซึ่งไม่สู้จะห่างไกลจากเรานัก! ข้อความที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะกล่าวนั้น คือ ขอโอกาสให้แก่ชาวเมืองร่วมชาติของเราได้คิดได้ทำอะไรด้วย

ตนเองบ้าง อย่าคอยเตะคนทุกคนที่ออกความเห็นความคิดทำการใด ๆ ซึ่งฝรั่งเขายังมิได้เคยทำกันในยุโรป

ถ้าท่านประสงค์ที่จะตัดความประพฤติเอาเองโดยไม่ตริตรองต่อไป เวลานี้แหละเป็นโอกาสของท่าน เพราะว่าในขณะนี้เป็นการเหลืออวสัยที่เราจะเอาอย่างบรรดามหาประเทศได้ และการที่เราจะหน่วงความเจริญของเราไว้ จนกว่าอาจารย์ทั้งหลายของเราจะเลิกการฆ่าแกงกันนั้น ก็ไม่ได้เหมือนกัน

ส่วนประเทศเล็ก ๆ นั้นจะเอาอย่างเขาเป็นเรื่องอะไร? ข้าพเจ้าแลไม่เห็นประโยชน์ที่เราจะได้รับเลย แต่ตรงกันข้าม เราอาจทำเรื่องให้คนจำพวกเที่ยวรอบโลกซึ่งไม่มีความรู้จริงจังไม่ว่าไพร่หรือเจ้าเยาะหยันเราเล่นเปล่า ๆ ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าจะคุ้มประโยชน์และคุ้มควรแก่เราเลย

บท ๒

การทำตนให้ต่ำต้อย

อนิจจา! แม้แต่ชื่อก็เยาะตัวเอง! เราทั้งหลายเรียกตัวว่าไทย กลับเป็นทาสแห่งความประพฤติดุจทาสนั้นเอง คือความประพฤติที่ทำตนให้ต่ำต้อย

ข้าพเจ้าจะไม่ว่าเลยแม้แต่เล็กน้อย ถ้าท่านพอใจจะตั้งคนชาติอื่นไว้ในที่สำหรับบูชา และเมื่อเขาอยากจะนั่งอยู่ในที่อันสูงจนเวียนหัวเช่นนั้นก็เชิญเถิด แต่เหตุใดท่านจึงต้องตราคาคนร่วมชาติของท่านให้ต่ำไปเสียกว่าชั้นของคนจำพวกที่ท่านพอใจจะบูชานั้นด้วยเล่า?

สิ่งใดที่จะได้รับความสรรเสริญของท่านโดยจริงใจ เว้นไว้แต่ที่ฝรั่งเขาได้ยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยแล้วเป็นไม่มี คนร่วมชาติของท่านไม่เป็น

ที่เชื่อถือได้ว่าจะทำอะไรสำเร็จโดยถูกต้องโดยพละตนเองเลย แลถึงแม้ผู้ที่เคยศึกษามาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดในยุโรป แม้จะได้เคยรับความฝึกหัดมาแล้วอย่างดีในสำนักที่ดีที่สุด และถึงแม้จะได้มีความเชี่ยวชาญในกิจการมาแล้วนานเพียงใด ก็อย่าสำคัญเลยว่าจะได้ทำกิจการอะไรที่ใหญ่และสำคัญจริง เว้นแต่จะสามารถสำแดงให้ปรากฏว่าหมายชาวอยู่ใต้หมวกกะโล่จึงจะใช้ได้ การที่ชาวยุโรปเขาสำคัญว่าตัวเขาและชาติของเขาเป็นเช่นนั้นก็ควรอยู่แต่เหตุใดคนไทยเราจึงได้พลอยคิดตามเขาไปด้วยเล่า ? ลืมเสียทีเดียวหรือว่าการที่เราคิดเช่นนั้น ก็เสมอว่าเราขาดความนับถือในตัวเราเอง อันลักษณะซึ่งถ้าไร้แล้ว ก็ไม่มีชนหมู่ใดจะดำรงคงตั้งอยู่เป็นชาติที่ปกครองตนเองต่อไปได้

ตามความจริงนั้น ความนิยมฝรั่งได้เริ่มบังเกิดขึ้นแต่ความพอใจในความสะดวกสบายของเรา ในเวลาที่เราแรกเริ่มใช้วิธีฝรั่งมาบำรุงปกครองบ้านเมืองของเรานั้น ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่มีคนน้อยตัวซึ่งรู้จักใช้วิธีนั้น ๆ และก็เป็นธรรมดาที่เราจะต้องว่าจ้างฝรั่งเข้ามาแนะนำลู่ทางให้เราเดิน ชาวยุโรปได้นำนิสัยที่ขยันและความสามารถทำการงานได้มากเข้ามากับเขาด้วย คนไทยผู้ที่เกียจคร้านอยู่โดยนิสัยแล้วจึงนิยมมาก เพราะฉะนั้นคนไทยได้เริ่มชอบฝรั่งคล้าย ๆ กับที่เราชอบใช้จีน แต่ฝรั่งได้เปรียบที่มีสมองความคิดดีกว่าจีนเป็นอันมาก การใช้ฝรั่งจึงเป็นการสะดวก เพราะใช่แต่เขาได้ช่วยให้เราไม่ต้องทำงานด้วยกำลัง ทั้งเขายังได้ปลดเปลื้องความลำบากของเราในการที่ต้องคิดอีกด้วย เราเป็นแต่ควักกระเป๋า ฝรั่งเขาจัดการเสร็จ

การที่มีนิสัยเช่นนี้ซึ่งเดิมเกิดจากความเกียจคร้านมากกว่าอย่างอื่น ในไม่ช้าก็ทวีขึ้นโดยลำดับ จนได้มาเป็นอย่างที่เห็นอยู่เดี๋ยวนี้ กล่าวคือ ความเชื่อ

ถืออันฝังอยู่แน่นอน ว่าการงานอะไรถ้าจะทำให้ดีแล้วต้องอาศัยฝรั่ง ผลแห่งความเชื่อถืออันนี้ทำให้ยกฝรั่งขึ้นไว้ในที่อันสูงเลิศ ส่วนคนไทยนั้นตกต่ำลงไปเกือบถึงที่สุด นี่แหละเป็นเหตุให้คนครึ่งชาติพอใจใช้กางเกงผ้าขาวอย่างสกปรกที่สุดยิ่งกว่าใช้ผ้าม่วงอย่างดี โดยเหตุที่เขาอยากให้คนทั้งหลายสำคัญว่าตัวเขาดีเกือบเท่าฝรั่ง เพราะฉะนั้นจึงดีกว่าคนไทย คนไทยเราบางคนปลอมตัวใช้กางเกงกับเขาบ้างก็มี ก็ด้วยความประสงค์มุ่งหมายเช่นเดียวกัน

ถ้าจะว่าไปแล้ว ต้องนับว่า พวกนักเรียนซึ่งได้ส่งออกไปศึกษาวิชาการณ ประเทศยุโรปชุดแรกนั้น มีความผิดอยู่บ้างในเรื่องนี้ การที่ส่งนักเรียนไปศึกษาในยุโรปนั้น ไม่มีใครอาจปฏิเสธได้เลยว่าเป็นทางที่ไม่ชอบ เพราะความมุ่งหมายมีอยู่ที่จะให้เขาเหล่านั้นได้ไปแสวงหาวิชา เพื่อจะได้สามารถทำการงานอย่างที่เราต้องจ้างฝรั่งทำอยู่นั้นได้ พวกนักเรียนชุดแรกเหล่านี้ได้ไปแสวงหาความรู้มาได้ต่าง ๆ กัน และวิชาซึ่งเห็นได้อย่างชัดที่สุดนั้นก็คือ ในแผนกแสวงหาความสนุกสำราญส่วนตัวอย่างฝรั่ง กล่าวคือ การยิงนกซึ่งมันหาผิดมิได้ กับการดื่มเหล้าบรั่นดีกับโซดา อันทำลายกำลังกายและกำลังความคิดของตนเอง เมื่อได้วิชาดังกล่าวนี้มาแล้ว ซ้ำหันเข้าไปหานิสัยเกียจคร้านเดิมของตน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ก็....นั่นแหละ ! ถ้าเขาไม่ได้ออกไปจากบ้านเรือนเสียแต่แรกจะดีกว่า ! ตัวอย่างอันเลวทรามดังกล่าวมานี้กลับช่วยส่งเสริมความเชื่อถือที่ว่า คนของเราไม่สามารถที่จะยกตัวขึ้นให้เสมอกับชาวยุโรปในเชิงทำงานอันเป็นประโยชน์ พวกนักเรียนเหล่านี้กลับทำชื่อเสียงของตนเองให้ปรากฏว่าเป็นคนอวดดีและนอกจากนี้ทำอะไรไม่ได้เลย

การที่เป็นเช่นนี้ทำให้คนไทยทั้งหลายดูถูกความสามารถของตนเองมาก

ชน และการใช้ฝรั่งในการงานซึ่งคนไทยอาจทำได้ดีเท่ากัน ด้วยเงินเดือนแต่เพียงครึ่งหนึ่งหรือส่วน ๑ ใน ๓ ของฝรั่งก็จะมีมากขึ้น การตีราคาความสามารถของคนไทยเราต่ำเช่นนี้จะมีอยู่ต่อไปอีกสักเท่าใด ? การส่งนักเรียนออกไปศึกษาวิชาในยุโรปปีละหลาย ๆ คนนั้น ถ้าเราไม่ไว้ใจให้เขาทำงานอันต้องรับผิดชอบแล้วจะมีประโยชน์อะไร ? การศึกษาในบ้านเมืองของเราเองนั้นเล่า ถ้าคนของเราจะเป็นอะไรไม่ได้ นอกจากถูกสมุนแล้ว ก็จะมีคุณอย่างไร ?

ในที่นี้ข้าพเจ้าจะต้องขอให้ท่านผู้อ่านเข้าใจว่า ข้าพเจ้ามิได้ตั้งปัญหาเหล่านี้แก่รัฐบาลโดยเฉพาะเลย ความจริงถ้าจะกล่าวให้เป็นยุติธรรมแล้ว บัดนี้มีกระทรวงทบวงการอยู่หลายแผนกซึ่งได้แสดงวิถีทางดำเนินการโดยชอบอยู่แล้ว ยกตัวอย่าง นอกจากผู้แนะนำที่ปรึกษาในแผนกวิทยาศาสตร์อันเป็นพิเศษแล้วก็ไม่มีชาวยุโรปเลยในกองทัพบกของเรา และในกองทัพเรือก็ยังมีอยู่อีกเพียง ๒—๓ คนเท่านั้น ทั้งการตั้งแพทย์ไทยให้ทำการในหน้าที่แพทย์ใหญ่ในกองทัพเรือ ก็เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่าเราได้ดำเนินการไปในวิถีอันถูกต้องแล้ว

ถ้อยคำเหล่านี้ข้าพเจ้าตั้งใจจะกล่าวต่อท่านผู้เป็นสาธารณชน ตราบใดท่านยังคงแสดงความเชื่อถือในความสามารถแห่งชนชาติอื่นยิ่งกว่าชนชาติของท่าน รัฐบาลก็คงจะต้องใช้คนต่างชาติอยู่ตราบนั้น ด้วยเหตุว่ารัฐบาลจำเป็นจะต้องกระทำการเพื่อรักษาความไว้วางใจแห่งสาธารณชน

ท่านไม่ควรจะลืมเสียว่าคนเราทุกคนที่มีความภักดีต่อชาติย่อมนึกถึงประโยชน์แห่งบ้านเมืองของตนยิ่งกว่าประโยชน์ของประเทศอื่น เพราะฉะนั้นจะไม่เป็นการเหลือวิสัยหรือที่จะหวังให้ชาวต่างประเทศเขาระลึกถึงประโยชน์ของ

เมืองไทยเท่ากับเราผู้เป็นไทยเอง และเพราะฉะนั้นถ้าคนไทยเราได้มีโอกาสประกอบการงานเพื่อประโยชน์และความเจริญแห่งบ้านเมืองของเราเองให้มากขึ้น จะไม่เป็นคุณแก่บ้านเมืองของเราหรือ ?

ขอให้ท่านตั้งปัญหาเหล่านี้แก่ตัวของท่านเองจงดีเถิด !

แต่ขอได้โปรดอย่าเข้าใจผิด ข้าพเจ้าไม่ได้ขอให้ท่านทั้งหลายเกลียดชาวต่างประเทศ เพราะถ้าเราเกลียดเขาก็เท่ากับเราเชือดคอตัวเราเอง เหตุว่ากิจการยังมีอยู่อีกเป็นอันมากซึ่งเรายังไม่สามารถที่จะทำไปโดยลำพังตนเองได้ เวลายังอยู่อีกหลายปีนักที่เรายังคงจะต้องการชาวยุโรปไว้สำหรับเป็นที่ปรึกษาในทางวิทยาศาสตร์ และในฐานะที่เป็นผู้ชำนาญพิเศษในกิจการบางแผนก แต่ในข้อนี้ เมืองเราไม่ใช่เป็นประเทศเดียวที่ต้องอาศัยความช่วยเหลือของชาวต่างในกิจการอันเป็นพิเศษและเราไม่มีเหตุอย่างไรเลยที่จะควรบ่นในการที่ต้องใช้ชาวต่างประเทศนั้น สิ่งซึ่งข้าพเจ้าประสงค์จะแลเห็นนั้นก็คือ ให้มีความเสมอภาคในระหว่างคนไทยกับชาวต่างประเทศในกิจการอันไม่ต้องใช้วิชาพิเศษประกอบนั้นให้มากขึ้น ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะได้แลเห็นคนไทยมีโอกาสใช้ความรู้ซึ่งเขาได้อุตส่าห์แสวงมาด้วยเสียทรัพย์และเวลาเป็นอันมาก และข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าบรรดาชาวต่างภาษาซึ่งมีความยุติธรรมในใจจะไม่หวงกันโอกาสนี้แก่คนไทยเป็นแน่

บท ๓

การบูชาหนังสือจนเกินเหตุ

ข้าพเจ้าไม่สู้จะแน่ใจนักว่าเราได้ธรรมเนียมบูชาหนังสือมาจากไหน ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะมาจากสาหายจีนของเรา เพราะความเชื่อถือของเขาในสิ่งทั้งปวงที่เขียนหรือพิมพ์ลงเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ดูราวกับอาการแห่งทารกการที่จีนเขาตั้งอกตั้งใจเก็บกระดาษกวาดชิ้นเล็กชิ้นน้อยที่มีตัวอักษรมารวบรวมเผาในเตาซึ่งทำขึ้นโดยเฉพาะเป็นพิเศษนั้น เป็นการประหลาดมาก เมื่อรู้นิสัยดุจทารกของจีนในเรื่องนี้ บรรดาผู้ที่ก่อการยุ่งเหยิงและหัวหน้าองค์การทั้งหลายก็ใช้ความรู้นี้เป็นประโยชน์ได้มาก โดยใช้วิธีเขียนหรือพิมพ์ข้อความซึ่งเขาต้องการจะให้ได้รับความเชื่อถือ แล้วก็ไม่ต้องจัดการอะไรอื่น นอกจากแจกจ่ายหนังสือที่พิมพ์นั้นไปเป็นอันพอ แล้วที่จะหวังในความสมปรารถนาได้ เพราะว่าถึงแม้จะมีเหตุผลมาแสดงให้จีนฟังสักเท่าใดก็ดี เขามักไม่ยอมเชื่อเลยว่าข้อความที่ปรากฏเป็นตัวอักษรแล้วจะเป็นอื่นได้นอกจากความจริง การโฆษณาข้อความใด ๆ ด้วยวิธีแจกจ่ายหนังสือ ถึงแม้ว่าเป็นวิธีซึ่งทั้งสองฝ่ายอาจทำได้ก็จริงอยู่ แต่ฝ่ายใดที่ได้เริ่มลงมือทำก่อนแล้วก็นับว่าเป็นกำไรได้เปรียบเพราะว่าได้รับความเชื่อถือแห่งคนเสียแล้ว เพราะฉะนั้นบรรดาหนังสือต่าง ๆ ของผู้ก่อการจลาจลทั้งหลาย จึงมีโอกาสที่คนทั้งหลายจะเชื่อถือได้มากกว่าฝ่ายรัฐบาล ซึ่งถือว่ามีหน้าที่แต่เพียงปฏิเสธข่าวลือต่าง ๆ แต่อาศัยเหตุที่ข่าวลือนั้น ๆ ได้มีเวลาแพร่หลายอยู่เสียนานก่อนที่เจ้าพนักงานจะได้รู้เห็น

คำปฏิเสธตามทางราชการจึงเป็นเหมือนปลายเรื่องอันเป็นของจิด ไม่มีใครจะเชื่อถือนัก

การใช้หนังสือในทางนี้ ได้มีมาแต่โบราณกาล และในเวลานี้ยังคงใช้อยู่เช่นหนังสือพิมพ์เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นจึงเห็นในประเทศจีนอาศัยเหตุที่ชนนางจีนล้วนเป็นเปรียญ (หรือเคยเป็น) เขาจึงถือว่าเป็นการไม่สมควรแก่เกียรติยศที่จะแต่งข้อความอะไรอื่นนอกจากโคลงหรือกฤษฎีกา ใช้ภาษาซึ่งเหลือที่จนสามัญจะเข้าใจได้ เพราะฉะนั้นบรรดาหนังสือพิมพ์จนมีแต่ที่เป็นปรปักษ์กับรัฐบาลทั้งสิ้น

ในเมืองไทยเราก็คล้ายกัน คือคนที่ได้รับความศึกษามาอย่างดีมีความสามารถในทางหนังสือก็ล้วนเป็นข้าราชการทั้งสิ้น ไม่มีเวลาแต่งอะไรลงหนังสือพิมพ์ได้นอกจากเป็นครั้งคราว ส่วนผู้ที่แต่งเรื่องลงหนังสือพิมพ์เป็นนิตย์นั้น จึงมักเป็นพวกที่มีความศึกษามาอย่างลวก ๆ หรือมิฉะนั้นก็เป็นผู้ถูกไล่ออกจากราชการและมีความเคืองแค้นส่วนตัวอยู่เป็นภูเขาเลากา เพราะฉะนั้นเสียงของหนังสือพิมพ์ในเมืองไทย จึงค่อนไปข้างคัดค้านต่อรัฐบาล

หนังสือพิมพ์ในเมืองไทยในชั้นต้นเป็นปรปักษ์กับรัฐบาลด้วยเหตุที่มีคนถูกไล่ออกจากราชการไปทำการในหนังสือพิมพ์ดังกล่าวแล้ว และคนพวกนี้ย่อมประสงค์ให้ร้ายแก่รัฐบาลที่ไล่ตัวเขา ครั้นต่อมาจึงกลายเป็นธรรมเนียมของผู้ที่แต่งความเห็นลงหนังสือพิมพ์จะต้องคัดค้านต่อรัฐบาล ไม่เลือกว่าจะมีข้อเคืองแค้นส่วนตัวหรือไม่ อาศัยเหตุที่คนจำพวกนี้มักจะแต่งข้อความที่ขัดขวาง

หรือบางทีก็เบื่อยไม่เป็นชิ้น จึงดูไม่น่าจะพึงสังเกตหรือให้เกียรติยศเชาโดยคัดค้าน แต่โดยเหตุที่คนเราบูชาหนังสือจนเกินเหตุดังกล่าวมาแล้วนั้นแหละเราจึงทำไม่รู้ไม่เห็นความใฝ่สูงแห่งจำพวกคนที่เรียก ตนว่า เป็น คน หนังสือพิมพ์นั่นเสียทีเดียวไม่ได้

หนังสือเป็นของได้คิดขึ้นเพื่อเป็นเครื่องจารึกความคิด ของคน เราและเป็นเครื่องแสดงความคิดของคนหนึ่งให้ปรากฏแก่คนอื่นหลายคนโดยวิธี สะดวกกว่าการที่จะพูดกันด้วยปาก เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้ที่เชียนหนังสือจึงเป็นผู้ที่สมควรจะได้รับความนับถือยิ่งกว่าสิ่งที่เขาเชียน กล่าวคือ การที่จะเชื่อข้อความใด ๆ ซึ่งปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรนั้น ควรจะต้องแล้วแต่ฐานะและชื่อเสียงแห่งผู้แต่ง ถ้าเราสามารถจะรู้ได้ว่าถ้อยคำของคนนี้มีหลักฐาน ต่างกันกับถ้อยคำของคนชีเมาในโรงเหล้าอย่างไร เหตุไฉนเราจึงจะมามีความนิยมนับถือถ้อยคำของคนชีเมานั้นจนเกินเหตุ? ในสมัยเมื่อยังมีผู้เชียนและอ่านหนังสือได้แต่บัณฑิตน้อยคน การที่เราจะบูชาหนังสือนั้นควรอยู่ แต่บัดนี้สมัยได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว แลใครมือจับปากกาได้ก็เชียนหนังสือได้แล้วฉะนี้ จึงควรถามว่าจะไม่ถึงเวลาอันควรแล้วหรือที่เราจะเลิกบูชาหนังสือเสียทีโดยไม่เลือกว่าหนังสือนั้นมีข้อความดีหรือเหลวไหลปานใด

การที่จะพูดถึงอิสรภาพของ หนังสือพิมพ์ และอะไร ๆ ซึ่งดังสูง ๆ เช่นนั้นเป็นการพูดง่าย แต่ข้าพเจ้าจะขอชักชวนให้ท่านพิจารณาความดูบางข้อ ซึ่งบางทีจะได้เด็ดลอดความดำริของท่านไปเสียบ้างก็เป็นได้

ในประเทศยุโรปและอเมริกาซึ่งมีตัวอย่างในการปกครองโดยคณะอย่างดีที่สุด และหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ บรรดามีในประเทศนั้น ๆ ล้วนเป็นฝ่ายคณะใดคณะหนึ่งทั้งสิ้น ผลของการที่เป็นเช่นนี้ เป็นเหตุให้บรรดาหนังสือพิมพ์ต้องระมัดระวังในการแสดงความเห็นต่าง ๆ กล่าวคือในระหว่างที่คณะ "ก" ถืออำนาจในการปกครอง บรรดาหนังสือพิมพ์ซึ่งอยู่ฝ่ายคณะ "ก" ก็มีหน้าที่อุดหนุนรัฐบาล และส่วนหนังสือพิมพ์ที่เป็นฝ่ายคณะ "ข" ซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้าม (ออปโปสิชั่น) ก็มีหน้าที่แสดงความเห็นทักท้วงรัฐบาล ครานั้นสมมุติว่าหนังสือพิมพ์ฝ่ายคณะ "ข" ได้ชักชวนให้สาธารณชนลงความเห็นว่าคณะ "ก" ดำเนินการผิด แล้วจึงเลือกคณะ "ข" ขึ้นเป็นผู้ถืออำนาจปกครองคณะ "ข" ก็จะต้องดำเนินการไปตามที่ฝ่ายตนได้แสดงความเห็นไว้ ถ้าหากว่าไม่สามารถที่จะทำไปได้ ก็ต้องทำอย่างที่คณะ "ก" ได้ทำมาแล้วนั้นเองแล้วไซร้ ก็ย่อมจะต้องทำหน้าที่ผิดไปไม่ใช่หรือ? ด้วยเหตุฉะนี้บรรดาหนังสือพิมพ์ซึ่งเป็นฝ่าย "ข" จึงต้องระมัดระวังในการแสดงความเห็นให้เป็นไปแต่ในเฉพาะส่วนซึ่งฝ่ายตนจะกระทำได้ในเมื่อได้รับอำนาจเข้าแทนที่คณะ "ก"

ในประเทศบรรดามีได้ใช้ระเบียบการปกครองโดยคณะ ลักษณการย่อมจะผิดแผกแปลกกันอยู่ บรรดาพวกที่แต่งความเห็นลงหนังสือพิมพ์ ย่อมรู้อยู่แก่ใจว่าตนจะไม่ต้องรับผิดชอบทำการให้สมกับวาจาที่ตนได้ไว้ และด้วยเหตุที่การตินั้นง่ายกว่าการชมหรือเถียงแทน การทำลายง่ายกว่าการสร้าง พวกที่ไม่ต้องรับผิดชอบเหล่านี้จึงมักเป็นพวกที่ชอบทำลายและชอบติ

ก็เมื่อการเป็นอยู่เช่นนี้ ควรหรือที่เราจะเชื่อถือข้อความทั้งปวงซึ่งหนังสือพิมพ์กล่าวนั้นจนเกินเหตุ ? การที่เรายอมหลับตายอมเชื่อข้อความที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ โดยมิได้พิจารณาดูความมุ่งหมายและความปรารถนาแห่งผู้แต่งเสียก่อนนั้น จะไม่เป็นการดูหมิ่นสติปัญญาของเราเองอยู่หรือ ?

บางทีท่านจะกล่าวแก้ว่า ท่านจำเป็นต้องอ่านของที่เขาหามาให้อ่าน และถ้าข้อความและเรื่องราวในหนังสือนั้นไม่ใช่ชนิดที่ดีที่สุดก็ไม่ใช่ความผิดของท่าน แต่ความจริงเป็นความผิดของท่าน ! ถ้าท่านไม่พอใจอ่านเรื่องเหลวแหลก และความแค้นเคืองของคนจำพวกที่ถูกไล่ออกจากราชการ ท่านก็ไม่จำเป็นต้องอ่าน และถ้าพวกบรรณาธิการ (เอดิเตอร์) หนังสือพิมพ์รู้ว่าท่านไม่ชอบ ก็เป็นธุระของเขาที่จะต้องหาเรื่องอย่างอื่นมาให้ท่าน เมื่อเขาเห็นว่าการลงเรื่องเหลวไหลไม่มีสาระไม่เป็นกำไรแก่เขาแล้ว เขาก็คงจะหาเรื่องที่ดี ๆ ต่อไป

เรื่องนี้แล้วแต่ท่านผู้อ่านเองจะแสดงว่าท่านชอบเรื่องชนิดใด และถ้าแม้ท่านไม่ได้สมประสงค์ ก็เป็นผิดของท่านเองที่ท่านพอใจอ่านแต่เรื่องเลว ๆ

เมื่อเราพยายามจะเดินให้ทันสมัย และทำตัวของเราให้เป็นคนทันสมัยที่สุดที่จะทำได้ฉะนี้แล้ว ท่านจะไม่เห็นด้วยหรือว่าถึงเวลาแล้วที่เราควรจะเลิกบูชาหนังสืออันเป็นลัทธิแห่งโบราณสมัย ? การที่ข้างจีนจะคิดอย่างไรหรือทำอย่างไรในเมืองของเขาหรือในที่ใด ๆ นั้น ไม่เป็นข้อที่เราจะคำนึงเลย ถ้าข้างจีนเขาจะยังคงถือประเพณีเดิมของเขา บูชาหนังสือราวกับเจ้าหรือเซียน

อะไรอันหนึ่ง และนับถือบรรดาผู้ที่เขียนหนังสือเป็นว่าเป็นปราชญ์หรือฉันแสดงนั้น ก็ช่างเขาเป็นไร เราผู้เป็นไทยไม่จำเป็นจะต้องย่างพร้อมกับจีนไม่ใช่หรือ ควรเราจะใช้ความคิดไตร่ตรองวางหนังสือและผู้เขียนหนังสือไว้ในที่อันควร คือการอ่านเรื่องราวในหนังสือพิมพ์กิดในหนังสือเล่มกิดเราควรจะใช้วิจารณญาณไตร่ตรองดู และรับรองแต่สิ่งซึ่งปัญญาของเราเองบอกว่าดีและเป็นความจริง โดยทางนี้เท่านั้นแหละชาวเราจึงจะสามารถตั้งตนให้สมควรอยู่ในหมู่ชนที่รุ่งเรืองแล้วแท้จริง

บท ๔

ความนิยมเป็นเสมียน

ผลแห่งการบูชาหนังสือจนเกินเหตุ ตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วนั้น มีอยู่อีกอย่างหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าจะขอเรียกว่าความนิยมเป็นเสมียน เพราะจะหาคำให้ให้สั้นกว่านี้ไม่ได้

การตั้งโรงเรียนขึ้นทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ให้โอกาสแก่บรรดาชายหญิงทุก ๆ ชั้น ได้ศึกษาให้รู้อ่านรู้เขียนหนังสือนั้น กลับให้ผลที่ทำให้เป็นที่รำคาญ และอาจจะทำให้รำคาญยิ่งกว่าที่เป็นอยู่เดียวนี้เป็นได้ โดยไม่กล่าวถึงความเสียหายอย่างอื่นซึ่งจะพึงมีมาในไม่ช้าวันนี้

เด็กทุก ๆ คนซึ่งเล่าเรียนสำเร็จออกมาจากโรงเรียน ล้วนแต่มีความหวังฝังอยู่ว่าจะได้มาเป็นเสมียน หรือเป็นเลขานุการ และจะได้เลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งชั้นเร็ว ๆ เป็นลำดับไป เด็กที่ออกมาจากโรงเรียนเหล่านี้ ย่อมเห็นว่ากิจการอย่างอื่นไม่สมเกียรติยศนอกจากการเป็นเสมียน ข้าพเจ้าเองได้เคยพบเห็นพวกหนุ่ม ๆ ชนิดนี้หลายคนเป็นคนฉลาดและว่องไว และถ้าหากเขาทั้งหลายนั้นไม่มีความกระหายจะทำงานอย่างที่พวกเขาเรียกกันว่า "งานออฟพีศ" มากีดขวางอยู่แล้วเขาก็อาจจะทำประโยชน์ได้มาก การที่จะบอกให้เขาเหล่านี้กระทำตัวของเขาให้เป็นประโยชน์โดยกลับไปบ้านและช่วยบิดามารดาเขาทำการเพาะปลูกนั้นเป็นการบ่วยกล่าวเสียเวลา เขาตอบว่าเขาเป็นผู้ที่ได้รับความศึกษามาจากโรงเรียนแล้ว ไม่ควรจะเสียเวลาไปทำงานชนิดซึ่งคนที่ไม่รู้หนังสือก็ทำได้ และเขาไม่อยากจะลืมวิชาที่เขาได้เรียนรู้มาจากโรงเรียนนั้นด้วย เพราะเหตุนี้เขาจึงสมัครอดหยากอยู่ในกรุงเทพ ๆ ได้เงินเดือนเพียงเดือนละ ๑๕ บาท หรือ ๒๐ บาท ยังกว่าที่จะกลับไปประกอบการเพื่อเพิ่มพูนความสมบูรณ์แห่งประเทศในภูมิลำเนาเดิมของเขา

นี่ก็ไปน่าประหลาดที่สุด ที่คนจำพวกนี้อดทนต่อความลำบากเพื่อแสวงหาและรักษาตำแหน่งเสมียนของเขา ในเงินเดือน ๑๕ บาทนี่พ่อเสมียนยังอุตส่าห์จำหน่ายจ่ายทรัพย์ได้ต่าง ๆ เช่นนุ่งผ้าม่วงสีใส่เสื้อขาว สวมหมวกสักหลาด และในเวลาเดียวที่กลับจากออฟพีศแล้วก็ต้องสวมกางเกงแพรจีนด้วย และจะต้องไปดูหนังอีกอาทิตย์ละ ๒ ครั้งเป็นอย่างน้อย ต้องไปกินข้าวตามกุ๊กช็อป

แล้วยังมีหน้าซ้ำจะต้องเสียค่าเช่าห้องอีกด้วย (หรือบางทีเขาจะไม่เสียก็ไม่ทราบ) ครั้นเมื่อเงินเดือนชนเป็นเดือนละ ๒๐ บาท เขาก็คิดอ่านแต่งงานทีเดียว (ข้าพเจ้าต้องขออธิบายคำว่าแต่งงานไว้ในวงเล็บในที่นี้ว่า ที่ข้าพเจ้าเรียกว่าแต่งงานนั้น ข้าพเจ้าพูดอย่างละม่อม เพราะว่าการแต่งงานชนิดนี้มักเป็นการชั่วคราวโดยมาก ซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไปในบทหน้า เพราะว่าเป็นโคลนก้อนหนึ่งซึ่งจะได้ยกขึ้นให้ท่านพิจารณาต่อไป)

ข้าพเจ้าย่อมจะเข้าใจอยู่ว่า ชายหนุ่มซึ่งได้ผึกตัวให้คุ้นแก่ความสนุกสนานในเมือง ย่อมจะรู้สึกเบื่อหน่ายถิ่นฐานบ้านเดิมของเขา ตามบ้านนอก และที่จะกล่าวว่าถ้าเขาอยู่ในเมือง เขาอาจจะทำประโยชน์ให้แก่บ้านเกิดเมืองนอนของเขาดีกว่าอยู่บ้านนอกนั้น เป็นความเหลวไหลโดยแท้ ท่านผู้มีความคิดคงจะเข้าใจได้ดีว่า อันประเทศอย่างเมืองไทยของเรานี้ชาวนาชาวสวนอาจจะทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองได้มากกว่าเสมียน ซึ่งเป็นแต่เครื่องมือเท่ากับปากกาและพิมพ์ดีด ซึ่งเขาใช้ (หรือใช้ผิด) ถ้าจะเปรียบพืชที่เขาได้ทำให้งอก ต้องนับว่าน้อยกว่าผลที่เขาได้กินเข้าไป แต่ถึงกระนั้นเขาก็ยังนึกว่าตัวเขาดีกว่าชาวนา และข้อที่ร้ายนั้น พวกเราทั้งหลายก็พลอยยอมให้เขาคิดเห็นเช่นนั้นเสียด้วย

เมื่อไรหนอ พวกหนุ่ม ๆ ของเราจะเข้าใจได้บ้างว่า การเป็นชาวนาชาวสวน หรือคนทำงานการอื่น ๆ นั้น ก็มีเกียรติยศเท่ากับที่จะเป็นผู้ทำงานด้วยปากกาเหมือนกัน ? เมื่อไรจึงจะบังเกิดความรู้สึกเกียรติยศแห่งการงานอื่น ๆ นอกจากงานที่ทำด้วยปากกาและพิมพ์ดีด

คำตอบแห่งปัญหาข้อนี้ ก็เป็นดังที่กล่าวมาแล้วนั้นเอง กล่าวคือเป็นความผิดของเราทั้งหลายด้วยกัน มิใช่ความผิดของพวกหนุ่ม ๆ โดยเฉพาะเท่านั้นหามิได้ ถ้าเรายังคงแสดงความเห็นโดยประการต่าง ๆ ว่า เสมียนเป็นบุคคลชั้นที่สูงกว่าชาวนาชาวสวนหรือพ่อค้ายู่ตราบใด พวกหนุ่ม ๆ ของเราก็คงจะทะเยอทะยานผักใฝ่ในทางเป็นเสมียนอยู่ตราบนั้นใช่แต่เท่านั้น ยังมีคนอยู่เป็นอันมากที่ช่วยเบิดทางหาการงานให้แก่ผู้ที่อยากจะเป็นเสมียน ส่วนผู้ที่ปรารถนาจะช่วยให้คนได้ตั้งตัวเป็นชาวนา ชาวสวนหรือคนทำงานอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์เหมือนกันนั้น มีน้อยนักข้อที่ว่าบรรดากระทรวงทบวงการมีเสมียนมากกว่าความจำเป็นนั้น ถึงแม้ผู้ที่ดูแต่เผิน ๆ ก็เห็นได้ว่าเป็นความจริง เพราะฉะนั้นสถานที่เหล่านั้น จึงต้องจัดการถ่ายเทพวกที่เกินต้องการออกเสียเป็นครั้งคราว เพื่อได้รับคนใหม่ ๆ ต่อไป

ส่วนพวกที่ถูกคัดออกนั้นเล่าเป็นอย่างไรบ้าง? ข้อนี้แหละเป็นที่น่าสังเวชยิ่งนัก คนเราที่ปล่อยให้ชีวิตล่วงไปโดยทำการเป็นเสมียนเสียนานแล้ว จะไปทำงานการอะไรอื่นก็ไม่สามารถจะทำได้ ถ้าเขาเป็นคนที่ทำประโยชน์ได้อยู่เขาก็คงจะได้เลื่อนชั้นไปในตำแหน่งอื่น ไม่ต้องถูกคัดออก ก็เช่นนั้นเขาจะไปทำอะไรเล่า? เขาจะไปเป็นชาวนาไม่ได้ ด้วยเหตุหลายประการ ประการ ๑ ก็เพราะความหยิ่งอันหามูลมิได้ของเขานั้นเอง เขาเห็นว่าไม่สมเกียรติยศที่จะไปหาการงานทำกับชาวนา ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นคนชั้นต่ำและสามัญ ครั้นเขาจะเป็นเจ้าของเองก็ไม่ได้ ด้วยเหตุว่าเป็นการเหลือวิสัยที่เขาจะเก็บหอมรอมริบ

ไว้ได้จากเงินเดือนอันน้อย ซึ่งเขาต้องจับจ่ายซื้อสิ่งของซึ่งเขาถือว่าเป็นของจำเป็นในระหว่างที่เขาทำการเป็นเสมียนอยู่ แต่เหตุสำคัญที่เขาจะเป็นชาวนาไม่ได้นั้นก็คือ เขาตกลงใจไม่ได้ที่จะทิ้งเมืองไปอยู่ตามบ้านนอกชอกนา เพราะฉะนั้น พวกเสมียนที่เกิดมาเหล่านี้จึงคงอยู่ในเมือง เที่ยวพยายามแสวงหาตำแหน่งเสมียนต่อไป และถ้าโชคดีก็คงจะเข้าได้ชั่วคราว แต่ไม่ช้าก็ต้องเปิดออกไปอีก ในระหว่างนี้อายุของเขาก็ล่วงเข้าไปทุกวัน และผู้ที่เป็นนายหรือก็ชอบใช้แต่เสมียนที่หนุ่ม เพราะฉะนั้นโอกาสที่จะหางานทำก็มีน้อยเข้าทุกวัน จนเป็นที่น่าอัศจรรย์ว่าเขาหาเลี้ยงชีพอยู่ได้อย่างไร ถ้าเขาเป็นผู้ที่มีนิสัยสุจริต เขาก็เลี้ยงไปตายอยู่ในที่ลับ ๆ แห่ง ๑ ไม่มีใครเห็น ไม่มีใครรู้จัก ไม่มีใครรัก ไม่มีใครอาลัย เป็นการลงเอยอย่างมืดแห่งชีวิตที่มืดไม่มีสาระ!

แต่ถ้าความยากจนขัดแค้นของเขานำเขาไปสู่ทางสุจริต เขาอาจจะได้ความสนุกสนานอยู่พัก ๑ แล้วเขาก็คงจะต้องยาตราเข้าสู่ศาลพระราชอาญา และไม่ช้าก็คงจะได้เข้าไปอยู่ในคุก แล้วต่อไปก็เท่ากับอันตรธาน ตกลงเป็นลงเอยอย่างน่าสังเวชทั้ง ๒ สถาน

ดังนี้จะไม่เป็นการสมควรแลหรือ ที่เราจะสอนให้พวกหนุ่ม ๆ ของเราปรารถนาหาการงานอื่น ๆ อันพึงหวังประโยชน์ได้ดีกว่าการเป็นเสมียน ถ้าเราจะสอนเขาทั้งหลายให้รู้สึกเกียรติยศแห่งการที่จะเป็นผู้เพาะความสมบูรณ์ให้แก่ประเทศ เช่นชาวนา ชาวสวน พ่อค้าและช่างต่าง ๆ จะไม่ดีกว่าหรือ? ท่านเชื่อหรือว่าพวกหนุ่ม ๆ ของเราจะทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองโดยทางเป็น

เสมียนมากกว่าทางอื่น ๆ ? เราจะมีข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ ได้อย่างไร ถ้าเราไม่อุดหนุนคนจำพวกที่จะเพาะสิ่งของนั้น ๆ ขึ้น ?

ท่านทั้งหลายจะช่วยได้เป็นอันมากด้วยความเห็นของท่าน เพราะว่าถึงแม้พวกหนุ่ม ๆ นั้นจะมีความคิดเห็นว่าตัวสำคัญ ปานใดก็คงจะต้องฟังความเห็นของผู้อื่น ถ้าความเห็นของสาธารณชน เห็นว่าชาวนา ชาวสวนพ่อค้า และช่างต่าง ๆ มีเกียรติยศเสมอเสมียน และไม่ยกเสมียนขึ้นลอยไว้ในที่อันสูงเกินกว่าควร ก็จะเป็นประโยชน์ช่วยเหลือได้มาก

เพราะฉะนั้นท่านจะไม่ช่วยกันในทางนี้บ้างหรือ ?

บท ๕

ความเห็นผิด

เมื่อได้กล่าวถึงการเป็นเสมียนแล้ว นำให้ข้าพเจ้ากล่าวต่อไปถึงความเห็นผิดต่าง ๆ ซึ่งถ้าจะยกขึ้นพิจารณาโดยเฉพาะ ก็ดูเป็นแต่ของหยุมหยิมเล็กน้อย ครั้นเมื่อมารวมกันเข้าแล้วก็พอที่จะเป็นโคลนติดล้อของเราได้ แต่ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะทำให้เปลืองหน้ากระดาษของท่านเกินไป จึงขอสรุปรวมความเห็นผิดต่าง ๆ เหล่านั้นไว้ดังต่อไปนี้

ไม่ต้องสงสัยเลยความเห็นที่ประหลาดที่สุดนั้น ก็คือความเห็นที่ว่าถ้าสามารถจะอ้างว่าเอาอย่างฝรั่งขึ้นเป็นข้อแก้ตัวได้แล้ว จะประพฤติให้เลวทราม

ต่ำช้าแม้เสมอถับเดียรัจฉานก็ทำได้ ยกตัวอย่าง ถ้าต้องการจะเมาก็ไปเชิญ
เอาพวกพ้องมาสัก ๓ หรือ ๔ คนแล้วก็ "ดื่มให้กัน" จนทุกคนลงนอนกลิ้งอยู่
ใต้โต๊ะใต้เก้าอี้กับพื้นหรือกับดิน ซึ่งดูราวกับสัตว์เขาฆ่าแล้วนั่นทำได้
หรืออีกอย่าง ๑ เมื่อกล่าวเท็จกลับชมตนเองว่าค่อนข้างแหลมอยู่ หรือมิฉะนั้น
ถ้าปรารถนาสิ่งไรซึ่งมิใช่ของตนเอง ก็หยิบเอาเสียเฉย ๆ ได้โดยแก้ตัวว่า
ตนเป็นคนอิสระไม่ต้องพึ่งผู้ใด "จะไปนั่งคอยถือประเพณีอันล่วงสมัยของคน
พื้นเมืองเอาเรื่องอะไร ?" ถ้าแม้มีสาเหตุแค้นเคืองเป็นส่วนตัวอยู่กับผู้ใด
เข้าใจว่าถ้าตรงไปเอาปืนยิงมันเสียแล้ว คนทั้งหลายก็จะกลับเห็นชอบด้วยกับ
ตน เพราะในอเมริกาเขาทำกันอย่างนั้น แต่ตัวอย่างตามที่กล่าวมานี้ บางที
ท่านจะเห็นว่ารุนแรงเกินไปก็เป็นได้ ข้าพเจ้าได้ยกมาพอเป็นอุทาหรณ์เพื่อส่อ
ให้เห็นว่าการมีความเห็นผิดนั้น อาจจะให้ผลลึกซึ้งได้ปานใด

ข้าพเจ้าไม่จำเป็นที่จะบรรยายว่าความเห็นผิดเหล่านี้เกิดมีมาอย่างไร
เพราะเหตุว่ามีแจ้งอยู่ในพระราชนิพนธ์ เรื่องประโยชน์แห่งการอยู่ในธรรม
ซึ่งโปรดเกล้า ฯ พระราชทานให้ลงในสมุทรสาร เล่ม ๔ เดือนเมษายนนั้นแล้ว
แต่ไม่ต้องสงสัยเลย การคบค้าสมาคมกับฝรั่งไพร่มีผลทำให้คนไทยหนุ่ม ๆ
ซึ่งสำคัญตนว่าได้รับการศึกษามาแล้วนั้น บกพร่องไปในทางจรรยา ที่จริง
ก็ไม่ผิดกับวิธีฝรั่งนำความ "ศิวิไลซ์" ไปสู่พวกอินเดียนผิวแดง โดยใช้
สุราเป็นเครื่องเพาะความนิยม แต่บังเอิญเป็นโชคดีของชาวเราที่ยังมีพระศาสนา
อันประเสริฐ ซึ่งได้ช่วยเหนี่ยวรั้งให้ชาวเราได้รอดพ้นจากภูมิอันทรามต่ำช้า
เช่นชาวอินเดียนผิวแดงอันน่าสังเวชที่กล่าวมาแล้วนั้น

ท่านไม่นึกหรือว่าความเห็นผิดในทางจรรยาดังว่านั้น เป็นมลทินแก่นามอันงามของชาติเรา? ถ้าท่านเห็นว่าเป็นมลทินแล้ว ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านจะถือเอาเป็นกรณียกิจของท่านอย่าง ๑ ที่จะบันดาลให้ความเห็นเช่นนี้เสื่อมสูญไป ความเห็นผิดจะคงมีอยู่ต่อไปได้ก็แต่เมื่อผู้ที่เห็นผิดนั้นยังได้รับความผ่อนผันปรานี ถ้าเราจะทำให้เป็นที่เข้าใจเสียให้ชัดเจนว่า เราจะไม่คบค้าเขาเหล่านั้นอีกต่อไป เขาจะคงประพฤติชั่วอยู่ต่อไปได้ก็หาไม่

มีคนอยู่เป็นอันมาก แม้ไม่เลวเท่าที่ข้าพเจ้าได้ยกมากล่าวก็ดียังต้องนับว่ามีความผิดอยู่ คือมีอยู่หลายคนที่นับว่าเป็นคนฉลาดมีสติปัญญาแต่เห็นผิดคิดไปว่าเป็นการสมควรที่จะต้อนรับแขกด้วยวิศกและโซดาแทนน้ำชา เพราะว่าเขาเข้าใจว่าเป็นธรรมเนียมในสมาคมแห่งฝรั่งผู้ดี เขาเหล่านั้นจะยังไม่เคยได้ทราบเลยกระมังว่าฝรั่งผู้ดีเขามีประเพณีการเลี้ยงน้ำชาเวลาบ่าย ข้าพเจ้าได้เคยรู้จักคน ๆ ๑ ซึ่งเป็นคนดีและเป็นคนที่เสพสุราไม่ได้เลย แต่เขารับแขกด้วยวิศกโซดาเสมอ เมื่อถามเขาว่าด้วยเหตุใดจึงทำเช่นนั้น เขาก็ตอบว่าเขาไม่อยากที่จะให้คนเรียกเขาว่าขี้เหนียว เพราะไม่ว่าแห่งใดที่เขาได้ไปเยี่ยมเยียนก็เห็นเขาใช้รับแขกกันเช่นนั้นทั้งนั้น เออ! สำหรับผู้ที่กินเหล้าไม่เป็นธรรมเนียมนักลำบากอยู่บ้าง แต่ผู้ที่ข้าพเจ้ารู้จักนั้นก็ถือเอาเป็นธรรมเนียมโดยมิได้ปริปากบ่นว่าประการใด เพราะเขาคิดว่าเป็นของต้องทำ เพื่อรักษาความนับถือแห่งมิตรของเขา

อนิจจา! ถ้าเราจะรักษาความนับถือแห่งมิตรไว้ไม่ได้ นอกจากด้วย

ความช่วยเหลือจากท่านยอนเดวาหรือวศกทเลวกว่าฉะนั้นแล้ว ดูเราก็จะเดินลงลึกเสียแล้วกระมัง ท่านไม่นึกหรือว่าการที่เป็นเช่นนั้น น่าจะมีอะไรที่ไม่ชอบกลสักอย่าง ๑ เป็นแน่?

ความเห็นผิดอีกอย่าง ๑ ซึ่งมีผู้อยู่ในคนจำพวก ๑ นี้นึกคือว่า ถ้าแม้เป็นหมอความแล้ว ถึงจะฝ่าฝืนกฎหมาย ๆ ก็จะคุ้มครองตน ข้าพเจ้าได้ทราบเรื่องคน ๆ ๑ ซึ่งจับเรียนกฎหมายโดยความมุ่งหมายอย่างเดียวจะตีหัวคนอีกคน ๑ เขาได้สอบได้กฎหมายได้จริง ๆ และเขาได้พยายามทำร้ายร่างกายเช่นที่ได้ตั้งใจไว้จริง ๆ ด้วย แต่ไม่จำเป็นที่ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวเพิ่มเติมว่า ในเวลานี้ข้าพเจ้ากล่าวถึงนั้นได้เข้าไปอาศัยอยู่ในตะรางแล้ว ! ถ้าความเห็นผิดในเรื่องอำนาจแห่งกฎหมายยังมีอยู่ตราบใด ส่งาแห่งกฎหมายก็ย่อมจะไม่แผ่เผยพูนเพิ่มได้ตราบนั้น เพราะฉะนั้นถึงแม้จะต้องถูกหาซ้ำซากข้าพเจ้าก็ยอม แต่จะต้องขอถามท่านอีกสักครั้ง ๑ ว่า การเป็นอยู่ตามที่ควรจะเป็นแล้วละหรือ ? ถ้าท่านเห็นว่าไม่ควรดังที่ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านจะเห็นเช่นนั้น ท่านจะไม่ช่วยลบล้างความเห็นที่ผิดนั้นละหรือ ? ถ้าท่านจะรักษาอำนาจแห่งกฎหมาย และท่านประสงค์จะให้กฎหมายเป็นเครื่องคุ้มครองชีวิตร่างกายและทรัพย์สมบัติของท่านแล้ว ท่านก็ต้องสบัดหน้าไม่สมาคมคบค้าพวกที่ใช้กฎหมายเพื่อประโยชน์อย่างร้ายกาจของเขานั้นอีกต่อไป

ในที่สุดยังมีความเห็นผิดอยู่อีกอย่าง ๑ ในเรื่องความเป็น "เสรี" ซึ่งบางคนอธิบายว่า คือการเลือกทำอะไรได้ตามอำเภอใจ ไม่เลือกว่าจะผิด

หรือให้โทษเพียงใด คนประเภทนี้ย่อมเป็นที่น่ารังเกียจแก่คนทั้งหลาย และ
เมื่อเขาดื่มสุราเพื่องชนด้วยแล้ว ก็เป็นอันเหลือสติกำลังที่จะทนทานได้จริง ๆ!
ถ้าคนคัดค้านเข้าคราวใด ผู้ตั้งตนเองเป็นผู้รักษา "อิสรภาพ" นี้ ก็มัก
ใช้วาจาหยาบคายด่าว่าเฉพาะบุคคลอย่างทารุณ ซึ่งเขาเรียกว่าเป็นคำโต้ตอบ
ความโง่เขลาของชาวพื้นเมือง แต่ส่วนข้อที่ตัวเขาเองเป็นไพร่บัดซบและเป็น
คนชั้นอวด มีวุฒิอย่างนกแก้วที่สามารถจำคำของปราชญ์มากล่าวได้เป็นตอน ๆ
ซึ่งตนเองก็ไม่เข้าใจนั้น หาได้กระทบมันสมองของมันอันมืนด้วยพิษแอลกอ
ฮอลนั้นไม่

ส่วนเราผู้เป็นไทยแท้ เป็นพลเมืองแห่งชาติไทย จะยอมนิ่งทนคน
ลามกผู้เป็นมลทินแก่นามว่าไทยต่อไปสักเท่าใด ? ถ้าเราตกลงใจจะไม่คบค้า
มันต่อไป เราก็ไม่จำเป็นต้องคบเลย เราไม่ต้องการความเป็นไทยชนิดที่
พวกไพร่บัดซบเหล่านั้นแดง ! เราทั้งหลายมีความเป็นไทยของเราเองอัน
เป็นสิ่งซึ่งสง่างามอยู่แล้ว ความเป็นไทยอย่างนี้แหละเราทั้งหลายพึงหวังสงวน
ไว้ให้ถาวรวัฒนาจนกว่าจะสิ้นดินฟ้า

บท ๖

ถือเกียรติยศไม่มีมูล

ข้าพเจ้าได้นำความเห็นผิดมาแสดงไว้ในบท ๕ สามข้อแล้ว ในบทนี้
ข้าพเจ้าจะขอยกขึ้นกล่าวอีกข้อ ๑ และยังมีอยู่อีกข้อ ๑ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้แสดง
ต่อไปในบทหน้า

เรื่องที่ข้าพเจ้าจะกล่าวในบทนี้ คือการถือเกียรติยศไม่มีมูล คือเกียรติยศซึ่งทำให้ผู้ถือนั้นกลายเป็นคนที่น่าขันแก่ผู้ที่เขาเป็นกลางคอยดูอยู่ ลักษณะพิเศษอันหนึ่งแห่งความเจริญในสมัยนี้ที่เรียกว่าความ "ศิวิไลซ์" นั้น คือมีคนตั้งตนเองขึ้นว่าเป็นคนฉลาดและได้ศึกษาตราคาตนเองและความสามารถของตนสูงเกินกว่าที่ผู้อื่นเขาเห็น จึงทำให้รู้สึกตนไม่แต่เสมอกับคนอื่น กลับสูงยิ่งไปกว่าคนทั้งปวง อันเป็นเหตุให้เกิดความเย่อหยิ่งอันไม่มีมูล ซึ่งทำให้เขาเองหมดสง่าเป็นที่น่าเย้ยหยันแก่คนทั้งหลาย แต่ความรู้สึกตนสำคัญของเขานั้นเอง เปรียบประหนึ่งผ้าผูกตาที่ทำให้เขาไม่แลเห็นตัวเขาเองได้ดังที่คนอื่นเห็นเขา คนที่หยิ่งและนึกว่าตัวสำคัญเช่นนี้ ย่อมเป็นผู้ที่มีความคิดแคบและมีนิสัยหยุมหยิม ซึ่งนอกจากที่ทำให้ตัวเป็นที่น่าหัวเราะแก่คนทั้งหลาย ยังอาจจะให้ผลร้ายกีดขวางทางเจริญแห่งชาติได้ ซึ่งตัวเขาเองคิดแคบเกินไปที่จะเล็งเห็น แต่ข้อนี้เป็นเรื่องนิสัยหยุมหยิมของคนซึ่งให้ผลร้ายได้มาก ดังข้าพเจ้าจะได้แสดงในบทหนึ่งต่างหาก ในที่นี้ข้าพเจ้าจะขอกล่าวแต่ในส่วนที่ชวนหัวยิ่งกว่าสิ่งอื่น

การที่จะพิจารณาโดยพิศดารถึงเหตุผลที่บันดาลให้เกิดถือเกียรติยศอันไม่มีมูลนี้ ก็จะเปลืองที่กินหน้ากระดาษมากนัก ข้าพเจ้าจะขอกล่าวแต่เพียงว่า การถือเกียรติยศอันไม่มีมูลเป็นผลแห่งความนิยมในส่วนตัวบุคคลซึ่งเกิดขึ้นจากความรุ่งเรือง อันเป็นเหตุให้คนนึกถึงตัวเป็นสำคัญ และประเสริฐที่สุดในโลก ลัทธิความเสมอภาคซึ่งเป็นลัทธิที่คนพอใจพูดถึง

เนื่อง ๆ เข้าใจน้อยที่สุด และพาให้ผู้อื่นเข้าใจผิดไปด้วยนั้น เป็นบ่อเกิด
แห่งความคิดอันน่าขันในเรื่องการถือเกียรติยศอันไม่มีมูล เพื่อขัดคัน
ข้อความที่จะต้องพิจารณาในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะขอกล่าวแต่เฉพาะที่เราเห็นได้
อยู่ในเมืองไทย

ในเมื่อไม่สู้จะช้านานนัก ได้มีหนังสือพิมพ์บางฉบับในเมืองเราได้แสดง
โอวาทซึ่งข้าพเจ้าใคร่จะเรียกว่า "ลัทธิอคารโว" ซึ่งข้าพเจ้าจะขอยกขึ้นกล่าว
แต่ข้อสำคัญโดยย่อดังต่อไปนี้

(๑) คนย่อมเสมอกันหมดโดยกำเนิด ความไม่เสมอกันย่อมบังเกิดขึ้น
ต่อภายหลัง เพราะความสามารถแห่งคนต่างกัน เพราะฉะนั้น

(๒) การที่จะแสดงความเคารพต่อผู้ใดด้วยวาจาก็ดี ด้วยกิริยาคือ
คำนับหรือก้มศีรษะก็ดี เป็นเครื่องแสดงความต่ำต้อย ไม่สมควรแก่เกียรติยศ
ของผู้ทรงสติปัญญา

ตามลัทธินี้ฟังดูเรียบร้อยดีอย่างลัทธิทั่วไป แต่ครั้นเมื่อนำมาใช้เข้า
จริงจังก็เห็นได้ว่า เป็นลัทธิที่ผิดเกือบตลอดต้นจนปลาย ความผิดในเรื่องนี้ย่อม
อยู่แก่ผู้สอน ซึ่งมีความคิดแคบเกินไปที่จะใช้ลัทธินี้โดยกว้างขวางได้ ลัทธินี้
ซึ่งมิได้เกิดขึ้นในพื้นเมืองเราก็ยากที่ผู้ซึ่งตั้งตนเป็นอาจารย์นั้นจะเข้าใจได้
เพราะเขาเป็นคนหนังสือพิมพ์ คนไทยบ้าง ครึ่งไทยบ้าง นอกจากพวกหนังสือ
พิมพ์แล้ว ยังมีข้าราชการอยู่จำพวกหนึ่ง ซึ่งมีความนิยมไปในทางผิด
อันเป็นลักษณะอันหนึ่ง แห่งการศึกษาในปัจจุบันสมัยไปเชื่อถือเลื่อมใสในลัทธิ

นเข้าด้วย จึงเป็นเหตุให้ลัทธินมรากฝังอยู่ได้แน่นหนา เกินกว่าคุณความดีแห่งลัทธินั้นเองจะเป็นไปได้

เพราะฉะนั้นต่อมาในไม่ช้า จึงกลายเป็นธรรมเนียมว่าถ้าจะแสดงตนว่าเป็นคนมีสติปัญญาและได้รับความศึกษาแล้ว ก็จำเป็นต้องแสดงกิริยาวาจาอันหยาบคาย ปราศจากความนับถือต่อผู้ที่มีอายุหรือผู้ที่สูงกว่า ร้ายกว่านั้นถ้าผู้ใดไปหาใครที่บ้าน แม้จะไปด้วยความรักใคร่ชอบพอกัน ก็ถูกเรียกว่าเป็นหัวประจบ ส่วนอาการที่แสดงคารวะต่อผู้หนึ่งผู้ใดนั้น เป็นธรรมเนียมที่ไม่ใช้กันเสียเลย จนแม้แต่จะไหว้บิดามารดาของตนเองก็กลายเป็นการประจบ! ในสมัยที่นับว่าลัทธินิยมถึงซึ่งความรุ่งเรืองที่สุดนั้น คนถึงกับต้องหลีกเลี่ยงไม่พบปะกัน ด้วยความกลัวจะถูกเรียกว่าหัวประจบ การระส่ำระสายในทางคบหาสมาคมกันในกรุงเทพฯ แลเห็นได้ชัด จนแทบจะอยากออกไปอยู่เสียให้พ้นในกลางทะเลทรายสะฮารา ซึ่งอย่างน้อยก็เป็นที่พ้นจากนัยน์ตาของพวกหัวโจกอาจารย์ใหญ่ที่คัดค้านการ “ป.จ.” การเป็นอยู่อย่างนี้ จนเหลือที่จะทนทานได้ บางคนก็ได้แสดงอาการกระสับกระส่าย จนบังเอิญเป็นโชคดีที่บังเกิดเหตุการณ์ขึ้นอย่างหนึ่งในขณะนั้น ซึ่งข้าพเจ้าไม่อยากจะกล่าวโดยพิสดาร เพราะไม่อยากจะทำให้ผู้ใดขัดเคือง แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ได้ทำประโยชน์ให้ความนิยมในการกล่าวโทษ “ป.จ.” นั้นเสื่อมถอยลง และตั้งแต่นั้นมาลัทธิกล่าวโทษ “ป.จ.” จึงไม่สู้จะรุกรานเหมือนแต่ก่อน

คิดไปก็น่าขัน ที่มีคนบางคนช่างวุ่นวายเสียจริง ๆ ในเรื่องการแสดง

ความเคารพ บางทีจะยังมีพวกสมาชิกเสือป่าอีกหลายคนที่ยังจำได้ว่า ปัญหาเรื่องการเคารพนี้ได้เกิดขึ้นอย่างยุ่งเหยิงปานใดในเมื่อเริ่มตั้งคณะเสือป่า มีคนชั้นผู้ใหญ่อยู่สองสามคนซึ่งแสดงกิริยาว่าไม่พอใจเลย เพราะว่าผู้น้อยไม่คำนับตน และใช่แต่เท่านั้น ตนต้องกลับคำนับผู้นอกด้วยในเวลาที่เข้าแถว แต่ขอที่ผู้น้อยนั้นมียศสูงกว่าทางเสือป่า และตนเป็นแต่พลเสือป่าเท่านั้น ไม่เป็นข้อสำคัญพอที่จะต้องคำนึงถึง

ในเรื่องนี้ ท่านผู้อ่านควรจะรู้สึกเบาใจได้อย่างหนึ่ง ว่าการถือเกียรติยศไม่มีมูลเช่นนี้ หาได้มีอยู่ในประเทศเราเมืองเดียวไม่ ในเมืองอังกฤษตามที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งพึ่งมาถึงเมื่อเร็ว ๆ นี้ ปรากฏว่าได้มีคนออกความเห็นโต้เถียงกันเป็นเรื่องใหญ่ในหนังสือพิมพ์ “อิเวนิงสแตนดาร์ด” ในเรื่องธรรมเนียมการคำนับ ผู้หนึ่งแสดงความเห็นว่า “การคำนับเป็นเครื่องหมายว่าพลทหารเป็นบ่าวนายทหาร ซึ่งบางทีจะเป็นของจำเป็นแต่ในสมัยโน้น แต่ในเวลานี้คนเรามีสติปัญญาขึ้นแล้ว การคำนับจึงไม่จำเป็นต่อไปและไม่เป็นของที่พึงปรารถนาด้วย” ผู้แสดงความเห็นนี้ได้กล่าวต่อไปว่า “การที่ต้องคำนับคนซึ่งตามปรกติเราไม่ใฝ่ฝันจะเชิญให้เหยียบบ้านเรานั้น อยู่ข้างจะทำให้รู้สึกขนลุกขนพองอย่างไรอยู่”

ตามความเห็นของคนที่มีความคิดแคบเช่นนี้ นายคเบอล เฮาวาร์ดได้ตอบอย่างน่าฟังในหนังสือ “สเกตช์” ซึ่งข้าพเจ้าอดนำถ้อยคำของเขามาลงไม่ได้ เพื่อประโยชน์แห่งผู้ที่แสดงตนว่าเป็นเจ้าสติปัญญาของเราทั้งหลายดังต่อไปนี้

"ท่านผู้นี้ได้แสดงความเข้าใจผิดในเรื่องนี้ตลอดเรื่อง การคำนับนั้นจะนับว่าเครื่องหมายพลทหารเป็นบ่าวนายทหารนั้นไม่ถูกอย่างยิ่ง และการคำนับผู้ใดผู้หนึ่งนั้น ข้อสำคัญไม่ได้อยู่ที่ว่าเรานับถือเขาส่วนตัวหรือไม่เลย การคำนับย่อมเป็นเกียรติยศแก่ผู้ที่คำนับมากกว่าผู้ที่รับคำนับ ผู้ใดมีความคิดอันชอบแล้ว ย่อมจะได้รู้สึกภูมิในใจทุกคราวที่เขาคำนับนายทหารของเขา ทุกคนหรือแทบจะทุกคนที่ได้เคยคำนับย่อมได้รับความรู้สึกอันนี้มาแล้วเป็นแน่นอน เพราะเหตุใด? เพราะเหตุว่า การคำนับนั้นแปลว่า ข้าพเจ้าทำกิริยาเช่นนี้เพื่อแสดงให้ปรากฏซึ่งความจงรักภักดีของข้าพเจ้าต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินและกองทัพของพระองค์ท่าน ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งซึ่งท่านจะไว้ใจได้ในเวลาเข้าชิงชัย และข้าพเจ้าแสดงให้ท่านเห็นโดยกิริยาอย่างนี้ว่าท่านจะไว้ใจข้าพเจ้าโดยเต็มที่! นี่แหละเป็นหัวใจแห่งการคำนับ ขอให้ทิ้งความคิดอย่างห่ามที่เห็นว่าการคำนับนั้น เป็นอาการของทาสหรือเป็นการเฉพาะส่วนตัวนั้นเสียเถิด ข้าพเจ้าขอวิงวอนให้ช่วยกันถือเอาโอกาสซึ่งสงครามคราวนี้ได้ให้แก่เราทั้งหลายให้กลายเป็นคนที่มีความคิดอันกว้างขวาง แม้จะเป็นอยู่ได้แต่ชั่วคราวก็ตามที่เถิด"

ถ้อยคำข้างบนนี้ ถึงแม้ว่าเขากล่าวสำหรับเด็กอังกฤษก็ใช้ได้ดีสำหรับเราคนไทยเหมือนกัน ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านผู้อ่านจะช่วยให้ข้าพเจ้าให้ถ้อยคำเหล่านี้ได้ถึงหูคนที่ควรจะถึง คือคนที่ทำตัวของเขาให้เป็นที่น่าขันด้วยเหตุที่เขาไว้เกียรติยศโดยไม่มีมูลนั้นแล

คนเราถึงจะเป็นคนใหญ่ปานใดก็ดี ยังคงมีผู้ใดหรือสิ่งใดที่ใหญ่กว่า ซึ่งถ้าเราเป็นผู้มีความคิดชอบก็ต้องเคารพนับถือ แม้องค์สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์เจ้าของเรา ที่เรานิยมว่าประเสริฐกว่ามนุษย์ทั้งปวง ก็ยังทรงแสดงคารวะต่อพระธรรมซึ่งพระองค์ได้ทรงสั่งสอนมนุษย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทั้งหลายพระองค์ทรงดำรงความเป็นใหญ่ยิ่ง ในแดนไทยจะหาใครเสมอเหมือนไม่มีแล้ว พระองค์ก็ยังทรงแสดงความเคารพต่อสมเด็จพระอุปัชฌาย์พระกรรมวาจาจารย์ พระสงฆ์ทั้งปวงและพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ ทั้งพระองค์ทรงคำนับธงชัยเฉลิมพลทหารบกและธงทหารเรือ และไม่ว่าใครที่ถวายคำนับหรือถวายบังคมในเวลาที่เสด็จผ่าน พระองค์ก็ทรงรับคำนับอยู่เป็นนิตย์ ในการที่ทรงกระทำเช่นนี้ใครจะคิดหรือว่า พระองค์ได้ทรงทำให้เป็นที่เสื่อมเสียพระเกียรติยศด้วยประการใด ๆ? กลับตรงกันข้าม ทุกสมัยทุกคราวที่พระองค์ทรงแสดงความนับถือแก่ผู้ใด การที่ทรงแสดงก็เพิ่มพูนพระเกียรติยศ พระเกียรติคุณ ทุกคราวทุกสมัย เพราะว่าพระองค์ได้ทรงสำแดงคุณสมบัติ อันเป็นลักษณะแห่งพระราชาอย่างหนึ่ง ซึ่งบรรดาปราชญ์ในโบราณสมัยได้สรรเสริญ กล่าวคือ การถ่อมพระองค์ถึงแม้ว่าจะไปแห่งใด ๆ การถ่อมตนหรืออกนัยหนึ่งเรียกว่าการแสดงกิริยาเรียบร้อย เป็นของที่เขานิยมกันว่าเป็นความดี ซึ่งผู้ที่มีสติปัญญาทั้งหลายย่อมสรรเสริญ และซึ่งเป็นสิ่งที่จะทำให้ผู้ที่แสดงกิริยาเช่นนั้นเป็นที่รักใคร่แก่คนทั้งปวงคงมีแต่คนที่มีความคิดแคบ ความรู้ต้นในความผิด และ ชอบ

คือคนที่ได้รับการศึกษามาอย่างบกพร่อง เต็มไปด้วยความเย่อหยิ่งโดยไม่มี
มูลปราศจากสติปัญญาสามารถ จึงต้องการใช้การไว้เกียรติยศโดยไม่มีมูล
นั้น เป็นเครื่องปกปิดความบกพร่องของตน ซึ่งดูไม่งดงามราวกับสวมเสื้อที่
ผิมอทำเลว ทำให้ผู้สวมนั้นเองเป็นที่เยาะหยันแก่คนทั้งปวง

เป็นเคราะห์ที่คนบ้าจำพวกนี้ ซึ่งมักจะเป็นผู้ไว้เกียรติยศโดยไม่มีมูลมาก
กว่าอื่น ๆ ย่อมจะไม่แลเห็นความจริงว่าตัวทำให้คนอื่นเขารู้สึกขันปานใด
เพราะฉะนั้น ถ้าพวกเราทั้งหลายจะช่วยกันทำให้รู้สึกเกียรติยศแห่งการถ่อมตน
ได้แล้ว ก็จะนับว่าเป็นความกรุณาเป็นอันมาก

บท ๗

ความจนไม่จริง

นี้เป็นความผิดอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าร้ายยิ่งไปกว่าความเห็น
ผิดที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน ด้วยเหตุว่าเมื่อแลดูแต่เผิน ๆ ก็อาจจะเชื่อ
เอาว่าเป็นความจริงได้

ความจนไม่จริง คือความเห็นที่จะได้แสดงต่อไปในบทนี้ เป็นผลของ
การที่แลดูกิจการทั่วไปอย่างแคบ ๆ ซึ่งเกิดจากความเห็นแก่ตนอันเกิดจาก
ความ "ศิวิไลซ์" ซึ่งเป็นผลของความสงบศึก การย่อมเป็นดังนี้ทั่วไปไม่ว่า
แห่งใด ประเทศไหนที่มีความสงบราบคาบมาช้านาน พอเมื่องถึงเวลา
แสวงหาความสำราญและความสนุกสนานส่วนตัว จึงได้คิดถึงตัวมากขึ้น

จนความคิดความเห็นในกิจการแทบไปก็ยังแคบเข้าทุกที จนไม่มีอะไรในโลกจะสำคัญเท่าตนเอง ในข้อนี้ข้าพเจ้าออกจะเห็นด้วยกับชาวเยอรมันซึ่งได้กล่าวไว้ว่า แท้จริงการสงครามเป็นของที่ให้คุณโดยไม่รู้ตัว เพราะเป็นของที่บังคับให้เรานึกถึงสิ่งที่ใหญ่และสำคัญกว่าตัวเราเอง การสงครามทำให้คนตื่นจากความฝันถึงประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งเป็นของยากที่จะแก้ไขได้ด้วยอย่างอื่น นอกจากเสียงปืนใหญ่และดาบปลายปืน

ผลสำคัญของความสงบศึกนั้น ก็คือความรู้สึกปราศจากอันตรายเมื่อมีความรู้สึกปราศจากอันตรายแล้ว คนเรานึกมีเวลาแสวงหาความสนุกสำราญส่วนตัว แต่การหาความสนุกสำราญอย่างใด ๆ ทั้งสิ้นจำเป็นต้องสละทรัพย์แลกเอามา จึงเกิดมีความเห็นผิดในเรื่องความยากจน ซึ่งเกิดขึ้นแก่หมู่คนไทยสมัยใหม่ในกรุงเทพ ฯ ดังเราเคยได้ยินกันอยู่ไม่เฉพาะแต่ในการสนทนากัน แม้แต่ในหนังสือก็ได้เคยอ่านอยู่เนือง ๆ เรื่องความยากจนของคนไทย ความปรารภเชิงร้องทุกข์เช่นนี้ มักจะมีข้อเปรียบเทียบถึงประเทศอื่น ๆ พรรณนาถึงของศิวิไลซ์ต่าง ๆ ที่ในเมืองเราไม่มี หรือที่เรายังไม่สามารถจะกระทำให้สำเร็จได้ และบางทีก็แสดงความเห็นถึงวิธีการที่ควรจัด แต่โดยมากผู้ที่ร้องทุกข์เช่นนี้ มักจะไม่มีความเห็นอย่างไร แต่ในตอนท้ายก็ลงความคล้ายกันหมด คือว่า "รัฐบาลควรจัดการเสียอย่างใดอย่างหนึ่ง"

ก็คนไทยเรานี้ยากจนจริงหรือ ?

ในข้อนี้ข้าพเจ้าได้เคยแสดงความเห็นไว้ครั้งหนึ่งแล้วโดยอัตโนมัติว่า คน

ไทยเราไม่จน และแต่นั้นก็ยังไม่มีเหตุอันใดที่มาเปลี่ยนแปลงความเห็นของข้าพเจ้า การที่จะพิสูจน์ความจริงข้อนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่ยากนัก เพราะว่ามีเหตุผลหลายอย่างดังจะชี้ให้เห็นได้ ข้าพเจ้าจะขอยกขึ้นกล่าวแต่เพียง ๒ ข้อดังต่อไปนี้ :—

(๑) ในเมืองเรายังไม่เคยปรากฏเลยว่า มีคนอดตาย

(๒) รถไฟยังคงบรรทุกคนหัวเมืองเข้ามากรุงเทพ ฯ อยู่เสมอ เพื่อเอาเงินมาเข้ากระเป๋านายอากรหยงหวยและบ่อนเบี้ย ข้อนี้ก็เห็นได้แล้วว่า ถ้าคนเราจนจริง ก็คงไม่สามารถจะทำเช่นว่ามานี้ได้เป็นแน่

ถ้าหลักฐานนี้ยังไม่เป็นที่พอใจของท่าน ข้าพเจ้าขอเชิญให้ท่านเดินไปตามถนน แล้วและนำคนที่นุ่งผ้าขาดวิ่นด้วยความจำเป็นมาให้ข้าพเจ้าเห็นสักคนหนึ่ง แต่ขออย่าได้นำเอาคนขอทานโดยอาชีวะมาให้ข้าพเจ้าดูเลย เพราะว่าเสื้อผ้าของคนเหล่านั้นเป็นเครื่องแต่งกายของเขาอย่างหนึ่ง ซึ่งเขาใช้เพื่อประโยชน์แห่งกิจการของเขา ข้าพเจ้าได้เคยทราบถึงคนขอทานคนหนึ่งซึ่งมีห้องอยู่อย่างกว้างขวางที่เขาเสียค่าเช่าอยู่โดยสม่ำเสมอ และลูกสาวของเขาก็มีเพชรพลอยแต่งตัวด้วยซ้ำ ! ที่กรุงลอนดอน กรุงปารีสและนิวยอร์คนั้นสิ ท่านจะเห็นความเป็นไปแปลกกันกับเมืองไทยเป็นอันมาก ในเมืองที่กล่าวแล้วนั้น ท่านจะเห็นความยากจนอย่างสาหัส ห่างจากบ้านพวกผู้ดีเศรษฐีไปไม่ถึง ๕ นาที เรื่องนี้ข้าพเจ้าหวังใจว่าท่านจะเชื่อข้าพเจ้า เพราะข้าพเจ้าได้เคยไปอยู่ในเมืองทั้ง ๓ นั้นเองแล้ว และข้าพเจ้ากล่าวตามที่รู้เห็นจริง ๆ

ถ้าท่านเดินไปเที่ยวตามแถบที่คนจนอยู่ ท่านจะเห็นได้ทันทีว่า คนเราที่ว่าจนในกรุงเทพ ฯ นั้น เมื่อเปรียบกับคนเหล่านี้แล้ว ก็นับว่าเป็นเศรษฐีที่เดียว ถ้าท่านไม่เชื่อข้าพเจ้า ขอเชิญท่านถามชาวยุโรปหรืออเมริกาซึ่งควรนับถือได้ดูเถิด เขาคงจะรับรองถ้อยคำของข้าพเจ้าเป็นแน่

ส่วนชาวบ้านนอกของเรา ข้าพเจ้ายังขอยืนยันว่าเขาไม่จนเลย ที่เรียกว่าจนจริง ๆ ต้องถึงแก่ไร้สิ่งของอันจำเป็นที่จะยังชีวิตให้เป็นไปได้ที่เดียว ชาวบ้านนอกของเราไม่ขัดสนในส่วนสิ่งของที่ว่านี้เลยเขาทั้งหลายมีที่อาศัยพออยู่ได้ มีที่ดินที่จะไถและเพาะปลูก มีเสบียงอาหารบริบูรณ์ตลอดปี มีหมูและเป็ดไก่เลี้ยงกิน และมีเกวียนและสัตว์พาหนะก็มาก จริงอยู่ตามปรกติไม่ค่อยจะมีเงิน แต่เงินก็ไม่เป็นของจำเป็นเลยสำหรับคนที่ปลูกและเพาะอาหารกินเองได้ ส่วนเครื่องใช้สอยสำหรับซ่อมแซมเคหสถานบ้านเรือนหรือ ธรรมชาติก็จัดไว้ให้โดยบริบูรณ์ ส่วนสิ่งของที่เขาต้องการซึ่งมิได้เกิดขึ้นเองหรือปลูกไว้ในบ้าน เขาก็หาได้โดยแลกเปลี่ยนกัน เงินที่หาได้เขาก็ใช้เพื่อประโยชน์ ๒ อย่างเท่านั้น (๑) เสียภาษี (๒) เล่นการพนัน ! ถ้าจะเปรียบคนชาวบ้านนอกของเรากับชาวเมืองในประเทศอื่นแล้ว ก็นับว่าบริบูรณ์ที่สุด

คนที่ปรารภถึงความจนมากที่สุดนั้น ต้องนับว่าเป็นคนที่ฝันไปว่าตัวจนเท่านั้น เขาจนด้วยเหตุที่เขาสุรุ่ยสุร่ายใช้จ่ายในค่านุ่งห่มอันงดงามเกินกว่าความจำเป็น บ้านเรือนก็มีอยู่หลายแห่ง ซึ่งถ้าเขาจะไม่มีเมียลับ

หลาย ๆ คนแล้ว แห่งเดียวก็จะเป็นอันพอเพียง เงินของเขามีเท่าใดก็เล่น
การพนันหมด ในเมื่อเขาควรจะเก็บไว้ในแบงก์หาดอกเบี้ย ทั้งเขาใช้จ่าย
เงินของเขาในทางอันไม่จำเป็นต่าง ๆ โดยไม่ได้รับผลอันใดตอบแทนนอก
จากความสนุกสนานชั่วขณะหนึ่ง สิ่งที่เขาหามาได้ ไม่เท่าสิ่งที่เขาจ่ายไป
ดังนี้ดูไม่น่าอัศจรรย์ที่เขารู้สึกว่าขาดเงินอยู่เนือง ๆ ! คนชนิดนี้ข้าพเจ้า
ยอมว่าจน แต่จะติโทษคนอื่นไม่ได้ นอกจากตนเอง

แต่การติโทษตนเองนั้น ไม่ใช่วิสัยของมนุษย์ เพราะฉะนั้นผู้ที่เรียกตัว
ว่าจนจึงพากันติโทษรัฐบาลซึ่งเขารู้อยู่ว่าไม่ใคร่จะโต้ตอบ ที่ร้ายนั้นถ้า "คน
จน" เป็นคนช่างพูด และความจนซึ่งเขารู้สึกว่าเป็นข้อที่ควรแค้นก็มักจะทำ
ให้เขามีโวหารพอใช้ บางทีก็พาเอาคนอื่นเชื่อถือไปด้วย

แม้ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวคำที่ขวางหูท่าน "คนจน" จำพวกนี้บางที
ข้าพเจ้าก็อยากจะใคร่กล่าวต่อท่านว่า "อย่าได้หลงเชื่อเขาเลย ! คนชนิด
นี้ถึงแม้ว่าจะได้ผลประโยชน์ปีละตั้งล้าน ก็ยังคงนึกว่าตัวจน"

บท ๙

แต่งงานชั่วคราว

ข้าพเจ้าได้บอกกล่าวไว้ในบทก่อนบท ๑ แล้ว ว่าจะได้ยกปัญหาเรื่อง
แต่งงานชั่วคราวขึ้นพิจารณาโดยเฉพาะ ซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไป
ในบัดนี้

บรรดาประเทศไม่ว่าบ้านไหนเมืองไหน คงจะต้องมีหญิงชายที่ทำความตกลงซึ่งกันและกัน ซึ่งถ้าจะเรียกกันอย่างสุภาพก็เรียกได้ว่า "การแต่งงานโดยธรรมดาโลก" ซึ่งแปลว่าหญิงชายทั้งสองฝ่ายได้ตกลงที่จะอยู่กินด้วยกันในระหว่างเวลาอันไม่มีกำหนด และจะเลิกกันก็ด้วยความยินยอมพร้อมใจกันทั้งสองฝ่าย การแต่งงานชนิดนี้เป็นของธรรมดาที่สุด เพราะอาศัยความพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่ายนั้นเป็นมูลและเป็นวิธีที่ใช้อยู่โดยปรกติในหมู่สุนัขและเดียรัจฉานทั้งปวงด้วย ถ้าจะพูดกันโดยนัยแห่งฉันทิ การแต่งงานชนิดนี้ก็อยู่บ้างในการมาอยู่ด้วยกันก็ดี หรือในการเลิกกันก็ดี ย่อมอาศัยความยินยอมพร้อมใจกันทั้งสองฝ่ายนั้นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งก็คือความสะดวก แต่ถ้าจะว่ากันตามที่เป็นจริงแล้ว การแต่งงานชนิดนี้เป็นการสะดวกจริงหรือ ? เปล่าเลย ! เหมือนสิ่งทั้งหลายมันไม่ง่ายเท่าที่เห็นดอก ก็เพราะเหตุใด ?

ข้อ ๑ ว่าถึงการยินยอมพร้อมใจกันในการอยู่ด้วยกันแต่เดิมมา ข้าพเจ้าไม่สงสัยเลยว่าการคงเป็นดังเช่นว่า แต่บัดนี้เป็นเช่นนั้นหรือ ? ก็จำต้องตอบว่า หาได้เป็นเช่นนั้นเสมอไม่ เพราะในสมัยนี้หญิงสาวเป็นอันมาก บิดามารดาขายเอาเงินใส่กระเป๋า และส่งตัวลูกสาวให้แก่ชายผู้ซื้อโดยมิได้ไต่ถามความเห็นของหญิงนั้นเลย ความเห็นของหญิงนั้นไม่เป็นข้อสำคัญ เพราะว่าเมื่อได้อยู่กินกับชายแล้วก็จำเป็นต้องรักชายอยู่เอง นี้เป็นข้อแก้ตัวของฝ่ายบิดามารดา ถ้าหากว่าจะคิดแก้ส่วนหญิงนั้นเล่าเป็นอย่างไร ?

บางทีเขาก็รักสามีเขาอยู่กินด้วย แต่บางทีถ้าเขาไม่รักตามที่มีตัวอย่างอยู่เนือง ๆ หญิงนั้นก็เท่ากับตกนรกทั้งเป็นทีเดียว แต่เขาจะร้องทุกข์ก็ห้ามได้ และถึงจะร้องก็ไม่มีประโยชน์ เพราะเขาได้ถูกมัดรัดไว้กับชายอย่างแน่นหนา ไม่น้อยกว่าที่ทำพิธีแต่งงานอย่างพิสดารที่สุด

ข้อ ๒ ว่าถึงการยินยอมพร้อมใจกันในเวลาหย่าเลิกกัน ในข้อนี้ฝ่ายชายก็เกือบจะเลือกทำได้ตามอำเภอใจทุกอย่าง คือเมื่อชายรู้สึกเบื่อหญิงที่อยู่ด้วยขึ้นมาเวลาใด ก็ขับไล่ไปเสียให้พ้นได้ บางทีก็ยอมให้เอาสมบัติไป บางทีก็ไม่ให้โดยไม่ต้องไต่ถามความเห็นของหญิงเลย ถ้าชายเป็นคนที่มีใจกรุณาหน่อย ก็ไม่ถึงกับขับไล่ให้หญิงไปเสียจากบ้าน เป็นแต่เขาก็มีเมียใหม่ แล้วมอบห้องและเครื่องใช้เครื่องแต่งตัวเสื้อผ้าของหญิงที่เขาสันรักนั้น เป็นสมบัติของแม่เมียใหม่ ส่วนเมียคนเก่านั้นถ้าเป็นหญิงที่รู้สึกนับถือตัวอยู่ก็ต้องเก็บข้าวของไปจากบ้าน ฝ่ายชายถ้ายังจำได้ก็ส่งหนังสือตลกตามไปให้ภายหลังฉบับหนึ่ง ซึ่งแสดงความเต็มใจที่จะหย่าเลิกกัน !

ข้อ ๓ ว่าถึงความสะดวกแห่งการแต่งงานตามธรรมชาติ ในข้อนี้ข้าพเจ้าบอกไม่ได้จริง ๆ ว่าสะดวกสำหรับใคร เพราะการที่จะรู้ได้ว่าใครเป็นผัวเมียกันอย่างไรในเวลานั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นว่าเป็นของง่ายเลย เหตุว่าจะหาประกาศหรือแจ้งความที่ไหนไม่ได้ และจะหาพยานอย่างอื่นใด ๆ ก็ไม่มี นอกจากพยานตาเห็น ซึ่งข้าพเจ้าไม่จำเป็นจะต้องกล่าวว่าค่อนข้างจะเป็นของหายากอยู่สักหน่อย ! เวลานี้คดีมรดกตกค้างอยู่ในศาลเป็นอันมาก

ซึ่งทำให้ศาลเสียเวลาเกินกว่าที่ควร ด้วยเหตุว่าเกือบจะเหลือวิสัยที่จะพิสูจน์ได้ว่า ผู้ร้องขอส่วนแบ่งนั้นจะเป็นภรรยาของผู้ตายหรือไม่ เพราะฉะนั้น การแต่งงานโดยธรรมดาโลก จึงไม่เป็นของง่ายสำหรับตุลาการศาลหลวงเลย และความยุ่งยากของกิจการแผ่นกน ยอมเป็นผลดแก่พวกหมอกฎหมายทนาย ความเสียจริง ๆ

การแต่งงานตามที่กล่าวมานั้นจะว่า ง่าย สำหรับ ความ เป็นไปโดยปรกติทุกวันไม่ได้ ต่างว่าเราจะไปพบและแสดงอัธยาศัยไมตรีต่อหญิงสาวคนหนึ่ง ซึ่งเรารู้จักว่าเป็นโสด เราจะรู้ได้อย่างไรว่าหญิงนั้นไม่ได้ไปเป็นเมียของชาย ชหิงอะไรคนหนึ่ง ซึ่งอาจจะแสดงความไม่พอใจของเขาด้วยบีนเบรานิงก็ได้ ? หรือมิฉะนั้นอาจจะไปพบ เพื่อน ของเรา ซึ่งเรามิได้พบมา ๓—๔ อาทิตย์ เราไปถามข่าวถึงแม่มลิภรรยาของเขา และเขาตอบเน้นคำว่า แม่สายหยุดสบายดีดังนี้ เราจะรู้ได้อย่างไรว่า ในเวลาอันสั้นเท่านั้นสหายของเราได้บันดาลความเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปในครอบครัวของเขาได้ถึงปานนั้น ?

ยังมีอยู่อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ซ้ำยุ่งยากชนอก กล่าวคือ การที่พวกหนุ่ม ๆ บาง คนชอบ พูดถึง บรรดาหญิง ที่เขาได้ เคยเกี่ยวมา แม้แต่ชั่วครั้งหนึ่งคราวเดียว ว่าเมียดังนี้ ข้าพเจ้า ช่างรู้สึกกระดาก เสียจริง ๆ ใน การที่ ต้องถามว่า เขากล่าวถึงเมีย แต่งหรือ เมียน้อย หรือเมียลับของเขา และเมื่อ เขา ตอบว่า เขาพูดถึงหญิงนั้น ๆ ออกชื่อผู้ซึ่งเคยลืออยู่ว่าเป็นหญิงแพศยา หรือบาง ทีกถึงกับ เป็น หญิงโคมเขียวเช่นนี้ กยิ่งทำให้ซ้ำร้าย

หนักขึ้น ! ถ้าเรามิได้มีพิธีแต่งงานของเราเลย ข้าพเจ้าก็จะไม่สู้น้อยใจในการที่ใช้ "แต่งงานกันโดยธรรมดาโลก" ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นการยุ่งยากและลามกอย่างยิ่ง ข้าพเจ้าเคยได้ยินข้อแก้ตัวในการที่ไม่แต่งงานตามพิธีไทยโบราณนั้นว่าเพราะเปลืองเงินมาก แต่ความจริงนั้นไม่จำเป็นต้องเปลืองเลย เพราะกิจที่จำเป็นมีอยู่แต่เพียงเชิญญาติหรือมิตรผู้ใหญ่สักคนสองคนซึ่งเป็นที่นับถือแห่งเจ้าบ่าวและเจ้าสาวมารดน้ำพระพุทธมนต์ เมื่อรดแล้วก็เป็นอันเสร็จกิจ การวิวาหมงคลยังชั้นเจ้ายังง่ายไปกว่าที่กล่าวมานี้อีก ที่ฝ่ายหญิงและชายจะพึงทำนั้นมีอยู่แต่เพียงเผ้าทูลละอองธุลพระบาท ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายดอกไม้ธูปเทียน และเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลั่งน้ำพระมหาสังข์พระราชทานแล้วก็นับว่าเป็นเสร็จพิธี ได้กระทำการวิวาหะถูกต้องตามกฎหมายแล้ว ดังนี้จะว่าเปลืองที่ตรงไหน ?

อีกประการหนึ่ง ทั้งในกองทัพบกและในพระราชสำนัก ในเวลานี้มีกฎข้อบังคับในเรื่องการจดทะเบียนมีภรรยาแล้ว และข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่า ถ้าสาธารณชนแสดงความปรารถนาที่จะให้มีการจดทะเบียนภรรยาสำหรับใช้ทั่วไปแล้ว รัฐบาลก็คงจะรีบจัดการออกกฎหมายในเรื่องจดทะเบียนการแต่งงาน ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบว่ารัฐบาลกำลังดำริอยู่แล้ว

เพราะเหตุใดคนบางคนจึงช่างรังเกียจในการแสดงว่าตนมีภรรยาให้ปรากฏเสียจริง ๆ ? เมื่อยังหาคำอธิบายในเรื่องนี้ดีกว่าไม่ได้ ข้าพเจ้าก็ต้องยุติลงว่า เป็นเพราะเหตุที่คนนั้น ๆ มีความประสงค์จะไม่ให้การแต่งงาน

ของตนเป็นการแน่นอนไว้ก่อน คือถือว่าเป็นแต่การชั่วคราว ซึ่งจะเลิกเมื่อไรก็ให้เลิกได้โดยไม่ต้องยากเย็น การทำดังนี้ย่อมเป็นที่สะดวกแก่ฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิงด้วยเหตุผลที่เห็นได้โดยง่าย เพราะชายนั้นถึงแม้จะแต่งงานมาแล้วกี่ครั้งก็ไม่เป็นไร จะหาหญิงสำหรับแต่งงานได้ใหม่เสมอ แต่ส่วนหญิงถ้าแต่งงานเสียครั้งหนึ่งแล้ว ก็ยากที่จะหาสามีใหม่ได้ ถ้าและมีลูกด้วยแล้วก็ยิ่งจะลำบากมากขึ้น

การแต่งงานชั่วคราวนั้น บางทีอาจจะเป็นของสะดวกสำหรับชายและหญิงได้ แต่ส่วนลูกจะว่าอย่างไร? เหตุใดหนอคนเราช่างไม่คิดถึงความเสียหายซึ่งทารกอันหาความผิดมิได้จะต้องแบกบาปรับความชั่วร้ายแห่งบิดามารดา? ขอให้นึกถึงความอัปยศซึ่งเด็กจะต้องรับเพราะไม่สามารถจะอธิบายได้ว่า เหตุใดบิดามารดาซึ่งยังมีชีวิตอยู่ จึงมิได้อยู่เป็นสามีภรรยากัน! การเช่นนี้ย่อมมีอยู่ทั่วไปทุกประเทศเป็นธรรมดา แต่ถ้าเป็นการปรกติซึ่งเกิดขึ้นเนือง ๆ ตามที่ดูเหมือนจะเป็นอยู่ในหมู่เรามีในกรุงเทพฯ เป็นอาทิฉะนั้นแล้ว ก็ไม่เป็นเครื่องที่จะทำให้จรรยาแห่งชาติเราดีขึ้นเลย การที่จะส่งเสริมการ "แต่งงานโดยธรรมดาโลก" นั้น ก็เท่ากับส่งเสริมการผสมอย่างสัตว์ซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นของชั่วร้ายกว่าการมีเมียหลายคน ซึ่งคนไทยสมัยใหม่ย่อมคัดค้านต่อหน้าธารกำนัล แต่ซึ่งยังทำกันอยู่ในที่แฝง! ที่จริงข้าพเจ้าจะใคร่ยืนยันว่า เพื่อความสะดวกแห่งการมีเมียหลายคนนั่นเอง คนจำพวกที่ชอบ "แต่งงานโดยธรรมดาโลก" จึงคงได้รับความอุดหนุนของคนไทยสมัยใหม่ชั้นสูง ๆ อยู่

ข้าพเจ้าปรารถนาที่จะพูดกับท่านผู้มีสติปัญญาความคิดและซึ่งความเห็นมั่นหนักท่านเห็นว่าเป็นของควรแหละหรือที่เมืองไทยอันเป็นประเทศที่รุ่งเรืองแล้วในหมู่ประเทศทั้งหลายจะยังคงมีหลักแห่งสกุลวงศ์อ่อนแอ่นอยู่เช่นนี้ ? ถ้าเราจะทำให้กิจการภายในครอบครัวของเราแน่นหนากว่าการแต่งงานชั่วคราวไม่ได้แล้ว นามสกุลใหม่ของเราจะมีประโยชน์อะไรเล่า ? เมื่อไม่มีความมั่นคงตราบใด สมบัติและเกียรติคุณแห่งสกุลวงศ์ของเราก็ไม่ปราศจากอันตรายได้ตราบนั้น ลักษณะแห่งการแต่งงานกันโดยธรรมดาโลกนี้ย่อมขัดกับทางจรรยาของย่อมปรากฏแก่คนทั้งปวง เพราะเหตุเป็นเครื่องบำรุงความชั่วร้ายหลายอย่าง มีการร่วมประเพณีปนเปและการทำชั่วเป็นต้นทั้งเปิดประตูให้แก่หญิงแพศยาได้เข้ามาในสมาคมแห่งหญิงผู้ดี และให้โอกาสแก่หญิงเถื่อนเหล่านี้มาล่อลวงชายหนุ่ม ๆ ที่จะเป็นคนดีให้ฉิบหายชายตนไปมากแล้ว

ท่านจะไม่คิดถึงบุตรหญิงและบุตรชายของท่านซึ่งจะเป็นผู้รับรักษาเกียรติคุณแห่งชาติไทยต่อไปบ้างหรือ ? ท่านทั้งหลายจะไม่ช่วยกันขัดขวางไม่ให้เขาฆ่าชาติของเขาเสียเองหรือ ? ท่านจะไม่ช่วยกันทำลายความประพฤติอันลามกไม่มีอายซึ่งมีอยู่ในหมู่เราโดยเปิดเผยหรือ ?

ขอจงสงสารผู้หญิงและเด็กสาวของเราบ้าง ขอจงช่วยให้เขาได้รับความยุติธรรมและเสมอภาค ขอจงช่วยให้เขาได้รับเกียรติยศอย่างที่เขาควรจะได้ในฐานะที่จะเป็นมารดาแห่งชาติของเรา ขอจงช่วยให้เขาได้รู้สึกความ

ภูมิใจในนามว่าภรรยา โดยใช้ศัพท์อันนี้ในทางที่ควรเถิด! ถ้าท่านทั้งหลายได้
ช่วยกันทำให้สำเร็จแล้ว ก็จะเป็นข้อที่เราทั้งหลายควรจะรู้สึกภาคภูมิใจได้
อันหนึ่งโดยแท้

บท ๙

ความไม่รับผิดชอบของบิดามารดา

ผลร้ายซึ่งได้เกิดโดยตรงจากการแต่งงานชั่วคราวตามที่กล่าวมาแล้ว
ในบทก่อนนั้น คือความไม่รับผิดชอบของบิดาและมารดา ซึ่งแท้จริงต้องนับว่า
เป็นผลธรรมดาแห่งประเพณีอันหละหลวมนั่นเอง

เมื่อชายกับหญิงตกลงกันอย่างง่าย ๆ แต่งงานกันโดยธรรมดาโลก
ดังนี้ ก็ย่อมเห็นได้ว่ามิได้นึกฝันถึงการที่จะเป็นบิดามารดา ทั้งมิได้คำนึงถึง
ความรับผิดชอบซึ่งจะต้องมีมาในฐานะที่เป็นบิดามารดานั้นเลย ความปรารถนา
ของเขามีอยู่อย่างเดียวแต่จะกระทำการสมัครสังวาส ซึ่งเป็นความรู้สึกของ
เดียรัจฉานโดยแท้ ปราศจากความมุ่งหมายและความคิดอันสูงซึ่งมีแก่มนุษย์
ทรุ่งเรืองส่วนการที่เด็กซึ่งเกิดจากการร่วมสังวาสเช่นว่านั้นได้รับความเลี้ยงดูรัก
ใคร่ของบิดามารดาก็เป็นธรรมดาของสัตว์ เพราะฉะนั้นจึงคงนับว่ามีลักษณะ
ที่คล้ายสัตว์ชั้นต่ำกว่ามนุษย์อยู่มาก สัตว์ตัวผู้มักจะไม่เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกเหมือน
ตัวเมีย ซึ่งถนอมรักษาลูกอยู่จนกว่าจะเติบโตพอที่จะเลี้ยงตัวเองได้ ก็ถึง
เวลาที่ลูกมันไปจากรังหรือที่อยู่ ส่วนตัวผู้นั้น ถ้าเป็นสัตว์จำพวกนกความเอา
เป็นธุระในลูกของมันบางที่ก็จะไม่ส้นไปก่อนตัวเมีย แต่ถ้าเป็นพวกสัตว์ที่กินนม

ตัวผู้มักไม่เอาเป็นธุระแก่ลูกเลย และโดยมากไม่รู้ว่าลูกเกิดเมื่อไรด้วยซ้ำ ถ้าเป็นจำพวกสัตว์ทมิเมียมาก เวลาที่พ่อจะได้พบลูกครั้งแรกและครั้งที่สุดนั้น ก็คงจะเป็นเมื่อเวลาที่มันไล่ให้ลูกมันไปเสียจากหมู่ เพราะมีอายุพอที่จะแย่งเมียของพ่อได้แล้ว

ความเป็นไปคล้ายกับทกล่าวนี้ ย่อมเป็นอยู่แต่ครอบครัวที่แต่งงานกัน โดยธรรมดาโลก พ่อแม่อยู่กินด้วยกันโดยความมุ่งหมายแต่ความสุขสบาย สำหรับตัว เมื่อเกิดบุตร ก็รักใคร่อยู่ชั่วคราว เพราะใครเลยจะอดเอ็นดูทารกที่น่ารักได้? แต่ในไม่ช้าพ่อกรู้สึกเบื่อหน่ายเพราะได้ยินเสียงทารกที่ร้องไม่หยุดหย่อน เบื่อในการที่ต้องตื่นในเวลาค่ำคืน เบื่อเพราะกีดขวางในเมื่อเวลาที่จะหยอกเอนหรือกอดจูบเมียเขา ถ้าหากจะมีทางหาแม่นม และบังคับให้เมียมอบลูกให้แก่แม่นมได้แล้วนั่นแหละ จึงจะได้รับความสำราญและได้เลยลืมลูก แต่ถ้าด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งเขาหาแม่นมไม่ได้ก็ดี หรือชักชวนให้เมียเลิกเลี้ยงบุตรเองไม่สำเร็จก็ดี เขาก็ไปเที่ยวหาเมียใหม่ให้มาอยู่ในบ้านบ้างแต่โดยมากมักจะพากันไปอยู่เสียที่บ้านอื่นซึ่งมักจะเป็นบ้านพ่อตาใหม่เสียแหละมาก แต่ถ้าหากเป็นคนที่มีเงิน เขาก็หาเช่าบ้านหรือเช่าห้องอยู่ตามกำลังของเขา การมีบ้านมาก แม้จะเปลืองทรัพย์สินปานใด พวกชายหนุ่มสมัยใหม่ในกรุงเทพฯ ก็ยังชอบประพฤติกันอยู่ โดยอ้างเหตุว่าการที่ทำเช่นนี้เขาเดินตามแผนฝรั่ง และเมื่อยกข้อแก้ตัวนี้ขึ้นได้แล้ว ชาวกรุงเทพฯ สมัยใหม่ย่อมเห็นว่าเป็นข้อที่อาจจะทำให้ความชั่วร้ายกลายดีได้

ส่วนหญิงเล่า ถ้าหากเป็นมารดาที่ดี (สาธุที่ยังมีมารดาเช่นนี้อยู่อีก

มาก!) ก็ต้องทำอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ ถึงแม้ผัวซึ่งโดยธรรมดาของมนุษย์ควรจะมาช่วยเขาบำรุงลูก ไม่นำพา เขาก็อุตส่าห์เลี้ยงดูรักษาลูกไปโดยลำพัง เด็กคนใดที่มีมารดาดังว่านั้นนับว่าเป็นเคราะห์ดีอย่างที่สุด เพราะเด็กคนนั้นได้มีโอกาสเจริญวัยในความพิทักษ์รักษาและความอบรมของมารดาที่รักบุตร ซึ่งจะทำให้เขาเป็นคนสุภาพสุจริต และต่อไปเป็นผัวที่ดี เป็นผู้ที่จะไม่ลืมหน้าที่ที่เขาจะต้องกระทำให้แก่หญิงผู้ได้ยอมมอบชีวิตให้อยู่ในความคุ้มครองของเขา แต่ถ้าหญิงผู้เป็นมารดานั้น ยอมให้ความรู้สึกอย่างสัตว์เป็นใหญ่ ก็ย่อมจะละทิ้งหน้าที่ซึ่งมารดาควรจะกระทำให้แก่บุตร เพื่อหาอุบายเหนี่ยวรั้งความรักของผัวซึ่งมีอยู่ที่ "เมียน้อย" นั้นกลับมา เด็กที่เกิดแต่มารดาเช่นนี้นับว่าเป็นกรรมเสียตั้งแต่ออกแล้ว เพราะเมื่อจะหาความรักของบิดาและมารดาเป็นเครื่องอบรมรักษาไม่ได้แล้ว เด็กก็จะกลายเป็นเด็กป่า เว้นไว้แต่บิดามารดาของเขาจะกลับได้สติ ส่งให้เด็กไปอยู่เสียกับพวกญาติพี่น้องซึ่งจะได้ช่วยดูแลหรือมิฉะนั้นส่งไปโรงเรียนที่พอจะได้ฝึกหัดสั่งสอนแล้ว เด็กนั้นก็จะกลายเป็นคนที่เห็นตัวเป็นใหญ่ ทำอะไรตามอำเภอใจ บกพร่องในทางธรรมจริยาและความประพฤติ และถ้าเขาเลือกคบเพื่อนที่ชั่วแล้ว ในไม่ช้าก็จะต้องถูกส่งไปดัดสันดานหรือเข้าคุก หรือถ้าเป็นเคราะห์ดีที่จะเอาตัวรอดจากที่เช่นนี้ได้ เขาก็ไม่จำเป็นที่เชิดชูแก่คณะที่เขาอาศัยอยู่เลย แม้แต่บิดาและมารดาของตนเองก็ดัด

ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ความไม่รับผิดชอบของบิดามารดานี้แหละเป็นเหตุให้ความบกพร่องในทางจรรยามีอยู่ในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใหญ่ ๆ ในสมัยนี้

เพราะฉะนั้นถ้าบิดาและมารดาจะรู้สึกความรับผิดชอบในส่วนบุตรโดยจริงจังแล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ดีในอนาคตแห่งชาติเราเป็นอันมาก

แต่ถ้าเรายังยอมให้มีการแต่งงานกันโดยธรรมดาโลก และทั้งความชั่วร้ายซึ่งเกิดจากความประพฤติเช่นนี้อยู่ตราบใด เราจะหวังให้ความรับผิดชอบของบิดามารดาในส่วนบุตรดีขึ้นไม่ได้ตราบนั้น เพราะฉะนั้นวิธีจะแก้ไขก็มีอยู่อย่างเดียว แต่จะต้องตัดรากเง่าแห่งความชั่วนี้เสีย ในชั้นต้นเราจะต้องทำให้ทั้งหญิง และชาย เข้าใจในความรับผิดชอบของการแต่งงานเสียก่อน คือเราต้องให้เขาเข้าใจว่า การแต่งงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตของเขาอย่างหนึ่ง และไม่ควรแต่งงานโดยปราศจากความไตร่ตรองถึงเหตุผลที่จะมีมาในเบื้องหน้าเลย ด้วยประการฉะนี้เราจึงจะสามารถทำให้คนรู้สึกได้ว่าความรับผิดชอบของบิดาและมารดา ใช่จะมีเพียงแต่ทำให้เกิดบุตรเท่านั้นหามิได้ แท้จริงความรับผิดชอบย่อมมีอยู่ตราบเท่าวันตาย! เราจะต้องเพาะนิสัยของเด็กรุ่นใหม่ให้รู้สึกความสำคัญว่า ผู้เป็นบิดามารดาย่อมมีหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงบุตรของตนให้เป็นประโยชน์แก่คณะและเป็นพลเมืองที่ซื่อตรงต่อชาติ บุตรชายของตนต้องเป็นผู้สามารถฉลองพระเดชพระคุณพระมหากษัตริย์ทำคุณแก่บ้านเมืองของตนโดยอาการอันสมนามว่าคนไทย ส่วนบุตรหญิงนั้นเล่าก็ควรจะเป็นอาภรณ์ที่เชิดชูแก่ชาติ โดยทำตนให้เป็นภรรยาดีและมารดาที่รู้จักหน้าที่ของตน ผู้ใดไม่นำพาแก่บุตร ควรจะนับว่าบกพร่องในหน้าที่ของพลเมืองดี และการที่มีบุตรเป็นคนชั่วก็ควรจะทำให้รู้สึกว่าเป็นของน่าอัปยศอดสูแก่คนทั้งปวง!

ในเรื่องนี้ ขออย่าได้พากันติโทษโรงเรียนเลย ขอให้ระลึกว่าโรงเรียนรัฐบาลแทบทั้งหมดสอนแต่เวลากลางวันเท่านั้น และเด็กมีเวลาอยู่บ้านมากกว่าอยู่โรงเรียน เราไม่ควรจะยอมให้บิดามารดาบัดเสียซึ่งหน้าที่รับผิดชอบโดยพากันมาติโทษโรงเรียน ซึ่งมีแต่หน้าที่สอนวิชาเท่านั้น ส่วนความอบรมในความประพฤตินั้น ยังคงตกอยู่กับบิดาและมารดา

ข้าพเจ้าขอให้ท่านทั้งหลายคำนึงถึงปัญหาความไม่รับผิดชอบของบิดาและมารดานี้ให้จงหนัก อันความชั่วทั้งปวงจะถอนรากถากเง่าให้หมดไปในทันใดนั้นย่อมไม่ได้อยู่เอง แต่เราก็จำเป็นจะต้องตั้งต้นวันหนึ่ง

ท่านทั้งหลาย ท่านอาจจะช่วยได้ทุกคน!

ท่านผู้เป็นบิดามารดา อยู่แล้วก็ควรจะสั่งสอนบุตร ของท่านได้ ด้วยโอวาทและความตั้งตนไว้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพื่อให้เขาเข้าใจและรู้สึกในความรับผิดชอบของบิดามารดา อย่าให้เขาแต่งงานก่อนถึงอายุอันสมควรจะรู้หน้าที่ และอย่าให้เขาแต่งงานอย่างที่เรียกว่า โดยธรรมดาโลก หรือยอมให้เขามีเมียลับเลยเป็นอันขาด

ขอท่านทั้งหลายจง แสดงความ เกลียดชังในความ ประพฤติ เลวทรามซึ่งมีมากขึ้นทุกวันในหมู่หนุ่ม ๆ สมัยใหม่ในกรุงเทพ ฯ ขออย่าได้ส่งเสริมความประพฤติอันหละหลวมในทางจรรยา ให้พวกหนุ่ม ๆ ของเราเข้าใจเสียบ้างเถิดว่า การมีบ้านลับและเมียลับย่อมเป็นของชั่ว และควรเราทั้งหลายจะอุดหนุนการแต่งงานซึ่งกระทำกันโดยเปิดเผยอย่างสุจริต จะเป็นโดยประเพณีโบราณหรือจดทะเบียนต่อหน้าเจ้าพนักงานก็ได้ ขอให้การแต่งงานเป็นไปเพื่อเกียรติยศ มิใช่เรื่องที่จะต้องปกปิดรักษาเป็นความลับเลย

บท ๑๐

การค้าหญิงสาว

ผลอันหนึ่งแห่งประเพณีอันชั่วร้ายซึ่งให้ชื่อว่าการแต่งงานกันโดยธรรมดาโลก กับความไม่รับผิดชอบแห่งบิดามารดา รวมสองประการนี้ บันดาลให้มีการค้าขายชนอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นที่น่าละอายอย่างยิ่ง คือการค้าหญิงสาว ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบว่าแม้กฎหมายก็ไม่สามารถกำจัดได้

เราคนไทย ย่อมรู้สึกภาคภูมิในใจอยู่เสมอในการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ได้ทรงประกาศพระราชบัญญัติเลิกทาส ซึ่งถึงแม้ว่าทาสที่เลิกนั้น ยังไกลกับทาสที่เคยอยู่ในอเมริกา เพราะเหตุว่าทาสของเรานั้นเป็นแต่เพียงลูกหนี้อยู่รับใช้เจ้าเงินจำเพาะเวลาที่ยังมีหนี้และถ้าหนี้นั้นหมดวันใดลูกหนี้ก็เป็นอิสระแก่ตนไปจากบ้านเจ้าของเงินได้ทันทีฉะนั้นก็ดี แต่ความเป็นทาสแม้อย่างเบาเช่นนั้นก็ชอบแล้วที่จะถือว่าไม่สมควรจะให้มีอยู่ในหมู่คนไทย การเลิกนั้น จึงได้พากันช้องสาธุการไม่แต่ในเมืองไทยทั้งตลอดไปทุกหนแห่งว่าเป็นสิ่งประเสริฐซึ่งพระองค์ได้ทรงกระทำในรัชสมัยอันประเสริฐของพระองค์

แต่มีชาวเราน้อยคนที่ได้คิดถึงความชั่วร้ายซึ่งมีอยู่ยิ่งกว่าการมีทาส และซึ่งถ้ามีเสียงก็คงจะร้องตะโกนด้วยเสียงอันดัง แต่ความชั่วนี้หาได้มีเสียงร้องขึ้นได้ไม่ เพราะมีเหตุผลประกอบกันหลายอย่างซึ่งทำให้คนเคราะห์ร้ายร้องไม่ออก

บางทีจะมีผู้นึกเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นบ้า ในการที่ลากเอาสิ่งโสมมอันนี้มาสู่แสงสว่าง แต่เป็นธรรมดาของความชั่ว เราจำต้องพิจารณาดูโดยละเอียด

เสียก่อนจึงจะล้างได้ ข้าพเจ้าจึงได้สู่ฝ่าฝืนกล่าวให้เป็นที่ขวางหูแห่งคนบางจำพวกเพราะเหตุต่าง ๆ ซึ่งข้าพเจ้าไม่อยากจะพรรณา แต่เรื่องนี้ได้ผ่านใจข้าพเจ้าอยู่นานแล้ว ซึ่งสหายของข้าพเจ้าหลายคนก็ย่อมทราบอยู่ดี และบางทีก็มีหวังเราะเยาะข้าพเจ้า แต่ตัวข้าพเจ้าเองไม่เห็นขันเลย ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปอย่างสั้นที่สุดที่จะกล่าวได้

สมมุติว่าท่านต้องการจะมีเมียใหม่ ท่านจะเริ่มจัดการอย่างไร? ถ้าท่านแก่ตัวมาแล้ว ข้าพเจ้าก็ไม่มีอะไรจะมาสอนท่านอีก แต่ข้าพเจ้าก็ยังจะขอให้ท่านอ่านอยู่ดี เพราะบางทีจะมีข้อที่ควรเก็บไปตริตรองได้เริ่มต้นที่ท่านจะต้องจัดการในเรื่องนี้คือ ตัวท่านเองจะต้องตกลงใจเสียก่อนว่าท่านจะต้องการให้หญิงที่จะหามานั้นเป็นเมียหลวง หรือเมียน้อย หรือเมียลับ? ถ้าท่านจะต้องการให้เป็นเมียหลวง ท่านก็จะต้องเดินตามทางซึ่งเป็นประเพณีรู้กันอยู่โดยทั่วแล้ว ไม่จำเป็นจะต้องกล่าวโดยพิสดารอีก การแต่งงานนั้น ในเวลานี้คนหนุ่ม ๆ สมัยใหม่ชั้นสูง ๆ ของเรา ลงความเห็นว่าไม่เป็นของสนุกเลย และซึ่งถ้าจะทำให้ดีแล้วก็เป็นการเปลืองเงินมากด้วย แต่อาศัยเหตุที่ไม่มีเมียหลวงคนใดเขาจะยอมมาเป็นภรรยาด้วยวิธีอย่างอื่น การแต่งงานจึงได้คงกระทำกันอยู่

ข้อนี้ย่อมอธิบายเหตุที่คนชั้นหนุ่ม ๆ ของเราพอใจในการมีเมียลับมากกว่าเมียหลวง เพราะว่าในการมีเมียลับนั้นไม่ต้องเอะอะวุ่นวายอย่างไร การมีเมียน้อยก็เหมือนกัน เป็นแต่การเพิ่มจำนวนชั้นในครอบครัว จึงกระทำกันแต่โดยเงียบ ๆ และบางทีก็โดยลับ ๆ ด้วย

ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่ผิดที่จะกล่าวว่า การมีเมียน้อยเป็นประเพณีโบราณ ซึ่งคนไทยหนุ่ม ๆ สมัยใหม่ไม่ชอบเลย เพราะว่าเป็นประเพณีมีเมียหลายคน ซึ่งหนุ่ม ๆ ผู้ได้รับความศึกษามาแล้วอย่างฝรั่งร้องให้เลิก พวกหนุ่มเหล่านี้ได้ริแบบใหม่ คือ มีเมียลับ ซึ่งเขาเห็นว่าสมควรแก่คน "ศิวิไลซ์" สมัยใหม่ ซึ่งมีเมียออกหน้าแต่คนเดียวอย่างฝรั่ง

การมีเมียน้อยนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าเปลืองน้อยกว่าเมียลับ เพราะว่าการที่จะหามานั้นก็ไม่สู้จะเปลืองกี่มากน้อย ด้วยเหตุว่าหญิงนั้นโดยมากอยู่ในบ้านคนแล้ว ครั้นเมื่อได้เป็นเมีย หญิงก็คงอยู่กินในบ้านเดียวกับเมียหลวงนั้นเอง สำหรับเมียหลวงใช้สอยในกิจการทั่วไป ส่วนเมียน้อยก็ไม่ต้องรับความลำบากร้อนใจมากชน และถ้ามีลูกด้วยแล้ว ก็กลับได้รับความอุปถัมภ์บำรุงมากชนเสียอีก และถ้าเมียหลวงไม่มีลูก เมียน้อยก็นับว่าได้ถึงซึ่งความสุขเป็นอย่างยิ่ง

ส่วนเมียลับนั้น เป็นเหตุให้ชายต้องใช้จ่ายเปลืองมาก! ในชั้นต้นก็ต้องไปเที่ยวหาหญิงแก่อะไรคน ๑ ให้เป็น "เอเยนต์" ไปพูดจาล่อลวงหญิงที่ตนต้องการ ตามวิธีที่สอเหล่านี้ย่อมเข้าใจใช้เป็นอย่างดี และถ้าหญิงนั้นมีความเต็มใจด้วย แม่สื่อก็จัดการตกลงที่เดียว และถ้าถึงเนื้อถึงตัวได้เสียกันแล้วอย่างที่มักจะเป็นอยู่เนือง ๆ กิจที่พึงทำต่อไปก็นับว่าไม่เป็นของยากเย็น มีอยู่แต่เพียงเข้าไปหาบิดามารดาของหญิงขอให้เงินเสียสัก ๔๐๐ บาท หรือถ้าบิดามารดาเป็นคนอนาถาจะให้น้อยกว่านั้นก็ได้ และข้อที่จะยกขึ้นพูดว่าลูกสาวได้เสียตัวเป็นเมียแล้วเช่นนี้ ก็ทำให้ราคาของหญิงนั้นน้อยลงได้มาก เพราะบิดามารดาของหญิงนั้นจำใจต้องรับเงินตาม แต่จะได้ดีกว่าที่จะเสียลูกสาวไปโดยไม่

NATIONAL LIBRARY

ได้อะไรเลย! แต่ถ้าหญิงนั้นฉลาดไม่ยอมเสียตัว ก็จำเป็นจะต้องตรงไปหา บิดามารดาของเขาต่อรองกันอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ บิดามารดาที่เป็นหม้าย มักจะตกลงง่ายที่สุด เพราะว่าเขาอยากให้ลูกสาวไปเสียจากบ้านอยู่แล้ว หญิงที่เป็นหม้าย บางคนถึงกับใช้ให้แม่สื่อไปเที่ยวพูดกับชายหนุ่ม ๆ ที่น่าจะยกลูกสาวให้เพื่อชักนำมาให้เกี่ยวข้องกับลูกสาวด้วยซ้ำ อย่างไรก็ดี ปัญหามีอยู่ที่ตรงจำนวนเงินเท่านั้น ถ้าให้มากพอแล้ว โดยมากก็เต็มใจที่จะให้ลูกสาว และบางรายถ้าลูกสาวไม่ยอมที่จะมีผัว ก็ถึงกับเฆี่ยนตีข่มใจด้วยซ้ำ

เมื่อจะตกลงได้หญิงมาสมประสงค์แล้ว กิจที่จะพึงทำต่อไป ก็คือเที่ยวหาเช่าบ้านหรือห้องสำหรับอยู่ และถ้าต่อรองตกลงกับบิดามารดาของหญิงเมื่อใด ก็พาไปอยู่ที่ซึ่งเตรียมไว้นั้นเป็นเสร็จพิธีแต่งงานที่หญิงอันน่าสงสารนั้นจะพึงได้รับในชีวิตของเขา

เมียลับเช่นนี้ ในระหว่างที่สามียังรักอยู่ก็มีความสุขพอประมาณ เงินทองเพชรพลอยเครื่องแต่งตัวก็พอหา รถยนต์หรือรถม้าก็มีขี่เที่ยวเล่น สุดแล้วแต่กำลังของผัว แต่ครั้นความรักของผัวแปรปรวนไปอยู่กับหญิงอื่นการอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๓ อย่างนี้ ก็จะเกิดมีแก่หญิงผู้เป็นเมียลับ คือถ้าชายเป็นคนมั่งมี เขาก็ให้หญิงอยู่อาศัยในห้องที่เช่าอยู่ต่อไปโดยลำพังและให้เงินกินบ้าง แต่ถ้าหญิงนั้นพอใจจะกลับไปอยู่กับพ่อแม่ก็ไปได้และก็ให้เงินกินบ้างพอสมควร หรือถ้าชายไม่สู้จะมั่งมีเขาก็จัดส่งหญิงนั้นกลับไปอยู่กับพ่อแม่และถ้ามีเงินพอและทำได้ เขาก็ส่งเงินไปให้บ้างเป็นครั้งคราว แต่ถ้าชายเป็นคนที่ใจทมิฬหินชาติ เขาก็หาข้อแก้ตัวสำหรับเลิกกับหญิงแล้วไล่ให้ไปเสียจากที่อยู่

หญิงที่เคราะห์ร้ายเช่นนี้ ไม่มีหนทางที่จะแก้ไขป้องกันความดูร้าย
ทารุณเช่นนี้ได้ เพราะว่าชายมิได้ทำสิ่งใดที่เป็นการนอกเหนือกฎหมาย จะ
พ้องในฐานล่อลวงร่วมประเวณีก็ไม่ได้ เพราะการที่พ่อแม่ตกลงยินยอมทำ
ให้หญิงเป็นเมียของชายโดยชอบด้วยกฎหมายแล้ว และส่วนตัวเองก็ได้อยู่
กินกับชายมาแล้วด้วยความพร้อมใจ ส่วนการที่เลิกหย่านั้นก็ไม่ผิดกฎหมาย
ตกลงว่าหญิงนั้นมีกรรม เพราะว่า "กฎหมายผู้ชายทำ" นั้นไม่ได้เปิดโอกาส
อย่างไรให้หญิงร้องทุกข์ได้ ถึงอย่างไรก็ดี หญิงนั้นก็ไม่สามารถที่จะร้องได้
ด้วยยังมีความอับอายเกินกว่าจะไปไขความที่ทำไว้ในที่ลับให้แจ้งขึ้นในศาลอัน
เป็นสาธารณสถานที่คนทั้งหลายไปมาได้

หญิงที่ถูกกระทำร้ายเพราะชายชั่วเช่นนี้ บางทีก็ต้องหันไปสู่อาชีวะอัน
เลื่อมศักดิ์ ซึ่งทำลายทั้งร่างกายและจิตใจของเขา หญิงประเภทนี้เมื่อออก
จากชายคนหนึ่งแล้ว ก็ตกไปถึงมือชายคนอื่นซึ่งชั่วร้ายใจทมิฬไม่ผิดกันตกต่ำ
ลงไปทุกที จนที่สุดก็กลายเป็นหญิงโคมเขียว! สิ่งที่น่าเคืองที่สุดนี้ก็คือ
หญิงที่บริสุทธิ์ถูกสาวชาวบ้านนอกที่พอมีอันจะกิน แต่ค่อนข้างเขลาเบาปัญญา
ถูกล่อลวงเข้ามาในกรุงเทพ ฯ โดยความหวังตั้งใจว่าจะได้มาเป็นภรรยา
ชนนางอะไรคน ๆ แต่รู้สึกได้เมื่อภายหลังเสียแล้ว ว่าตนถูกล่อลวงเข้ามาให้
ได้รับความลำบากยากเข็ญยิ่งกว่าทาส

การค้าหญิงสาวอย่างชั่วร้ายแสนสาหัสนี้ ได้กระทำกันอยู่ต่อหน้าเรา
ทุกวัน แต่ดูเหมือนไม่มีใครจะได้นึกฝันว่าเป็นของน่าอัปยศอันชั่วร้ายปานใด
ที่การค้าขายเช่นนี้มีอยู่ได้ ก็เพราะว่าเราบางคนนึกเสียว่าไม่ใช่กงการอะไร

ของเรานั้นประการ ๑ และอีกประการ ๑ ซึ่งชั่วร้ายก็เพราะได้รับความอุปถัมภ์แห่งคนหลายคนที่อยู่ในตำแหน่งสูง ๆ การค้าขายเช่นนี้จึงกำไรอยู่!

แต่คนที่ชั่วที่สุดนั้นคือพวกหญิงที่หากินโดยเป็นแม่สื่อ ข้าพเจ้าได้ทราบเรื่องว่ามีอยู่คน ๑ ซึ่งหากินอยู่ทางนี้โดยปรกติ และมักพอใจที่จะอวดรูปของบรรดาผู้อุปถัมภ์เขา และในหมู่รูปที่เขาอวดนั้นมีรูปที่เรารู้จักหน้าดีอยู่หลายคน! หญิงเหล่านี้ได้แอบแฝงเข้าไปในบ้านผู้ดีได้โดยอุบายต่าง ๆ ข้าพเจ้าเองได้เคยประกาศว่า ถ้าพบหญิงโหดเช่นนี้ในบ้านของข้าพเจ้าเมื่อใด ข้าพเจ้าจะถือกฎหมายไว้ในมือเสียน เสียให้สาใจ และจะยอมทนค่าเสียหายให้ภายหลัง ต่อนั้นมาข้าพเจ้าไม่เคยได้รับความรำคาญจากหญิงพวกนี้เลย ถ้าบรรดาเจ้าของบ้านประกาศอย่างข้าพเจ้าบ้างแล้วก็คงจะเห็นผลได้บ้าง แต่บางทีก็จะไม่สู้มากมายนัก เพราะหญิงแก่เหล่านี้คงจะหันไปหาพวกที่อยู่ห้องแถว ซึ่งเป็นสำนักของพวกที่เป็นเหยื่อของมันโดยปรกติอยู่แล้ว

ยังมีทางอยู่อีกทาง ๑ แต่เป็นทางที่ยาก ก็คือสั่งสอนให้บรรดาบิดามารดารู้สึกความอัปยศเสียหายในการที่ขายลูกสาว แต่เมื่อความโลภแห่งมนุษย์ยังมีอยู่หนาแน่นเช่นนี้ตราบใด และเมื่อยังนิยมการมีเมียลับซึ่งบรรดาหนุ่ม ๆ มีความประสงค์ที่จะซื้ออยู่เช่นนี้ การที่จะคิดแก้ไขในเรื่องนี้ก็ยังไม่เป็นที่หวังได้อยู่ตราบนั้น

ถ้าความชั่วที่เป็นอยู่อย่างนี้ จะไม่มีทางแก้ไขให้ดีขึ้นบ้างหรือ? จะให้เสียงของข้าพเจ้าเป็นเสียงเดียวที่ร้องพันอยู่ในป่าเปลี่ยวฉะนั้นหรือ?

บท ๑๑

ความหยุมหยิม

โคลนก้อนร้ายที่สุดก็ก้อน ๑ คือความหยุมหยิมซึ่งเป็นผลโดยตรงแห่งการถือตนเป็นสำคัญ อันเกิดจากความสงบศึกและความศิวิไลซ์ในเวลาสงคราม คนเราทุกคนมีกิจอันพึงกระทำทั้งด้วยกาย และด้วยใจ มากเกินไปที่จะนึกถึงตน และที่จริงถึงแม้ว่าอยากจะนึก ก็นึกไม่ได้เพราะฉะนั้นทุกประเทศที่สงบศึกมานาน พลเมืองแห่งประเทศนั้นจึงกลายเป็นคนถือตนว่าสำคัญยิ่งกว่าสิ่งอื่น เห็นแต่ประโยชน์ของตนมีความคิดแคบทั้งนิสัยก็หยุมหยิมมากขึ้นทุกวัน

ในประเทศเราเองก็ดุจกัน ก่อนที่เราได้รับความ "ศิวิไลซ์" ถึงเพียงนั้น ข้าพเจ้าเชื่อว่าความสำราญใจในเวลาปรกติของเรา คงจะได้มีแก่เรามากกว่าเวลาบัดนี้เป็นแน่ เพราะว่าคงจะมิได้ยกตนให้สูงลอยถึงปานนี้ นิสัยใจคออันหยุมหยิมอย่างบัดนี้จึงมิได้มีแก่เรา ต่อเมื่อมีความ "ศิวิไลซ์" จากยุโรปมาถึงเราเข้าแล้ว บอกให้เรารู้สึกคุณแห่งความ "ศิวิไลซ์" ในทางที่ให้ความสุขสำราญส่วนตัว เมื่อนั้นเราจึงได้รู้สึกขึ้นมาว่าเราได้ละเลยประโยชน์ส่วนตัวของเราปานใด แต่นั้นมาเราก็มิได้เฉยชาประกอบกิจการทั้งปวงให้เจริญทันสมัย เพราะฉะนั้นในเวลาไม่ช้านัก เราทุก ๆ คนจึงได้ยกตนขึ้นไปลอยอยู่บนแท่นซึ่งเราได้ทำขึ้นไว้เองสำหรับตัวเรานั่ง เราได้ถึงแล้วซึ่งความ "ศิวิไลซ์" และด้วยเหตุนี้เราจึงได้กลายเป็นคนที่มีนิสัยหยุมหยิม

บุคคลที่มีนิสัยหยุมหยิมนั้น ความจริงเป็นคนที่น่าชัง แต่บางทีก็

เป็นอันตรายได้ เพราะว่าเขามักจะเต็มไปด้วยความมุ่งร้าย กิจการใด ๆ ที่มีชน ถ้าเขามิได้มีส่วนหรือเป็นตัวสำคัญอยู่ในกิจการนั้น ๆ แล้วเขาเป็นไม่เห็นด้วยทั้งสิ้น และเพื่อกันกางมิให้กิจการนั้นดำเนินไป เขาจะยับยั้งที่จะใช้อุบายแม้จะเลวทรามปานใดนั้นก็หาไม่ และกิจการนั้นถึงแม้จะเป็นของสำคัญสำหรับชาติปานใด ก็ไม่ประหลาดอะไร ถ้าเขาไม่มีส่วนอยู่ด้วยและจะไม่ได้รับความสรรเสริญเฉพาะตัวเขาแล้ว คนหยุมหยิมทว่านเป็นต้องไม่เห็นด้วยทั้งสิ้น! ทั้งนี้ใช่ว่าเขาจะทำการโดยเบิดเผยก็หามิได้ เพราะการที่ทำเช่นนั้นถ้าไปเสียท่วงทีในการตอบโต้กัน ก็เป็นเสียรัศมีส่วนตัว คนชนิดนี้จึงพอใจทำการแต่ในที่มืด หรือจะใช้คำเปรียบให้สมสมัย ก็จะใช้ได้ว่าคนชนิดนี้พอใจขุดอุโมงค์วางดินระเบิดมากกว่าการประจญบานด้วยดาบปลายปืนหรือยิงต่อสู้ด้วยปืนใหญ่

กิจการอย่างใด ๆ มีบ้างหรือไม่ซึ่งเริ่มขึ้นในสมัยนี้ที่มิได้มีผู้ "ขุดอุโมงค์ทำลาย" เช่นนั้น? การตั้งคณะเสือป่า ตามที่เราทั้งหลายย่อมรู้อยู่ด้วยกันแล้ว ก็อาจจะยกขึ้นได้เป็นตัวอย่าง แต่เรื่องนี้ขอยุติกันที เพราะข้าพเจ้าหวังใจว่าเป็นเรื่องเก่าแล้ว และจะไม่มีใครพูดขึ้นมาอีก ส่วนความดำริของกรรมการราชนาวีสมาคมนั้น ประสบสมัยที่เหมาะกว่าการตั้งเสือป่า ด้วยเหตุว่าได้เริ่มจัดขึ้นในเวลาซึ่งผู้ที่มีสติปัญญาทั้งหลายพากันรู้สึกยุทธภัยว่ามีอยู่เพียงใด แต่ถึงกระนั้นราชนาวีสมาคมจะได้รอดพ้นจากคนขุดอุโมงค์วางดินระเบิดที่มีอยู่ทั่วไปนั้นก็หามิได้ อุทาหรณ์ต่าง ๆ ยังมีที่จะยกมากล่าวได้เป็นอันมาก แต่จะยกขึ้นมาทำไมอ่านมันก็ไม่สนุกดอกไม่ใช่หรือ?

บัดนี้ข้าพเจ้าจะขอถามท่านทั้งหลาย ว่าในการที่บรรพบุรุษของเราเมื่อ ๒๐๐๐ ปี มาแล้ว ได้พร้อมใจกันผละตัวออกหากจากความกดขี่ของเจ้าแผ่นดิน จีน มาตั้งคณะเป็นใหญ่ให้นามว่าชาติไทยขึ้นนั้น มีลักษณะอันหยุมหยิมอยู่ในการนั้นบ้างหรือไม่? ในการที่พระร่วงเมืองละโว้ได้ตกลงพระทัยจะไม่ส่งส่วยน้ำไปยังเจ้ากรุงขอมผู้เป็นใหญ่นั้นดี? เมื่อสมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีที่ ๑ พระเจ้าอู่ทอง ได้ย้ายมาตั้งราชธานีในกรุงศรีอยุธยา คือตั้งราชอาณาจักรไทยขึ้นได้ ในสมัยที่ขอมผู้เป็นศัตรูยังมีอำนาจอยู่นั้นก็ดี หรือในการที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้ทรงเป็นมหาวีรบุรุษแห่งชาติ เราได้ทรงกู้เมือง เป็นอิสระไม่ยอมอ่อนต่อพระเจ้ากรุงหงสาวดี และทรงกระทำยุทธหัตถีมีชัยแก่พระมหาอุปราชาแห่งหงสาวดีก็ดี หรือในการที่สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงสถาปนาราชธานี ณ กรุงเทพมหานครนี้ก็ดี เหตุการณ์เหล่านี้ได้มีลักษณะอันหยุมหยิมบ้างหรือไม่? ข้าพเจ้าก็ไม่จำเป็นที่จะกล่าวว่าคำตอบปัญหานี้ล้วนเป็นคำปฏิเสธทั้งสิ้น!

แต่ถ้าท่านจะพลิกอ่านพงศาวดารของเราดู ท่านจะเห็นได้ว่าก่อนหน้าที่จะเกิดความพินาศฉิบหายแก่เราคราวใด ต้องมีสมัยเวลาที่คนเราเกิดมีความหยุมหยิมยุยงคิดร้ายซึ่งกันและกัน อันเป็นผลแห่งความปรารถนาหาประโยชน์และความเป็นใหญ่ส่วนตัวทั้งสิ้น

การเช่นนี้ จะเป็นอยู่เฉพาะชาติเราก็หามิได้ ย่อมเหมือนกันทั่วไป ไม่ว่าในยุโรปหรืออาเซีย ชาติใดที่ได้มีความสงบศึกมานานชาตินั้นก็ย่อมหาความสำราญและประโยชน์ส่วนตัวทุกคน ความรักตัวมีมากขึ้นความหยุม

หยิมจิงเกิดมีตามมา และถึงแม้ว่าคนเหล่านั้นจะมักคุยโตต่าง ๆ เขาจะสามารถคิดกิจการให้ใหญ่โตเหมือนปากก็หามิได้ เมื่อกิจการทั้งปวงถูกมัดรัดแคบเข้ามาเพื่อประโยชน์อย่างเดียว คือประโยชน์ส่วนตัวเช่นนี้แล้ว ก็ถึงเวลาที่ชาติที่แข็งแรง และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจะก้าวเข้ามาล้างชาติที่มีแต่คนบัดซบสำคัญว่าความเห็นของตนเป็นใหญ่ ไม่สามารถจะคิดอะไรให้ไกลไปกว่าตนเองได้

ข้าพเจ้าหวังใจว่า ท่านทั้งหลายไม่มีความปรารถนาที่จะให้ชาติของท่านเลื่อนลอยไปในทางนั้นไม่ใช่หรือ? เวลายังมีอยู่พอที่เราทั้งหลายจะยังตัวของเราไว้ เพราะว่าเรายังหาได้ลอยไปไกลจนเกินนักไม่แต่เราจะต้องช่วยกันจับพาย ๆ เรือของเราที่ลอยอยู่นั้น ทวนน้ำขึ้นไปอย่างดีที่สุดที่จะทำได้และเราจะต้องรีบร้อนด้วย

ข้าพเจ้าขอวิงวอนให้ท่านตั้งต้นในวันนี้ เพราะถ้ารอไปจนถึงวันหน้าเรือของเราอาจจะเข้าไปใกล้แก่งผาเกินกว่าที่เราจะแก้ไขได้ด้วยพาย

ท่านจะตั้งต้นอย่างไร?

ไม่ลำบากเลย คือบรรดากิจการใดซึ่งมีผู้ดำริริเริ่มขึ้น จะเป็นรัฐบาลก็ดี หรือบุคคล หรือสมาคมใด ๆ ที่มีความคิดมุ่งต่อประโยชน์แห่งชาติอย่างเช่นคณะเสือป่าและราชนาวีสมาคมฉะนี้ไซร้ ขอให้ท่านพิจารณาดูกิจการนั้น ๆ ด้วยความคิดอันกว้างขวางและรอบคอบ ขออย่าให้ท่านคิดถึงกิจการนั้น ๆ ว่าจะเป็นประโยชน์อย่างไรสำหรับตัวท่านเลย ขอให้คำนึงถึงแต่ประโยชน์สำหรับชาติ แล้วและพยายามที่จะเชื่อว่า ถ้ากิจการนั้น ๆ เป็น

ประโยชน์สำหรับชาติแล้ว ก็ย่อมจะเป็นประโยชน์สำหรับตัวท่านเหมือนกัน เพราะว่าท่านเป็นอะไร ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของชาติหรือ? ถ้าชาตินั้นล่มจมท่านก็ต้องล่มจมด้วย เว้นไว้แต่ท่านจะเป็นคนขี้ขลาดเอาตัวรอดจากชาติของท่าน ดังกะลาสีที่ขลาดหนีจากเรือของตนฉะนั้นแต่ข้าพเจ้าหวังใจว่า ท่านคงจะไม่เป็นไปได้เช่นนั้นเป็นแน่แท้

ถ้าท่านฝึกฝนตนเอง ให้คิดไปแต่ในทางที่ข้าพเจ้าวิงวอนนี้แล้วท่านก็คงจะรู้สึกว่าความหยุมหยิมหมดไปจากนิสัยของท่าน ดุจบังตาที่หลุดจากตาท่านฉะนั้น และท่านจะแลเห็นการภายหน้าอันสง่างามอย่างที่ท่านมิได้เคยเห็นมาแต่ก่อน! เมื่อมีของที่พึงปรารถนาล่อหน้าท่านอยู่เช่นนี้แล้ว ท่านไม่รู้สึกหรือว่าควรจะพยายามปลดเปลื้องความหยุมหยิมที่มีอยู่ในนิสัย? ถ้าท่านยังมิได้พยายาม ข้าพเจ้าขอวิงวอนท่านทั้งหลายให้ลองพยายามดูสักที่เถิด

บท ๑๒

หลักฐานไม่มั่นคง

ข้าพเจ้าได้ตั้งใจที่เรื่องนี้ไว้จนที่สุด ด้วยเหตุว่าข้าพเจ้ารู้สึกอยู่ว่าเป็นเรื่องลำบากที่สุดที่จะกล่าวมิให้ขวางหูแก่คนทั่วไปได้ แต่ข้าพเจ้าจะพยายามอย่างดีที่สุดที่สติปัญญาอันน้อยของข้าพเจ้าจะทำได้ ถ้าและข้าพเจ้าได้กล่าวข้อความใด ๆ ให้ระคายเคือง แก่ท่าน แม้แต่เล็กน้อย ข้าพเจ้า ขอให้ท่านให้อภัยแก่ข้าพเจ้าผู้มีความตั้งใจอันดีนั่นเถิด

ข้าพเจ้าย่อมทราบอยู่เต็มใจว่า ท่านทั้งหลายทุกคนที่มีความปรารถนา

ดีต่อชาติไทย ย่อมได้พยายามกระทำการเพื่อเป็นประโยชน์มากที่สุด แด่พระมหากษัตริย์และบ้านเมือง แต่ว่าผลที่เกิดนั้นไม่สู้จะดีดังคาดหมายทุกรายไป

ตามกระแสพระบรมราโชวาทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา ท่านจะเห็นได้ว่าพระองค์มีพระราชประสงค์จะให้บรรดาข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ประพฤติตนให้เป็นตัวอย่างอันดีงามทั้งในทางราชการและในกิจการส่วนตัว หรืออีกนัยหนึ่งพระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทนั้นมีหลักฐานมั่นคงจริง ๆ ไม่ใช่ว่ามีแต่ตามผิว ลักษณะใดซึ่งมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรเห็นในบรรดาข้าราชการ ลักษณะนั้นถ้ามีอยู่ในหมู่ประชาชนของพระองค์ทั่วไป ก็จะเป็นที่พอพระราชหฤทัยยิ่งนัก

อันบุคคลผู้ใด แม้จะดีเลิศปานใดในหน้าที่ราชการหรือในกิจการที่ตนประกอบเลี้ยงชีพก็ดี ถ้ายังเป็นที่บกพร่องในกิจการส่วนตัว ข้าพเจ้าเรียกว่าเป็นผู้ที่มีหลักฐานไม่มั่นคง คนชนิดนี้ถ้าจะว่าตามที่เห็นได้ในทางราชการหรือในกิจการที่เขาหากินก็ดูเป็นที่ควรจะเชื่อถือได้ แต่ความเชื่ออันนี้ ย่อมจะเสื่อมไปในเมื่อเราได้มาทราบถึงความประพฤติส่วนตัวของเขาดุจถ้อยคำของนักเทศน์ที่แสดงความชั่วร้ายของการเมาสุรา ถ้าเราได้เห็นนักเทศน์ผู้นั้นไปเมามายกอดจูบเสาโคมอยู่กลางถนนแล้ว ก็จะหมดน้ำหนักลงทันที

ข้อนี้อุปมาฉันใด ในส่วนข้าราชการและคนที่ทำกิจการก็อุปมัยฉันนั้น ข้าราชการผู้มีหน้าที่รักษาพระราชทรัพย์ ถ้าเป็นคนสุรุ่ยสุร่ายเล่นเบี้ยชอบการพนัน ก็ย่อมไม่เป็นที่ไว้วางใจแห่งคนทั้งหลายหรือผู้พิพากษาตุลาการผู้มีหน้าที่วางบทพระอัยการและพิจารณาพิพากษาคดีของประชาชน ถ้าเป็นคนที่

ชอบสมาคมกับนักเลงกีด ชอบเล่นการพนันในบ้านตนเองกีด ย่อมจะเสียชื่อฉาด
ความนับถือแห่งคนทั้งปวง หรือเจ้าของธนาคาร ถ้าต้องไปเที่ยวขอยืมเงิน
ตามเพื่อนฝูง ก็ย่อมจะเสียคุณสมบัติว่าเป็นคนชำนาญในการเงิน หรือส่วน
ผู้ที่ทำกิจการค้าขายนั้นถ้าเป็นคนที่มีนิสัยฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย คนทั้งหลายเขาก็
ย่อมไม่ไว้ใจให้เชื่อของ ๆ เขาไปเป็นจำนวนมาก

บุคคลประเภทต่าง ๆ ตามที่กล่าวมานี้ ล้วนเป็นตัวอย่างของการมี
หลักฐานไม่มั่นคง ข้อแก้ตัวที่ว่าความประพฤติส่วนตัวไม่เกี่ยวแก่ผู้อื่นจะทำ
อะไรก็ได้ตามชอบใจ ไม่เกี่ยวไปถึงหน้าที่ราชการหรือกิจการค้าขายนั้น
ฟังดูก็เพียงพอสำหรับผู้ที่ยกขึ้นแก้ตัวเอง ไม่เพียงพอสำหรับคนที่เขามีธุระจะ
ทำติดต่อด้วยเลย เพราะว่าเป็นธรรมดาอยู่เองที่คนเรา เพื่อรักษาผล
ประโยชน์ของตน ๆ ย่อมมีความปรารถนาที่จะทำการติดต่อแต่กับคนที่ไว้เนื้อ
เชื่อใจได้ทุกสถานเท่านั้น

หลักฐานไม่มั่นคงในบุคคล เมื่อมีอยู่โดยแพร่หลาย ย่อมเป็นเหตุ
ให้ชาวชาติอื่น ๆ ไม่ไว้ใจในชาติแห่งบุคคลนั้น ๆ ท่านไม่เคยนึกบ้างเลยหรือว่า
การที่ติดต่อในระหว่างเมืองเรากับต่างประเทศ ยังมีข้อมัดตัวเราอยู่อย่างน่า
อนาถใจนั้น เป็นผลแห่งการที่ชาวต่างประเทศเขายังไม่เชื่อถือในความมั่นคง
ของเรา การที่ต่างประเทศตั้งศาลกงสุลชำระคดีระหว่างคนร่วมธงของเขาใน
เมืองเรานั้น จะแปลว่าอะไรได้บ้าง นอกจากความไม่ไว้ใจในเรา ?

เพื่อแสดงให้ท่านเห็นว่า ฝรั่งผู้ที่เขามีความคิดอันกว้างขวาง มีความ
เห็นในเรื่องการตั้งศาลชำระคนร่วมธงในดินแดนของประเทศอื่นเป็นอย่างไร

ข้าพเจ้าจะขอนำถ้อยคำของ นายเอช. เออร์เนสต์คาร์ดิ ที่ปรึกษากฎหมายในแผนกคลังข้างที่ของเจ้าแห่งไอยคุปต์คนก่อน ซึ่งกล่าวไว้ในเรื่อง "ประเทศราชใหม่ของอังกฤษ เรื่องอนาคตกาลแห่งไอยคุปต์ในกิจการที่ติดต่อกับนานาประเทศ" ซึ่งลงในวิลด์เชอร์แมคาซีนในเดือนมีนาคม เขาได้กล่าวถึงสัญญาว่าด้วยการตั้งศาลต่างประเทศตามที่ใช้อยู่ในเมืองไอยคุปต์นั้นดังนี้ :—

"การที่ประเทศอันเป็นอิสระ ต้องถูกจำกัดการใช้อำนาจในดินแดนอาณาเขตของตนเองนั้น ย่อมเป็นเครื่องขัดขวางแก่การปกครองและรัฐาภิบาลอันดี บรรดาคดีพิพาททั้งปวงในระหว่างชาวต่างประเทศต้องชำระในศาลกงสุลของเขา และบรรดาชาวต่างประเทศไม่ยอมที่จะขึ้นศาลไอยคุปต์ในคดีที่ชาวเมืองเกี่ยวข้องด้วยเลย

"เป็นการแทบเหลือวิสัยที่จะแสดงให้เข้าใจได้ว่า การที่เป็นเช่นนี้ทำให้ยุ่งยากปานใด ทั้งยังซ้ำร้ายที่ชาวต่างประเทศใช้วิธีพิเศษนอกเหนือไปจากทางศาลกงสุลของเขา คือวิธีขอร้องไปยังทูตเพื่อให้ช่วยเหลือว่ากล่าวในคดีของเขาอีกชั้นหนึ่ง

"ในการจำกัดความประทุษร้ายทางอาญา ย่อมมีข้อลำบากยุ่งยากยิ่งขึ้น ด้วยเหตุที่ต้องปฏิบัติตามคติกฎหมายข้อหนึ่ง ซึ่งบังคับว่าเคหสถานของชาวต่างประเทศ เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองไม่มีอำนาจจะค้นได้เพราะฉะนั้นก่อนที่จะจัดการจับกุมชาวต่างประเทศ จึงจำเป็นต้องไปเชิญกงสุลมาด้วยเพื่อจะไม่ให้เป็นการผิดกฎหมาย จึงเกิดความบกพร่องเสียหายในความยุติธรรมด้วยเหตุนานาประการที่จะพรรณนาได้

"การที่พวกผู้ร้ายช่องสุมกันกระทำความผ่าฝืนกฎหมายโดยคบคิดกันในระหว่างบุคคลหลาย ๆ ชาติ ไปทำในที่อันเป็นของชาวต่างประเทศอีกคนหนึ่งนั้น ไม่เป็นของแปลกประหลาดเลย เพราะก่อนที่เจ้าพนักงานจะจัดการจับกุมได้ จำเป็นต้องไปเชิญตั้งครึ่งจำนวนของบรรดากงสุลที่อยู่ในเมืองไคโร !"

ต่อไปอีกหน่อยหนึ่ง เขากล่าวว่า "แม้จะจับตัวผู้ร้ายได้ก็ยังไม่แน่อีกว่าจะต้องรับโทษทุกคราวไป เพราะบางทีความผิดที่กระทำนั้นแม้มีโทษตามกฎหมายไอยคุปต์ก็ดี ไม่เป็นผิดตามกฎหมายของประเทศผู้ที่กระทำก็ได้ เพราะฉะนั้นในที่สุดก็เป็นอันรอดพ้น ไม่ต้องรับโทษ"

การที่เป็นอยู่เช่นนี้ย่อมรู้สึกทั่วกันว่า เป็นการติดขัดเหลือสติกำลังที่จะผ่อนผันกันต่อไปได้ จึงบรรดาประเทศที่มีผลประโยชน์ในไอยคุปต์กระทำความตกลงกันในปี ค.ศ. ๑๘๗๖ ตั้งศาล "ผสม" มีทั้งศาลต่างรับพ้องและศาลอุทธรณ์ แต่ประมวลกฎหมายที่ทำขึ้นเป็นพิเศษสำหรับศาลนี้เป็นอย่างดี จะดัดแปลงอนุโลมใช้ไม่ได้สะดวก จึงทำให้ประโยชน์ที่ได้รับนั้นไม่เท่าที่ควรจะได้ และอาศัยเหตุที่ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือที่จะดูแลจึงทำให้การของศาลนี้เดินช้ามาก แต่ศาลนี้ได้ตั้งขึ้นแทนศาลกงสุลต่าง ๆ ในแผนกความแพ่งเท่านั้น ส่วนคดีอาญาทั้งปวงยังคงเป็นไปตามเดิม

เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า การตั้งศาลในอาณาเขตต่างประเทศนั้นเป็นของที่ไม่สะดวกด้วยกันทั้งสองฝ่าย เว้นเสียแต่จำพวกคนที่หาประโยชน์ในทางนี้ด้วยมีความมุ่งหมายส่วนตัว เพราะฉะนั้นเราจึงต้องยอมเชื่อว่า บรรดาประเทศซึ่งยังคงมีศาลกงสุลอยู่ในเมืองเราจะมีความเต็มใจเลิกถอนศาลในเมื่อเขาทั้งหลายรู้สึกไว้ใจในความมั่นคงของเราได้

ในฐานเป็นคนไทยที่มีความปรารถนาดีต่อชาติ ข้าพเจ้าเชื่อว่าบัดนี้ถึงเวลาที่เราสมควรจะได้รับความไว้วางใจของชาวต่างประเทศแล้ว เกียรติคุณของเราในนานาประเทศก็มีผู้เชื่อถืออยู่แล้ว และได้เลิกถอนศาลกงสุลไปแล้ว ชาวต่างประเทศจะไม่มีเหตุที่ควรกลัวเลยว่าเราจะใช้อำนาจของเราในทางผิด

แต่การที่จะทำให้ชาวต่างประเทศเขาเห็นด้วยในข้อนี้อย่างไร นั่นแหละยังเป็นปัญหา และเป็นปัญหาสำคัญที่สุดอันหนึ่ง ซึ่งเนื่องด้วยประโยชน์อันยิ่งใหญ่ของชาติเรา

ที่รัฐบาลจะรับรองอย่างเดียวนั้น ไม่มีประโยชน์เลย ตัวท่านและตัวข้าพเจ้าและเราทั้งหลายทุก ๆ คน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่ง ๆ แห่งชาติไทยต้องพร้อมใจช่วยกันในเรื่องนี้ และทางที่จะช่วยนั้นก็คือแสดงให้เขาเห็นว่าเรามีหลักฐานมั่นคง ทั้งในแผนกกิจการที่เราทำต่อสาธารณชนและในกิจการส่วนตัว เราต้องไม่ประพฤติตัวเป็นคนหน้าไหว้หลัง หลอกอย่า วางท่า เป็น คนสุจริตแต่ในในขณะที่ออกไปจากประตูบ้าน เราต้องพยายามเป็นคนสุจริตซื่อตรงในกิจการทั้งภายนอกและภายใน สุจริตในไตรทวาร ทั้งกายวาจาใจ เราทั้งหลายจงมาช่วนกันเลิกหน้าไหว้หลังหลอก และเลิกความเห็นผิดที่สำคัญว่าความ กลับ กลอก และ ความไม่ตรงไป ตรง มาเป็นมา เป็นลักษณะของคนฉลาด ความฉลาดแม้ไม่มีความดีและความสุจริตเป็นรากเง่า อยู่แล้ว อุปมา เหมือน หนึ่ง ต้นงาม ซึ่งก่อขนบนพื้นทราย ซึ่งไม่ช้าก็ต้องหักโค่น แต่นต่อไปความมีหลักฐานมั่นคงควรจะให้เป็นอนุสาสน์สำคัญที่สุด ซึ่งสอนในโรงเรียนและในบ้านของเรา

◎ สหายเอยจงเงยหน้า แลเบิกตาพินิจดู
เผยม่านพะพานอยู่ กำบังเนตรบ่เห็นไกล
◎ เบิดม่านแลมองเถิด จะเกิดความประโมทย์ใจ
เห็นแควันแลแดนไทย ประเสริฐแสนดั่งแดนสรวง
◎ หวังใดจะได้สม เสวยรมยะแดดวง
เพ็ญอิสสะโรปวง ประชาเปรมเกษมสานต์
◎ ซื่อตรงแลจงรัก ผดุงศักดิภูบาล
เพื่อทรงดำรงนาน อิศเรศร์ประเทศสยาม

---

๕ มะพร้าวตีนดก

ข้อความที่ท่านได้นำลงในหนังสือพิมพ์ไทย ฉบับประจำวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๘ จำนำเรื่องว่า "ควรมีสมบัติผู้ดีบ้าง" แถลงถึงความประพฤติและคำพูดของเจ้าพนักงานในโรงแห่งหนึ่งนั้น เมื่อข้าพเจ้าได้อ่านแล้วรู้สึกออกเคืองเสียจริง ๆ และความรู้สึกเคืองจนข้าพเจ้าไม่กล้าจะจับปากกาจดกับกระดาษ เพราะถ้าแม้ได้เริ่มเขียนอะไรไปในเวลาที่กำลังเคืองอยู่นั้นแล้ว ก็คงจะเว้นเสียไม่ได้ที่จะเขียนด้วยถ้อยคำอันรุนแรงเกินไป ข้าพเจ้าจึงได้รอไว้จนใจค่อยสงบลงแล้ว จึงได้จับปากกาขึ้นเขียน

"มะพร้าวตีนดก" เป็นคำที่โบราณท่านอ่านเปรียบเปรยขึ้นไว้ดีชั่วกำเริบจนเกินเหตุ ถ้าจะใช้ศัพท์นี้สำหรับในสมัยนี้จะใช้อย่างใดไม่ได้เหมาะยิ่งไปกว่าใช้กล่าวถึงบุคคลชั้นหนึ่งซึ่งเผอิญได้มีโอกาสเรียกตนว่า "เจ้าพนักงาน" คือเป็นเสมียนกวาดศาลาหรือโรงพักเป็นต้น แล้วและสำคัญตนว่าเป็นคนสูงกว่าสามัญชนเสียแล้ว บุคคลจำพวกนี้คือ ผลแห่งการศึกษาสมัยที่ล่วงมาแล้วในไม่ช้า คือพวกเข้าโรงเรียนด้วยความมุ่งหมายอย่างเดียวแต่จะออกมาเป็นเสมียน อย่างเช่นที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วในเรื่อง "โคลนติดล้อ" นั่นเอง พอได้เป็นเสมียนสมนึกแล้ว ก็เลยฝันไปว่าตนเป็น "ขุนนาง" เสียแล้วทีเดียว จึงต้องประพฤติตนให้สมกับที่ตนเข้าใจว่าขุนนางควรจะประพฤติ ชาวบ้านนอกเมื่อเห็นบ้านใครโต ๆ ก็ออกความเห็นว่า "บ้านนี้เขาเห็นจะกินข้าวเหนียวน้ำกะทิทุกวัน" ดังนั้นฉันใด บุคคลชั้นหลุดเข้าไปเป็นเสมียนตอก ๆ ได้แล้วก็เข้าใจว่า ขุนนางก็เลิกกริยาสุภาพและต้องดูถูกคนทั่ว ๆ ไปฉันนั้น เช่น

อย่างตาเจ้าพนักงานคนที่ท่านกล่าวถึงในหนังสือพิมพ์ของท่านนั่นแหละเป็นตัวอย่างของคนเห่อเช่นข้าพเจ้ากล่าวมาแล้ว การที่ประพฤติจองหองไม่ตอบคำที่เขาถามดี ๆ และการออกความเห็นว่าเขาตื่นนั้นก็ไม่มีอะไรอื่นนอกจากแสดงตนให้ปรากฏออกมาว่าตนไม่ใช่ผู้ดีจริงจังไม่รู้จักสมบัติผู้ดีพอที่จะพูดกับคนโดยอัธยาศัยสุภาพทั้งแสดงว่าได้รับการศึกษาแต่ผิว ๆ พอให้คุยได้ว่ารู้หนังสือเท่านั้น จึงไม่สามารถที่จะเข้าใจได้ว่าการที่ใครเขากระตือรือร้นอยากเข้าเป็นสมาชิกแห่งราชนาวีสมาคมนั้นแท้จริงก็เป็นของควรชมและควรอุดหนุนให้สมปรารถนา กลับไปว่าเขา "ตื่น" ตัวพ่อมะพร้าวตื่นดกเองนั่นแหละตื่นคือตื่นตัวว่าเป็นคนมีวิชา (จะเป็นนักเรียนประถมประเภทหรือมัธยมมัธเยออะไรบ้างกระมัง?) ตื่นว่าเป็น "ข้าราชการ" ตื่นว่า "โก้เทียวโว้ย"! หรืออีกนัยหนึ่งจะว่าพ่อคนนั้นและคนชนิดเดียวกันนั้นหลับอยู่ก็ได้ เพราะตามวิสัยปราชญ์ท่านย่อมว่า ผู้ใดที่ความโง่, ความรู้น้อย, ความรู้ไม่จริง, ความหลงครอบงำอยู่แล้วก็เหมือนคนที่ยังหลับอยู่ฉะนั้น

เป็นธรรมดาประชาชนโดยมากที่จะได้เข้าถึงท่านเจ้าพนักงานหรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่นั้นน้อยนัก และโดยมากก็มักได้ติดต่อแต่กับข้าราชการหรือเจ้าพนักงานชั้นผู้น้อย เมื่อไปพบไปปะก็ได้เห็นแต่ความประพฤติและกิริยาอันร่าคาญตา ได้ฟังแต่วาจาที่ระคายหู จะไม่ให้พลเมืองนึกเบื่อหน่ายในในการที่จะทำกิจธุระกับรัฐบาลอย่างไรเล่า? คนเราโดยมากต้องลงความเห็นในใจโดยอาศัยความที่ได้ยินด้วยหูดูด้วยตา และเมื่อใครไม่ทราบว่าข้าราชการและเจ้าพนักงานชั้นผู้ใหญ่โดยมากตั้งใจดีต่อประชาชน และมีกิริยาและวาจา

เรียบร้อยอยู่โดยปรกติแล้ว ก็จะต้องสำคัญผิดคิดว่า ตัวชื่อว่าเจ้าพนักงานของรัฐบาลเป็นต้องกิริยาชั่ว วาจาหยาบและอวดดีทั้งนั้น!

ดังนี้เห็นได้ว่าพวกมะพร้าวตันดกเหล่านี้อาจจะทำให้สาธารณชนเข้าใจผิดไปได้มาก ทำให้เห็นไปว่ารัฐบาลมีไว้สำหรับแต่ข่มเหงราษฎรเท่านั้นอย่างหนึ่ง ทำให้นึกไปว่ารัฐบาลไม่นับถือราษฎรเป็น "พวกพ้อง" อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการร้ายทั้ง ๒ อย่าง

ข้าพเจ้าเดาไม่ถูกเลยว่าพวกมะพร้าวตันดกนั้น เขาเอาใครเป็นตัวอย่างในการที่ประพฤติกิริยาชั่วไม่สุภาพ และกล่าววาจาอวดดี? หวังใจว่าไม่ใช่เอาอย่างข้าราชการผู้ที่เป็นนายเหนือเขาขึ้นไปอีกต่อหนึ่ง! หรือเขาเอาอย่างฝรั่ง? ถ้าเอาอย่างฝรั่งละก็ข้าพเจ้าขอถามอีกว่า ฝรั่งชั้นใด ชนิดไหน? ชนิดที่พลตระเวนพบเมานอนกลิ้งเป็นหมูอยู่กลางถนนใช่หรือไม่?

เวลานี้คนชั้นเสมียนในกระทรวงและกรมต่าง ๆ ก็ดูมีมากเต็มทีอยู่แล้ว ถ้าท่านผู้ใหญ่คัดเอาพวกมะพร้าวตันดกออกเสียบ้าง คงไว้แต่คนสุภาพก็จะเป็นประโยชน์แก่ราชการดีกว่า ทั้งบางทีจะเป็นทางประหยัดพระราชทรัพย์ลงได้อีกมากด้วย.

ถูกบังคับให้เป็นจีน

วันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๘

แจ้งความมายังท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยทราบ

วันนี้ข้าพเจ้าได้พบของควรสังเกตอย่าง ๑ ซึ่งข้าพเจ้าจะเว้นเสียไม่ได้ที่จะส่งข่าวมายังท่าน

ข้าพเจ้ากับสหายอีกหลายนายด้วยกันได้นั่งและยืนอยู่ที่ใกล้ถนนหลวงแห่ง ๑ ดูคนเดินผ่านไปมา ได้มีรถม้าคัน ๑ บรรทุกเด็กหลายคน ซึ่งแต่งตัวเป็นนักเรียนจีน คือ เสื้อกางเกงสีกากี หมวกแก๊บสีกากีพันดำ เด็กเหล่านี้พูดภาษาไทยกัน และพูดอย่างชัด ใช้ถ้อยคำและศัพท์ต่าง ๆ เหมือนเด็กไทยเราไม่มีผิดเลย!

แต่เด็กเหล่านี้ถูกจับส่งไปเข้าโรงเรียนจีน ให้เรียนหนังสือจีน ไม่ใช่หนังสือไทย!

เด็กเหล่านี้ ถ้าปล่อยให้เลือกได้ตามใจ ใครจะสงสัยบ้างหรือว่าเขาจะเลือกเป็นอะไร? คงเลือกเป็นไทยทั้งนั้น แต่ผู้ใหญ่ของเขาต้องการให้เขาเป็นจีน และบังคับให้เขาเป็นจีน ดังนี้ท่านจะเห็นประการใด?

เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้ ยังจะมีใครติเตียนข้าพเจ้าอีกหรือว่ากล่าวโทษจีนเกินไป? คำที่ข้าพเจ้ากล่าวว่ามีพวกหัวหน้าจีนอยู่บางคน ซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบในการที่ทำให้จีนคงเป็นชาวต่างชาติอยู่ในเมืองไทยและเป็นผู้เกี่ยวกันไม่ให้จีนกลายเป็นไทยไปได้นั้นจะว่าเป็นคำหาความเกินไปฤา? เมื่อมีพยานอยู่อย่างชัดเจนว่า มีจีนบางพวกต้องการเพาะ "ไทยผสม" ขึ้นไว้ในเมืองเราเช่นนี้ จะว่าข้าพเจ้าพูดไปเพราะเกลียดจีนฤา?

ตรงกันข้าม ข้าพเจ้าไม่ได้เกลียดจีนเลย และไม่ได้ปรารถนาอะไร
ยิ่งไปกว่าที่จะได้เห็นลูกจีนเข้ามาสู่ชาติและเป็นไทยโดยสนิทสนม แต่เมื่อ
ทราบอยู่แล้วว่า มีจีนบางจำพวกคิดเอาเปรียบไทย จะร้องแต่ให้ไทยเราไว้
เนื้อเชื่อใจและยอมรับรองจีนเป็นส่วน ๑ แห่งชาติไทย แต่ส่วนเขาเองไม่ถือ
ไทยว่าเป็นคนเท่ากัน และจีนจะผิกสอนและบังคับลูกหลานให้คงเป็นจีนอยู่
เช่นนั้น จะให้ข้าพเจ้านิ่งเสียได้ฤา? เมื่อปรากฏว่าจะให้ไทยเราฝ่ายเดียว
ซื่อตรงต่อจีน โดยจีนไม่ต้องซื่อตรงต่อไทยเราบ้างเช่นนี้ และข้าพเจ้ารู้
แน่แก่ใจแล้วแต่ไม่พูดชัน ก็เหมือนข้าพเจ้าเป็นผู้ทรยศต่อชาติของข้าพเจ้า
ความศึกษาในทางธรรมะทั้งไทยและฝรั่งไม่ยอมให้ข้าพเจ้าทรยศเช่นนั้นได้?
ข้าพเจ้าเป็นไทยจริง ๆ ไม่ได้เป็นไทยแต่ชื่อ หรือเพื่อความสะดวกส่วนตัว
และข้าพเจ้าไม่ได้มีทางที่หวังผลประโยชน์อย่างใดจากจีน แต่ถึงแม้จะมีผู้
นำสาสมมาให้ข้าพเจ้าและขอให้ช่วยพูดแทนพวกหัวหน้าจีนที่คิดแย่งแผ่นดินสยาม
ไปเป็นจีน โดยบังคับให้เด็กลูกจีนที่ใจเป็นไทยไปเข้าโรงเรียนซึ่งสอนแต่ภาษา
จีนฉันนั้น ก็ข้าพเจ้าเห็นจะรับสินจ้างหรือสินบนเช่นนั้นไม่ได้ เพราะจะพูดไปโดย
ไม่ตรงความจริงเช่นนั้นก็ขัดแก่ปากกระดากแก่ใจ บางทีข้าพเจ้าจะเป็นคน
หัวเก่าพ้นสมัยไปก็เป็นได้ แต่ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะขายผีปากเพื่อพดของไม่จริง
ไม่ได้ หรือแม้จะเพียงนิ่งเสียก็ไม่ได้เหมือนกัน.

ข้าพเจ้าไม่อยากจะพูดมากไปอีก แต่ในที่สุดนี้ขอให้ท่านตรองดูเถิด
ว่าการบังคับเด็กที่ใจสมัครเป็นไทยให้เป็นจีนเช่นกล่าวมานั้น เป็นของควรแล
ฤา? ข้าพเจ้าหวังใจว่า จะได้อ่านความเห็นของผู้อ่านของท่านอีกบ้างใน
เรื่องนี้

วังต๋องค์ใหม่

หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ ในการที่สรรเสริญยกย่องคำทำนายของข้าพเจ้าในเรื่องเมืองจีนในบทนำในหนังสือพิมพ์ของเขานั้น ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเลือดขึ้นหน้าอยู่บ้าง

การทำนายกิจการในเมืองจีนล่วงหน้านั้น ย่อมนับว่ามีทางที่อาจพลั้งพลาดได้มาก เพราะคนที่หาญทำนายต้องกลายเป็นหมอดูผิดไปเนืองๆ แต่ส่วนตัวข้าพเจ้าในคราวนี้โดยโชคดีได้เป็นผู้ทรับคำสรรเสริญว่าเป็นหมอดูแน่ ท่านทั้งหลายบางทีจะใคร่ทราบบ้างกระมังว่าข้าพเจ้ามวธพยากรณ์อย่างไร? เอาเถอะ! สำหรับท่านผู้อ่านเรื่องของข้าพเจ้า ๆ จะยอมขยายความลับให้แก่ท่านโดยไม่คิดราคาเลย เพื่อท่านจะได้ไปลองพยากรณ์ดูบ้างในเวลาที่ว่างงาน

ประการที่ ๑ คือจะต้องอ่านพงศาวดารจีน ข้อนี้ท่านคงจะนึกว่าเป็นการเหลือหวังที่จะให้สำเร็จได้ แต่ความจริงนั้นไม่เหลือหวังเท่าที่ดูเหมือนจะเป็นเลย เพราะท่านไม่จำเป็นจะต้องศึกษาพงศาวดารจีนจากหนังสืออักษรจีนหนังสือภาษาอังกฤษว่าด้วยเรื่องนี้มีมาก ส่วนในภาษาไทยเองก็มีเป็นกอง ๆ ซึ่งเรียกรวม ๆ กันว่า "หนังสือจีน" และเพื่อที่จะเข้าใจลักษณะของจีน จะอ่านแต่เพียงเรื่องเดียวเท่านั้นก็พอ ว่าโดยเฉพาะตัวเรื่องที่ข้าพเจ้าพอใจที่สุดก็คือเรื่อง "สามก๊ก" ในเรื่องนี้เรื่องเดียว ท่านจะได้พบคนทุกชนิดที่อ่านพบอยู่เสมอ ๆ ในหนังสือพิมพ์รายวันกล่าวคือ ยวนไซไข, หลิวฮ่อง, ซุนยัดเซน, ฮวงเฮียง ท่านเหล่านี้มีอยู่แล้วทั้งนั้นใน "สามก๊ก" เป็นแต่มีชื่อต่างกันเท่านั้น เราจะเรียกว่าคนหนึ่งเป็นเล่าปี คนหนึ่งเป็นกวนอู อีกคนหนึ่งเป็นโจโฉ ฯลฯ

ก็ได้ แต่ข้าพเจ้าจะไม่ขอบ่งนามออกไปตรง ๆ ว่าใครคือใคร เพราะตามภาษิตของท่านจินตกระวีเชกสเปียร์ท่านย่อมว่า "การเปรียบเทียบเป็นของที่น่ารำคาญ"

ประการที่ ๒ รอง ลงมา จะต้อง สังเกต นิสัยใจคอ ของจีน ตามที่ ตำนานโบราณวัตรตั้งหลายพันปีของเขาได้บันดาลให้เป็น การที่จะศึกษาเช่นนี้ไม่จำเป็นจะต้องไปถึงเมืองจีน ซึ่งเราเห็นอยู่ในหมู่เราทุกวันแล้ว และใช้ความสังเกตของตนตามสมควร แต่ถ้าท่านจะต้องการรู้ความจริงแล้ว จำเป็นจะต้องตั้งตนไว้เป็นกลางอย่างเคร่งครัด ถ้าท่านปล่อยตัวให้ลำเอียงไปข้างใดข้าง ๑ แล้วท่านจะต้องเข้าใจความจริงได้น้อยกว่าครึ่งหนึ่ง ด้วยเหตุว่าในหมู่จีนเขามีประเพณีอันชอบกลอยู่อย่าง ๑ คือ แตกแยกกันเป็นก๊กเป็นเหล่าตามแต่คณะองยิทเขาเข้า และก๊ก ๑ ฤาพวก ๑ ย่อมพยายามอย่างดีที่สุดที่จะกล่าวโทษคู่แข่งของตนโดยมิต้องนำพาเลยในวิธีที่จะทำเพื่อให้สำเร็จผลนั้น การพูดโกหกดื้อ ๆ ถ้ามีความมุ่งหมายที่จะให้แก่ปรปักษ์แล้วก็ไม่เป็นของปลาดเลย ทั้งนี้ทำให้เราระลึกถึงบัจฉิมโอวาทของชาวสก๊อตผู้ ๑ ซึ่งให้ไว้แก่บุตรว่า "ลูกเอ๋ย! เจ้าจงหาเงินนะหาโดยทางสุจริตถ้าเจ้าจะหาได้ แต่นั่นแหละอย่างไรก็ดีจงหาเงินให้ได้เถิด"

มีหนังสือพิมพ์ในกรุงเทพ ฯ ฉบับ ๑ ที่ทำการเพื่อประโยชน์ของ "จีนในสยาม" (ตามคำกล่าวของเขาเอง) ได้กล่าวถึงเรื่องพระเจ้าแผ่นดินจีนองค์ใหม่นี้ว่า "บรมหน้าด้าน" ข้าพเจ้ามีความเห็นด้วยทุกประการ แต่ข้าพเจ้าอยากจะขอเพิ่มเติมว่า บรรดาบุคคลที่สามารถบันดาลความเปลี่ยนแปลงสำคัญ

ให้เป็นไปในแผ่นดิน ซึ่งได้มีมาแล้วแต่ก่อน ล้วนเป็นคนบรมหน้าด้านทั้งสิ้น ถ้าท่านไม่เชื่อข้าพเจ้าแลว ขอให้เปิดหนังสือพงษาวดารของท่านเองดูเถิด ถ้าเราจะพิจารณาโดยนัยของหนังสือพิมพ์ซึ่งกล่าวแล้วนั้น บุคคลแทบทุกคนที่ได้มีฉายาว่า "มหา" ฤา "เป็นใหญ่" ย่อมเป็นคนหน้าด้าน โดยนัยที่เขามิได้หาฤาหรือระลึกถึงความใฝ่สูงของคนใด ๆ อื่นนอกจากตัวของเขาเอง ในการที่จะบันดาลให้กิจการอันสำคัญนั้นได้เป็นไป

เราจะยกอุทาหรณ์ขึ้นกล่าวแต่บางรายพอเป็นสังเขปก็ได้ดังนี้ รอมูลัสและรีมัสต้อง เป็นคน หน้าด้านตาม ความเห็น ของเจ้านคร อัลบาลองกา ผู้เป็นพระเจ้าอัยกา ในเวลาที่พระนัดดาทั้ง ๒ นี้ ได้ขับไล่พระองค์ออกจากราชสมบัติแล้วก็ตัดพระเศียรเสียด้วย ต่อมาเมื่อเจ้าชายแฝดทั้ง ๒ ทูกล่าวนามมาน กำลังจัดการสร้างกรุงโรม รีมัส หน้าด้านพอที่จะกระโดดข้ามกำแพง (เพื่อแสดงว่ากำแพงเตี้ยเท่านั้นไม่เป็นประโยชน์) และจนต้องเสียชนมชีพเพราะพระเชษฐาไม่พอพระทัยในความหน้าด้านของรีมัส ยูเลียส ซีซาร์ก็เป็นคนหน้าด้านอีกคน ๑ ซึ่งต้องเสียชีวิตด้วยเหตุนั้น แต่นั่นแหละเมื่อเรากล่าวถึงความเป็นใหญ่ของกรุงโรม เราย่อมระลึกถึงนามแห่งยูเลียสซีซาร์มากกว่านามแห่งบรูตัสซึ่งเป็นผู้ปลงชีพยูเลียสซีซาร์ เพื่อความรักชาติ ในหมู่คนที่เป็นใหญ่ในกรุงโรมภายหลังซีซาร์นั้น มาร์กแอนโตนีต้องจัดว่าบรมหน้าด้าน แต่ก็เป็นคนที่มีอภินหารยิ่งกว่าทุกคนเหมือนกัน ครอมเวลล์ก็เป็นคนหน้าด้านอีกเหมือนกัน เพราะเมื่อปาร์ลิเมนต์ได้ยกเขาขึ้นเป็นหัวหน้าแห่งรัฐบาลแล้ว ได้ประพฤติโดยอาการไม่เคารพต่อปาร์ลิเมนต์เลย ถึงตนขึ้นเป็นพระราชาของประเทศอังกฤษ

ถืออำนาจสิทธิขาดทุกประการเว้นแต่ชื่อ นะโปเลียนโบนะปาร์ตก็เป็นคนหน้า
ด้านแท้ เพราะเมื่อได้ทำให้รีปับลิคของประเทศฝรั่งเศสนิยมตนว่าเป็นคนสำคัญ
ที่สุดแล้วกลับลบล้างรีปับลิคนั้นเสีย แล้วแต่งตนขึ้นเป็นพระราชาธิราช
แห่งชาวฝรั่งเศส เพราะนะโปเลียนเองเป็นชาวเกาะคอร์ซิคาร์ย่อมรู้สึกอยู่ดีว่า
ไม่สมควรจะเรียกตนว่าเป็นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นจึงได้ประกาศตน
โดยเปิดเผยว่า เป็นนายแห่งชาติฝรั่งเศส และข้อนี้ไม่เป็นความหน้าด้าน
อย่างอุกฤษฐ์ ข้าพเจ้าก็ต้องยอมว่าไม่รู้ว่าหน้าด้านแปลว่ากระไร แต่ถึง
เช่นนั้นก็ดีไม่มีใครปฏิเสธเลยว่า นะโปเลียนไม่เป็นบุรุษที่มีอำนาจและเป็น
ใหญ่ที่สุดคน ๑ ซึ่งโลกนี้ได้เคยเห็น และอำนาจรัศมีแห่งประเทศฝรั่งเศสมิ
ได้เคยส่องแสงสว่างเท่ากับเมื่อครั้งได้มีชาวต่างชาติมาเป็นเจ้าครอบครองนั้น
เลย พระเจ้าเฟรเดริกกรุงปรัสเซีย ก็ไม่มีใครปฏิเสธว่าไม่ใช่คนหน้าด้าน
แต่ถึงกระนั้นก็ดีพงษาวดารก็ยังถวายพระนามว่า “มหาราช” ครานจะยก
ตัวอย่างในสมัยของเราเองก็คือ ท่านปอร์พีริโอดิอัซ ท่านผู้นี้ไม่ต้องสงสัย
เลยเป็นคนหน้าด้านชั้นที่ ๑ และกระทำการฝ่าฝืนธรรมนูญการปกครองของ
ประเทศเมกซิโกโดยเปิดเผย แต่ตลอดเวลาที่ท่านผู้นี้มีอำนาจอยู่ประเทศเมก
ซิโกได้รับผลแห่งความสงบราบคาบมากกว่าที่ได้เคยมีมาแล้วแต่ก่อน ๆ หรือ
ซึ่งมีณบัดนี้

เพราะฉะนั้นความจริงในเรื่องนี้จึงมีอยู่ว่า บุคคลใดที่ศัตรูของเขาเรียกว่า
หน้าด้าน แท้จริงเป็นผู้ที่รู้ใจตนเองโดยชัดเจนว่าประสงค์อะไร แล้วและบันดาน
การให้เป็นไปดังความประสงค์นั้นด้วย และถ้าผลของการที่ผู้นั้นได้กระทำไป

เป็นคุณแก่ประเทศซึ่งเขามีหน้าที่ปกครองและรักษา ใครเล่าจะไปตั้งวิวาทถึงวิธีดำเนินการของเขา ?

ศัตรูของยวนไซไข ย่อมมีความแค้นเคืองด้วยเหตุว่ายวนไซไขได้เห็นแก่ประโยชน์ตนเองมากกว่าประโยชน์แห่งเขาทั้งหลาย โดยนัยนี้แหละศัตรูของซีซาร์ก็ได้กล่าวโทษซีซาร์ว่าเป็นผู้ทะเยอทะยานใฝ่สูง ที่กล่าวนี้ใช่ว่าข้าพเจ้าตั้งใจจะเปรียบยวนกับซีซาร์ก็หามิได้ แต่เพื่อประสงค์จะให้เห็นว่าคนเราทุกคนที่มุ่งหมายมีอำนาจ ต้องคาดได้ว่าคงจะมีศัตรูที่กล่าวโทษตนว่าเป็นผู้ทะเยอทะยานใหญ่เพื่อประโยชน์ส่วนตัว บรรดาศัตรูของยวนได้กล่าวถึงเขาราวกับว่าเป็นมหัศจรรย์อะไรอัน ๑ แต่ความจริงนั้นหาเป็นเช่นนั้นไม่ - ในพงษาวดารจีนเองก็ย่อมมีตัวอย่างตามที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว เพราะเหตุฉะนี้แหละที่ข้าพเจ้าจึงไม่มีความประหลาดใจเลย ในการที่ยวนได้รับคำอัญเชิญจากประชาราษฎร์ของเขาให้ขึ้นเสวยราชสมบัติเป็นพระราชาธิราชแห่งกรุงจีน นี้เป็นประเพณีซึ่งเข้าใจกันอยู่ดีแล้วตามพงษาวดารจีน ฤาตามพงษาวดารแห่งชาติอื่น ๆ ก็เช่นกัน พระเจ้าริชาร์ดที่ ๓ ได้รับคำอัญเชิญของประชาชนให้ขึ้นเป็นพระราชาแห่งกรุงอังกฤษในเมื่อพระองค์ได้ทรงจัดการปลงพระชนม์พระภราไดย (ลูกของพี่ชาย) ทั้ง ๒ โดยมิได้รับคำอัญเชิญของประชาชนเลย ! ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะอวดตัวให้เกินควร แต่ข้าพเจ้าอาจกล่าวได้ว่า ข้าพเจ้ารู้อยู่ดีแล้วตลอดมาว่าการที่จีนได้พยายามจะใช้วิธีปกครองโดยถือเอาความเห็นของประชาชนเป็นใหญ่นั้นในที่สุดก็คงจะต้องกลับตั้งราชาธิปไตยขึ้นอย่างเก่า โดยมีคนที่มีความสามารถและความมั่นคงเป็นหัวหน้า และด้วยเหตุว่ายวนไซไข

เป็นคนซึ่งประกอบด้วยลักษณะนี้ แลมีอยู่คนเดียวที่เห็นได้ในจำพวกที่เกี่ยวข้องกับการบ้านเมืองของจีน ก็ไม่เป็นการยากลำบากอะไรที่จะทำนายว่า ยวนนี้เองจะเป็นพระราชาธิราชองค์ใหม่เป็นแน่แท้

ตามข้อความที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมานี้ หนังสือพิมพ์ฉบับที่แสดงตนว่าเป็นศัตรูของยวนนั้น คงจะมีความไม่พอใจในถ้อยคำของข้าพเจ้ามากเป็นแน่ แต่ข้าพเจ้าก็ด้านต่อความแค้นเคืองของเขาเสียแล้ว เพราะเหตุว่าเขาแค้นเคืองอยู่เสมอ แต่ข้าพเจ้ายังอุตส่าห์อยู่มาได้โดยสวัสดิภาพ ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่จะกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นคนไทย จึงไม่สามารถพลอยเห็นตามความคิดของเขาได้ แต่ข้าพเจ้าจะขอกล่าวว่า ส่วนตัวข้าพเจ้าไม่นำพาเลยจนเท่าที่เดียวว่าใครหรืออะไรจะเป็นผู้ถืออำนาจในเมืองจีน แต่ข้อที่ปลาดนั้นก็คือประชาชนชาวจีนโดยมากก็มีความรู้สึกอย่างเดียวกับข้าพเจ้าเหมือนกัน! ถ้าท่านยังมีความสงสัยในข้อนี้ ก็ขอให้ถามจีนคนใดคน ๑ ที่ท่านพบดูเถิดก็คงจะทราบได้

ส่วนหมอซุนยัดเซนผู้ที่ได้รับความอุดหนุน ของ หนังสือพิมพ์ ที่กล่าวมาข้างบนนั้น พวกจีนก็ลับนำพาน้อยไปเสียกว่ายวนอีก (เว้นเสียแต่ผู้ที่จะหวังผลประโยชน์ได้จากการสนับสนุนท่านซุนนั่นแหละ จึงจะต้องปากแข็งอยู่ว่านิยม) ไม่มีใครที่ตั้งใจเป็นกลางจะหวังหรือเชื่อได้เลยว่า หมอซุนยัดเซนจะเป็นหัวหน้าแห่งชาติจีนดีกว่ายวน ท่านหมอนี้ก็ได้ทดลองดูแล้วและไม่สำเร็จแล้วไม่ใช่ฤา? สหายจีนของข้าพเจ้าผู้ ๑ ซึ่งแต่เดิมก็เป็นพวกซุนยัดเซนเหมือนกัน ได้กล่าวว่าในไม่ช้าเขาก็ได้รู้สึกว่าความไพ่ผันถึงรับบัดนี้ เป็นอันเหลือหวัง

ที่จะให้สำเร็จผลได้แล้ว ด้วยเหตุว่าเมื่อได้ขับไล่วงษ์ไต้เชงออกไปสำเร็จแล้ว
ซุนยัดเซ็นก็ยังคงฝันเรื่อยอยู่นั่นเอง เมื่อซุนยัดเซ็นได้เข้านั่งเป็นประธานในที่
ประชุมสำหรับชาติที่เมืองนำกิงเขาได้ ถือเอา หนังสือพิมพ์ติดมือขึ้นไปนั่ง อ่านอยู่
บนบัลลังก์สำหรับประธานาธิบดีด้วย โดยมิได้เอาใจใส่ในข้อความซึ่งกำลัง
ปรึกษากล่าวกันอยู่ในที่ประชุมนั้นเลย แต่ใช่ว่าที่ประชุมนั้นจะมีข้อความอะไร
ซึ่งน่าฟังปานใดก็หามิได้ เพราะฉนั้นสหายของข้าพเจ้าคนนนซึ่งเป็นคนเคย
งานและมีความสามารถจริงคน ๑ ในหมู่ที่ปรึกษาของซุนยัดเซ็น จึงมีความ
ยินดีเป็นอันมากเมื่อตกลงมอบหน้าที่ประธานาธิบดีให้แก่ยวน เพราะเขาย่อมรู้
อยู่ว่ายวนเป็นผู้ที่สามารถในทางรัฐประศาสน์ ไม่ต้องสงสัยเลยเขาทราบอยู่ดี
แล้วเหมือนกัน ว่ายวนนั้นเป็นคนมักใหญ่ใฝ่สูง แต่เขารู้สึกอยู่ว่า การที่จะ
ฝ่าฝืนอันตรายแห่งความมักใหญ่ของยวนนั้น ดีกว่าที่จะยอมให้อนาคต แห่งจีนอยู่
ในเงื้อมมือคนที่มีความเข้าใจในหน้าที่ของประธานาธิบดี ว่ามีอยู่แต่เพียงไป
อ่านหนังสือพิมพ์เล่นอยู่บนเก้าอี้สูง ๆ หนังสือพิมพ์กรุงเทพ ฯ ที่กล่าวถึงแล้ว
นั้นคงจะทำให้ข้าพเจ้าออกนามสหายซึ่งข้าพเจ้ากล่าวถึงนั้น แต่ข้าพเจ้าจะขอ
กล่าวเสียแต่ในบัดนี้เทียวว่า ข้าพเจ้าไม่ยอมที่จะออกชื่อเขา เพราะเป็น
ธรรมดาอยู่เองที่ข้าพเจ้าไม่อยากจะให้สหายของข้าพเจ้าถูกด่า ด้วยเหตุที่เขามี
ความกล้าพอที่จะพูดตามความเห็นจริงใจของเขา แต่ข้าพเจ้าอยากจะกล่าว
เพิ่มเติมอีกหน่อยว่า เมื่อยวนได้รับหน้าที่ประธานาธิบดีแล้ว สหายของ
ข้าพเจ้าผู้นั้นได้ลาออกจากตำแหน่งการงาน และมิได้รับตำแหน่งใดอีกเลย
ในรัฐบาลของยวน เพราะฉะนั้นถึงอย่างไรก็ดีจะกล่าวโทษเขาว่าพูดเพราะ
เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวนั้นไม่ได้; ข้อนี้นับว่าเขาดีกว่าพวกที่อุดหนุนหมอ
ซุนยัดเซ็นหลายคนอยู่แล้ว ไม่ว่าอยู่ในเมืองจีนฤาเมืองไทย

หมอซุนยัดเซนและพวกพ้องของเขาในเวลานั้นได้ข่าวว่า กำลังคิดที่จะก่อการจลาจลขึ้นอีกครั้ง ๑ (หรือถ้าจะพูดให้ถูกใจผู้ที่นิยมหมอซุนก็เรียกว่า "คิดการกู้ชาติ" แต่ข้อนี้ข้าพเจ้าไม่มีความประหลาดใจเลย การก่อการจลาจลนั้นดูเหมือนจะเป็นสิ่งเดียวที่เขาทำได้ แต่ในครั้งนี้ข้าพเจ้าไม่อยากจะพนันว่าจะสำเร็จหรือไม่เลย เมื่อมาคำนึงดูถึงการที่พวกอังยี่เทียนตหวยได้พยายามจะทำลายราชวงศ์เชงมาตั้ง ๓๐๐ ปี และมาสำเร็จลงได้เมื่อพวกเม่งจูพร้อมอยู่ที่จะทำลายตนเองฉันแล้ว ข้าพเจ้าจะไม่มีความปลาดใจเลยที่หมอซุนยัดเซนและพวกพ้องของเขาจะคบคิดกันทำลายราชวงศ์ยวนอยู่ตลอดเวลาจนกว่าตัวเขาเองจะดับสูญไปด้วยความชรา หากว่าจะไม่ถึงแก่ความตายเสียก่อนนั้นโดยบัจจุบันทันด่วน! เมื่อหมอซุนยัดเซนและสหายในปูนของเขาได้ไปสมทบบรรพบรุษของเขาแล้ว ก็คงจะมีผู้อื่นที่ดำเนินความคิดของเขาต่อไปอีกตั้ง ๒ หรือ ๓ ร้อยปี ครานั้นสมมุติว่าพวกซุนยัดเซนทำการสำเร็จ ไม่ต้องสงสัยเลยคงต้องมีคนที่คบคิดกันทำลายพวกท่านหมออย่างเดียวกันกับที่ซุนยัดเซนได้คิดมาก่อนนั้นเป็นแน่แท้ เพราะการคบคิดกันทำร้ายผู้อื่นนั้น ว่าเฉพาะจีนบางชั้นไม่แต่เป็นของสนุกเท่านั้น ย่อมเป็นการประกอบอาชีวะโดยปรกติด้วยจีนสามัญเท่านั้นที่ทางาน ใครที่มีเหตุพอที่จะอ้างได้ว่าตนเป็นคนมีความรู้แล้วก็ย่อมจะตั้งตนขึ้นเป็นหัวหน้าและจัดการ "เตีย" จากคนร่วมชาติของตนเพื่อทำการอะไรอย่างใดอย่าง ๑ (ซึ่งจะเรียกว่า "กู้ชาติ" หรือเรียกว่ากระไรก็ไม่อัศจรรย์) ซึ่งผู้ออกเงินไม่ใยดีเลย ข้อนี้คล้ายกับเรื่องชาวสก๊อตของข้าพเจ้า ที่ตรงว่า เตียโดยชอบด้วยกฎหมายและอย่าใช้วิธีเชือดกรรโชกนะถ้าอาจจะทำได้ แต่อย่างไรก็ดี เตียให้ได้เป็นแล้วกัน! นี่แหละเขาย่อมว่าไม่มีสิ่งใดที่ใหม่ในโลกนี้ และเราจะไปจะหาอะไรให้ถูกต้องตรงตามภาษิตนี้กว่ากิจการของจีนก็ไม่มีแล้ว

การภายหน้าในเมืองจีน

บัดนี้จีนได้กลับตั้งราชาธิปไตยขึ้นใหม่แล้ว ปัญหาจึงมีว่ากิจการภายหน้าในเมืองนั้นจะเป็นอย่างไร? ถ้าแม้ว่าการพยากรณ์ในอดีตภาคเป็นการยาก ณ บัดนี้นักก็ไม่ยากน้อยกว่าก่อนเลยด้วยเหตุว่า ถึงแม้การสงครามได้กระทำแก่กันในยุโรปก็ดี มหาสงครามครั้งนี้ คงจะให้ผลที่เห็นได้ถนัดในอาเซียและในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกเป็นแน่ แต่นอกจากการเปลี่ยนแปลงซึ่งจะเป็นผลแห่งการสงครามนั้นแล้ว —ซึ่งในที่นี้ก็ไม่ใช่กิจการของข้าพเจ้าจะทำนาย— ยังมีความเปลี่ยนแปลงอะไรอื่นอีกบ้างหรือไม่ที่จะนับได้ว่าเป็นผลแห่งเหตุการณ์ที่เป็นไปในประเทศจีน? ว่าตามความรู้ของข้าพเจ้าในกิจการของจีน — ซึ่งมีอยู่ไม่สู้มาก แม้ผู้อ่านของข้าพเจ้าพอใจแสดงความกรุณาและยกย่องข้าพเจ้าอยู่บ้างก็ดี— ข้าพเจ้าใคร่กล่าวว่าถึงอย่างไรก็ดีในเร็ว ๆ นี้เราคงจะไม่ได้เห็นกิจการเปลี่ยนแปลงไปมากนักเป็นแน่

กิจการในเมืองจีนเดี๋ยวนี้ ก็แปลว่าได้กลับคืนไปเป็นอย่างเดิมนั่นเอง คือเป็นอย่างเมื่อก่อน ความพยายามอันหลงไหลเคราะห์ร้ายที่จะตั้งวิธีการปกครองอย่างใหม่ในเมืองจีนโดยอาศัยเสียงประชาชนเป็นใหญ่ ริบับลิคก็ได้ตั้งขึ้นและทดลองใช้แล้ว และได้เห็นประจักษ์แล้วว่าไม่สำเร็จผล ดังคาดหมาย ความเป็นอิสระซึ่งหวังว่าจะได้เห็นก็กลายเป็นความกระทำตามอำเภอใจบุคคลไม่มีที่สิ้นสุด สิ่งใดซึ่งตามตำราว่าเป็นของดีอย่างไม่มีปัญหาครั้นนำมาทำเข้าจริงจังก็หาสำเร็จผลได้ไม่ การเลือกผู้แทนราษฎรก็เท่ากับเล่นละครตลกอย่างไม่ขัน การแผ่นดินอยู่ในเงื้อมมือหมู่คนซึ่งแตกแยกจากกันเป็นก๊กเป็นเหล่า

(ซึ่งเขาใช้ชื่อว่า "ตุง" บ้าง "หวู" บ้าง) ต่างวิวาทซึ่งกันและกัน เพื่อหวังจะเพิ่มพูนผลและอำนาจส่วนตัวเหมือนเมื่อครั้งราชวงศ์ไต้เซงยังทรงราชย์อยู่นั้นทุกประการ ราชาธิปไตยอันไร้วาสนาและความสามารถได้ถูกไล่ออกไปแล้วก็ได้มีคนฝ่ายหนึ่งซึ่งไม่สามารถเหมือนกัน ได้เข้ามาแทนที่ ทำเอะอะตั้งตัวด้วยสำเนียงเสียงด่าหาโทษใส่ซึ่งกันและกัน? ยกไว้แต่ยวนไซไขและเสนาบดีอีกสองสามคน ไม่มีใครได้นึกว่าจะทำอะไรนอกจากจะเพ้อพล่ามและบรรยายตำราอวดตุกแก และหมอซุนยัดเซนนั้นเองแหละเป็นเจ้าตำราเอกและเป็นบรมนักพูดอยู่ในคณะนั้น จนกระทั่งยวนไซไซเขาหนวกหูต้องเชิญให้หลีกไป

การที่ยวนไซไขได้รับตำแหน่งประธานาธิบดีนั้น ย่อมมีความปรารถนาอย่างอื่นนอกจากเพื่อความรักชาตินเป็นข้อหา ซึ่งเราได้ยินคนพวกคัดค้านยวนไซไขได้ยกขึ้นกล่าว และข้าพเจ้าก็จะไม่เป็นผู้ปฏิเสธว่า การที่เขากล่าวเช่นนั้นเป็นอันไม่ถูกต้องทุกประการ แท้จริงก็มีเหตุผลพอที่ส่อให้เห็นว่า ความคาดคะเนของเขาทั้งหลายในความคิดของยวนนั้นถูกต้องแล้ว ยวนเป็นผู้สามารถในรัฐประศาสน์เกินกว่าที่จะฝันไปว่า ต้นไม้ต่างแดนเช่นริบัลิคตามแบบปัจจุบันสมัย จะงอกงามมีผลได้ในดินจีนอันยังมิได้พินเตรียมไว้ก่อนนั้นได้ (เพราะประเทศใดที่จะใช้ลักษณะประชาธิปไตยได้จริงจัง ต้องมีผู้ที่ได้รับความศึกษาแล้วมากกว่าจีน ซึ่งมีเพียง ๑ ใน ๑๐๐ เท่านั้น) และถ้ายวนไซไขมีความหวังแม้แต่เล็กน้อยว่าจะค้ำจุนราชวงศ์ไต้เซงไว้ได้ ข้าพเจ้าแน่ใจว่าเขาคงจะได้ทำแล้วเป็นแน่ ที่จริงข้าพเจ้ามีความสงสัยอยู่ว่ายวนไซไซน่าจะได้นึกรู้สึกสองจิตสองใจใคร่จะค้ำจุนราชวงศ์ไต้เซงไว้เป็นเจ้าแผ่นดินจีนโดยนามตามกฎหมาย

โดยลักษณะเดียวกันกับที่จอกุนได้กระทำแก่ราชาธิราชญี่ปุ่นแต่ก่อนนั้นฉนั้น และส่วนตัวเขาเองก็จะได้เป็นผู้ปกครองโดยแท้จริง อย่างจอกุนนั้นแล แต่ยวนไซไชก็คงจะรู้สึกอยู่ว่า การที่จะทำเช่นนั้นเป็นอันพ้นสมัยเสียแล้วประการ ๑ และอีกประการ ๑ เขาคงจะได้สังเกตเห็นความพยายามแห่งพวกเจ้านายหนุ่ม ๆ ในราชวงศ์ไต้เชง ว่ากำลังจะผีกตนเอง เพื่อให้เดินทันสมัย เพราะฉะนั้นพวกเหล่านี้อาจจะพยายามหาทางที่จะฉวยอำนาจกลับคืนได้ในเร็ววัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะเป็นการลำบากอยู่ ทั้งเลือดเนื้อและชีวิตคนก็จะพลอยเสียไปด้วย อาศัยเหตุนี้ยวนจึงคิดเห็นว่าควรจะกวาดเชื้อสายเสียให้สิ้นเชิงดีกว่า แล้วจึงค่อยตั้งต้นใหม่ แต่ก็เห็นได้ชัดว่ายวนไม่สามารถจะขับไล่ราชวงศ์ไต้เชงออกจากราชสมบัติ แล้วแล้วขึ้นครองเสียเองในทันที เพราะถ้าทำเช่นนั้น ยวนก็จะต้องรับมือพวกเม่งจูและพวกรีปับลิค เพราะฉะนั้นด้วยกลอุบายอย่างฉลาดซึ่งยวนได้ศึกษาจากพงศาวดารแห่งชาติของเขานั้นเอง ยวนจึงได้ตกลงใจที่จะบั่ดของซึ่งกีดกันทางเดินของเขานั้นทีละเล็กละน้อย ฝ่ายพวกเม่งจูซึ่งอยู่ในขณะนั้นเป็นเบี้ยล่างจึงถูกบั่ดออกไปก่อน โดยวิธีจัดการให้พระราชาธิราชไต้เชงประกาศกระแสรับสั่งอย่างคมชำฉบับ ๑ ใจความว่า พระราชาธิราชวงศ์ไต้เชงไม่แต่ทรงลาออกจากราชสมบัติ ทั้งสถาปนารีปับลิคขึ้นแทนที่ด้วย! หนังสือฉบับนี้ต้องนับว่าประหลาดเป็นเอกอุได้ในตำนานลัทธิรีปับลิคในโลกนี้

เมื่อได้เล่นกลซึ่งดูก็สนุกดีเช่นนี้แล้ว ยวนก็ไม่มีกิจที่จะต้องทำอีก นอกจากนั่งคอยรับคำอัญเชิญให้เป็นประธานาธิบดี คนที่ชำนาญการมาแล้วเช่นยวนคงจะไม่นึกเชื่อเลยสักขณะเดียวว่าซุนยัตเซนจะสามารถทำการในตำแหน่ง

ประธานาธิบดีต่อไปได้ และเขาก็ย่อมรู้อยู่ดีว่านอกจากตัวเขาเองแล้ว ก็ไม่มี
ใครสามารถที่จะแทนซุนยัตเซนได้เหมือนกัน ด้วยเหตุว่าบรรดาผู้ที่เป็นหัวหน้า
ในพวกริบับลิค ล้วนเป็นคนที่ไม่ชำนาญในทางรัฐประศาสน์เลยประการ ๑
และอีกประการ ๑ ก็คือ ยวนรู้อยู่ดีว่า พวกริบับลิคไม่กล้าปล่อยตัวเขาไว้นอก
ตำแหน่ง เพราะความสามารถของเขาในเชิงก่อความยุ่งเหยิงนั้น เห็น
ประจักษ์อยู่แก่คนทั้งหลายทั่วแล้ว ฝ่ายพวกริบับลิคเองก็น่าจะได้รู้สึกเช่นนั้น
เหมือนกัน และเพราะเหตุที่รู้อยู่ว่ายวนคงจะไม่ยอมรับตำแหน่งใดนอกจาก
ตำแหน่งประธานาธิบดี เราจึงมีความฉลาดพอที่จะอัญเชิญให้ยวนรับตำแหน่ง
นั้น และฝ่ายยวนเล่าก็คงจะได้รับตำแหน่งนั้นด้วยความรู้สึกว่าเป็นของที่สมควร
จะได้แก่เขา

การที่ยวนได้ปฏิบัติหน้าที่อันยากลำบากของเขามาแล้วอย่างไรนั้นเป็นส่วน
ซึ่งปรากฏอยู่แล้วในพงศาวดาร ทั้งเรื่องที่เขาวิวาทกับหมอซุนซึ่งในชั้นเดิมก็
เป็นมิตรและเป็น สนับสนุน อย่าง แข็งแรง แล้วกลับเป็น ปัจจามิตรอัน ร้ายกาจนั้น
เป็นส่วนซึ่งปรากฏอยู่ในพงษาวดารเหมือนกัน

การที่จะคาดคะเนความปรารถนาของหมอซุนนั้นยากอยู่หน่อย เพราะว่า
ถ้าจะกล่าวชนก็จะดูเป็นการปรักปรำท่านหมอ เพราะฉะนั้นถ้าข้าพเจ้าจะกล่าว
แต่เพียงว่า แม้ข้าพเจ้าไม่อาจจะปลงใจนิยมชมยวนได้โดยเต็มใจ ข้าพเจ้า
ยังนึกชมซุนยัตเซนน้อยไปกว่านอกดังนี้ ก็จะเป็นที่เพียงพออยู่แล้วกระมัง
ถึงแม้ยวนจะเป็นคนมีทิฐิหลายอย่างและอย่างหนึ่งนั้น ก็คือ ไม่มีหิริโอตตัปปะ
เขาก็ยังเป็นผู้ที่สามารถคิดการและทำการได้ ส่วนความคิดนั้นถึงจะประเสริฐ

ปานใด ถ้ามิได้ทำการให้เป็นไปตามความคิดนั้นแล้ว ก็หาสาระมิได้เลยในการแผ่นดิน หมอซุนอาจจะเป็นคนที่เต็มไปด้วย ความคิดอย่าง ประเสริฐแต่ก็ไม่สามารถบันดาลความคิดนั้นให้เป็นผลสำเร็จได้ เว้นแต่รายเดียวคือความคิดที่จะขับไล่ราชวงศ์ไต้เชงออกจากราชสมบัติแห่งเมืองจีน แต่ความคิดนั้นจะเป็นความคิดของซุนเองก็หามิได้ เป็นความคิดที่มีมากว่า ๓๐๐ ปี แล้วจึงสำเร็จผล ธรรมดาคนที่ทำการแผ่นดินนั้น เราย่อมตัดสินเขาโดยกิจการที่เขากระทำ ไม่ใช่โดยวาจาที่เขากล่าวหรือที่พวกพ้องของเขากล่าว พวกพ้องของหมอซุนจะกล่าวข้อความ สรรเสริญซุน ปานใดก็ไม่สามารถ จะพาให้คนที่มีความคิดหลงเชื่อไปได้เว้นไว้เสียแต่เมื่อผู้ที่เขาอยาก จะให้เรานิยมนั้น จะได้ลงมือทำการงานให้เป็นผลสำเร็จได้ดังปากพูดนั่นแหละเราจึงจะยอมนิยมด้วยได้

บัดนี้มาถึงปัญหาอันสำคัญว่า ยวน “ราชาธิราช” จะทำการได้ดีกว่ายวน “ประธานาธิบดี” หรือไม่? ตามความเห็นของข้าพเจ้าเห็นว่า นอกจากจะมีเหตุการณ์ภายนอกมาขัดขวางแล้ว ยวนจะทำการได้นับว่าสำเร็จดีทีเดียว กล่าวคือสำเร็จมากเท่าที่มนุษย์คนใดจะพึงหวังทำได้ในตำแหน่งที่ปกครองชาติอันใหญ่โตเหลือเชื่อเช่นนั้น สี่ร้อยล้านขอให้คิดดูเถิด! การที่จะหลับตาให้แลเห็นสิ่งของใด ๆ จำนวนล้าน ๑ นั้นก็ยากไม่ใช่เล่นอยู่แล้ว ถ้าถึง ๕๐๐ ล้านจะเป็นอย่างไรบ้าง? ยวนมิได้ให้สัญญาว่าจะนำความผาสุขและสมบูรณ์อย่างปราศจากอุปสรรคมาสู่ชาติในรัชสมัยของเขา ก็ใครเล่าจะเป็นคนที่หาญพอจะสัญญาเช่นนั้นได้ แม้แต่สำหรับชาติที่มีพลเมืองน้อย แต่ข้าพเจ้าเชื่อว่า ยวนสามารถจะสัญญาได้ว่า บ้านเมืองคงจะไม่ยุ่งเหยิงจลาจลยิ่งไปกว่า

ก่อน เพราะถึงอย่างไร ๆ ก็เป็นอันเหลือวิสัยที่จะยุ่งเหยิงยิ่งกว่าที่ได้เป็นมานานแล้วได้ ยวนอาจจะไม่ใช่ราชาธิราชที่ประเสริฐสุดก็เป็นได้ — มีพระราชาหรือผู้ปกครองคนใดบ้างฤา ที่นับว่าประเสริฐสุดอยู่ในโลกอันมืดมลของเราทั้งหลายนี้? แต่อย่างไรก็ดี ถ้าเมืองจีนซึ่งเป็นประเทศอันมีทุกข์ท่วมหัวนั้น อยู่ในความปกครอง ของ ราชา ธิราช ปาน กลางองค์ ๑ คงจะได้ รับผลดี กว่าที่ จะ คง อยู่ใน อำนาจของหมู่แมว ซึ่งบ้วนกัดประหัตประหารกันเองอยู่ไม่มีเวลาหยุดหย่อน และทิ้งให้ชาติจีนฉิบหาย!

พุทโธ่เอ๋ย! ผู้รักชาติของเมืองจีน! ถ้าเขาทั้งหลายจะหยุดคบคิดประทุษร้ายซึ่งกันและกัน แล้วและคำนึงถึงคำแปลอันแท้จริงแห่งฉายาอันมีศักดิ์ซึ่งเขาทั้งหลายได้ให้ชื่อตนเองนั้นบ้างแล้ว ก็จะพอหวังได้ว่าความผาสุขสมบูรณ์จะเกิดมีแก่เมืองจีน แต่ข้าพเจ้าเกรงว่าจะเป็นการเหลือเกินไปที่จะหวังให้เขามีเวลาตริตรองให้เป็นประโยชน์เช่นนั้น เพราะคงจะพากันมีกิจธุระคิดแต่จะหาทางที่จะโค่นยวนลงมาอีก และในระหว่างที่เขาคอยโอกาศทำร้ายตามอุบายของเขานี้ เขาก็ชอบแต่ใช้เวลาเพื่อคิดหาฉายาใหม่ให้แก่ยวนด้วยความชั่วช้าเลวทราม ฉายาอย่าง "บรมหน้าด้าน" นี้ ก็น่าจะต้องเสียเวลาเสียนานเพื่อค้นคว้าหาคำที่จะให้รู้สึกเจ็บปวดเป็นพิเศษ ครั้นเมื่อค้นได้แล้วและปล่อยออกมาอย่างฉับเช่นนี้ ก็ย่อมชี้ให้เห็นว่าเป็นผลแห่งมันสมองที่เพลียเสียแล้วกระมัง? ถ้าต่างว่าจะใช้มันสมองที่คิดหาฉายาซึ่งที่จริงก็มิได้ให้ผลร้ายแก่ยวนด้วยประการใด แต่ทำให้พวกเราทั้งหลายหัวเราะนั้น ไปคิดประกอบกิจให้เป็นคุณแก่ชาติจีนจะมีดีกว่าฤา? เหตุไฉนพวกรักชาติของจีนจึงไม่รู้สึก

ความเหลวไหลและความชั่วร้ายซึ่งเกิดจากการที่เขาคบคิดกันทำร้ายผู้อื่น? เมื่อยังไม่มีคำอธิบายดีพอแล้ว — ข้าพเจ้าก็ต้องหวนกลับไปหาข้อความที่ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วในบทก่อน กล่าวคือ การที่จนคบคิดกันทำร้ายนั้น เป็นกิจอย่างเดียวที่เขามีความสามารถพอที่จะทำได้ และใช่แต่เท่านั้น เป็นการประกอบอาชีวะโดยปรกติของเขาด้วย! ข้าพเจ้าใคร่จริง ๆ ที่จะเชื่อว่าความคาดคะเนของข้าพเจ้าผิดในข้อนี้ แต่ข้าพเจ้าเกรงอยู่ว่าที่จะคอยฟังคำของผู้รักชาติจนซึ่งอยู่ในเมืองเรานี้แจงให้เป็นที่น่าเชื่อฟังได้นั้น น่าจะเป็นการที่เกินหวังไปสักหน่อย เพราะว่าข้าพเจ้าได้เคยพบมาแต่วันก่อนแต่คำปฏิเสธอันประกอบด้วยโทษะ กับข้อความก็ซ้ำซาก แต่จะหาเหตุผลที่แปลกมาแสดงเพิ่มเติมไม่มีเลย

ในที่สุดนี้ ถ้าพวกรักชาติของเมืองจนจะหย่อนตัวลงมารับกำนัดของข้าพเจ้าได้แล้ว ข้าพเจ้าก็จะใคร่เตือนสติให้เป็นกำนัดอย่าง ๑ คำเตือนสตินี้ข้าพเจ้าจะขอกล่าวตามคำแนะนำอันคมคายของดอกเบร์ ซึ่งให้ไว้แก่ เวอร์ยส ในบทกลอนของท่านจินตกวีเช็กสเปียร์ว่า "ธรรมดาม้าตัวเดียวจะชิงข้างหน้าทั้ง ๒ คนไม่ได้ คนหนึ่งต้องอยู่ข้างท้าย.

ทุรยศโดยอาชีวะ

ในโลกนี้มีคนอยู่บางจำพวก ที่ทุรยศโดยอาชีวะ คือหากินโดยก่อการกำเริบหรือยุแหย่ให้คนคิดการกำเริบต่ออำนาจปกครองอยู่มิได้ขาด คนชนิดนี้มีอยู่ในประเทศต่าง ๆ หลายแห่ง แต่ในชาติใดก็ไม่มีมากเท่าในชาติซึ่งเราเรียกรวมกันอยู่ว่าจีน ข้อนี้ย่อมมีพยานปรากฏอยู่แล้วแก่ผู้ที่เอาใจใส่สังเกตกิจการของประเทศจีน และซึ่งมิได้มีเหตุส่วนตัวที่จะต้องเข้าข้างฝ่ายใดฝ่าย ๑ เลย

เมื่อประเทศจีนยังอยู่ในปกครองของราชวงศ์ไต้เช็ง มีพวกที่เรียกกันว่าเก๊กเหม็งก่อการทุรยศต่อรัฐบาลครั้นเมื่อทำการสำเร็จ จนจับเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเรียกว่าเป็นคนต่างชาติ คือไม่ใช่จีนแท้นั้น ออกจากราชสมบัติได้แล้ว ก็ควรจะสงบกันที ๑ ละไม่ใช่ฤา? แต่ไม่เป็นเช่นนั้นเลย เกิดมีผู้ที่เรียกตนว่ารักชาติคิดกำเริบต่อรัฐบาลริบัติคจีนอีกต่อมา ในที่สุดเมื่อยวนไซไขได้ตั้งตนขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดินใหม่นั้น จะเป็นของอัศจรรย์อะไร เพราะแต่เมื่อรัฐบาลยังเป็นริบัติคอยู่ยังมีผู้เป็นขบฏต่ออยู่แล้ว

ถ้าต่างว่าเราจะเชื่อว่า ผู้ที่ก่อการทุรยศต่อผู้ปกครองอยู่มิได้ขาดเช่นนั้นเป็นผู้ที่มุ่งดีจริงต่อชาติบ้านเมือง เราจะต้องถามว่า เขาต้องการอะไร? เมื่อทอยพระเจ้าแผ่นดินวงศ์เชงนอนลงไปได้แล้ว และมีริบัติคตั้งขึ้นแล้วก็ยังไม่พอใจฉะนี้ จะให้เปลี่ยนไปอย่างไรอีก? ในสมัยลักษณะปกครองอย่างใดที่จะให้โอกาสแก่ประชาชนให้มีเสียงปกครอง ตนได้จริงจังยิ่งไปกว่าริบัติคมีฤาบางทีเราจะยังโง่อยู่มากก็เป็นได้ แต่เรานึกไม่ออกเลยว่าจะมีอะไรที่ยิ่งไปกว่า

ริบับลิคสำหรับให้โอกาสให้ประชาชนปกครองตนเอง ถ้าจะมีอะไรให้ยิ่งไป
กว่าริบับลิคก็มีแต่อนาธิปไตย คือไม่มีใครหรืออะไรเป็นผู้ทรงอำนาจเลย
เท่านั้น แต่เท่าที่เราได้รู้เห็นมาในประเทศอื่น ๆ อนาธิปไตยย่อมเป็นบันได
ขั้นต้นแห่งความฉิบหายกลายเป็นชาติอันเขาไปอีกต่อหนึ่งเท่านั้น เพราะ
ฉะนั้นเว้นเสียแต่ถ้าชาติจีนจะเป็นชาติที่มหัศจรรย์แปลกกว่าชาติอื่น ๆ ทั้งหมด
ในสกลโลกแล้ว การที่จะมีอนาธิปไตยในเมืองจีนก็คงยังไม่เป็นประโยชน์จริง
แก่เมืองนั้นเป็นแน่ ดังนี้เราจึงเชื่อไม่ได้ว่า พวกจีนที่เรียกตนนั้นว่า "รักชาติ"
นั้นจะต้องการอนาธิปไตยในเมืองจีน นอกจากที่เขาทั้งหลายจะโง่หรือหลง
เสียเหลือเกินจนคิดวิปลาสไปเช่นนั้นได้.

แต่ตามข้อความที่เราได้อ่านในหนังสือพิมพ์ของผู้ที่เห็นชอบในการก่อ
กำเริบทั้งที่ออกจำหน่ายในเมืองจีนและในกรุงสยาม เราต้องสันนิษฐาน
ว่าผู้ที่เป็นหัวหน้าพวก "รักชาติจีน" ถ้วนแต่เป็นผู้ที่ประกอบด้วยปรีชา
สามารถเป็นอัจฉริยบุรุษทั้งสิ้น! เมื่อเป็นผู้เต็มบริบูรณ์ด้วยปรีชาสามารถ
เช่นนั้นแล้ว ท่านเหล่านี้หรือจะหลงไปได้พอที่จะเชื่อว่า อนาธิปไตยและการ
ไม่มีขื่อมีแปเป็นของดีที่สุดสำหรับประเทศจีน? แต่ถ้าเขาทั้งหลายมิได้มีความ
เห็นผิดเช่นนั้นแล้ว ทำไมเล่าจึงยุยงและชักชวนเพื่อนร่วมชาติให้คิดทรยศต่อผู้
ทรงอำนาจเรื่อยไป ไม่ว่าผู้ทรงอำนาจนั้นจะเป็นราชาหรือประธานาธิบดี?
จะให้เราที่ไม่ใช่จีนเข้าใจความประสงค์ของเขาทั้งหลายนั้นได้อย่างไร?

ตลอดวรรคข้างบนนี้ ท่านผู้อ่านคงจะได้สังเกตแล้ว ว่าข้าพเจ้าใช้สรรพ
นามว่า "เรา" ตลอดมา ทั้งนี้เพราะข้าพเจ้าเข้าใจว่าคนไทยแทบทั่วไปที่ได้

ตั้งใจสอดส่องดูกิจการของเพื่อนบ้าน คงจะมีความคิดเห็นและฉงนสนเท่ห์ใจ
อยู่อย่างเดียวกับตัวข้าพเจ้าเองด้วยเป็นแน่ หรือถ้าท่านผู้ใดเข้าใจดีกว่าข้าพเจ้า
ก็เชิญอธิบายสู่กันฟังสักหน่อยจะชอบใจมาก แต่ข้าพเจ้าจะขอประทานชี้เส้น
อย่างเดียวแต่เพียงว่า ขอให้ท่านผู้อธิบายนั้นเป็นคนไทยผู้มีลักษณะเช่นเดียว
กับตัวข้าพเจ้าเอง กล่าวคือ (๑) ไม่ใช่เป็นไทยผสม (๒) เป็นไทยทุกเวลา
ไม่ใช่เป็นไทยในสมาคมไทย และจีนในสมาคมจีน และเป็นข้าแผ่นดินไทย
โดยกฎหมาย (๓) ไม่ได้ประกอบอาชีวะโดยเป็น "หัวหน้าจีน" หรือคนจีน
อันใดอันหนึ่ง

แต่ก่อนที่จะได้ฟังคำอธิบายเช่นนั้น ข้าพเจ้าขอเชิญท่านผู้อ่านพิจารณา
ดูสักหน่อย ว่าชาวต่างประเทศที่รู้การในเมืองจีนเขามีความเห็นอย่างไร บัดนี้
ข้าพเจ้าขอเชิญท่านอ่านความเห็นของหนังสือพิมพ์ "ปักกิ่งเดลินิวส์" ซึ่ง
ข้าพเจ้าได้แปลมาไว้ ดังต่อไปนี้:—

(คำแปล)

"อิสรภาพ" แห่งยีนนาน

ข่าวเล่าลือต่าง ๆ นานา ได้โจษกันอยู่ถึงเรื่องการหยุกหยิกที่ในมณฑล
ยีนนาน ข้อที่นับว่าแน่ก็คือ ส่วนหนึ่งแห่งพวกทหารยีนนานได้เป็นขบฏ และ
ได้มีประกาศ "อิสรภาพ" แห่งมณฑลนั้น ข้อที่ยกขึ้นอ้างเป็นเหตุที่ประกาศ
เช่นนั้น คือว่าท่านประธานาธิบดีได้กระทำผิดวาจาที่ได้ลั่นไว้ว่าจะรักษารัฐบัญญัติ
ประกาศนั้นเจ้าเมืองฝ่ายทหารได้ลงนาม จะเป็นด้วยความเต็มใจหรือถูกบังคับ

ก็หาปรากฏไม่ ส่วนเจ้าเมืองฝ่ายพลเรือนนั้นปรากฏว่าหาได้ลงนามในประกาศด้วยไม่

การที่มณฑลต่าง ๆ ในประเทศจีนประกาศ "อิสรภาพ" นั้นดูบังเกิดเป็นของปรกติเสียแล้ว บางเวลาเมืองต่าง ๆ ก็เล่นตลกเช่นนั้นบ้างเหมือนกัน เป็นต้นว่ากวางตุ้งกับนมกิงทั้งสองเมืองนี้ได้ทำให้โลกหัวเราะมาหลายครั้งแล้วโดยการประกาศเช่นนั้น คำว่า "ยินนานได้ประกาศอิสรภาพแล้ว" ดังนี้ฟังดูก็เอะอะอยู่ แต่แท้จริงนั้นไม่มีอะไรนอกจากแปลว่า "ทหารหยิบมือหนึ่งนึกว่าจะสามารถหาผลประโยชน์ส่วนตัวโดยประพฤติทุรยศได้มากกว่าที่จะคงจงรักภักดีอยู่ การรักใคร่ในริบบิคย่อมเป็นวัตถุอันดีสำหรับลงในประกาศแต่เป็นที่น่าสงสัยอยู่ว่า แม้แต่หนึ่งในร้อยแห่งพวกขบถยินนานนั้นจะอินังและหรือในข้อที่ว่าลักษณะปกครองประเทศจีนเป็นอย่างไร ? บางทีก็จะมีอยู่บ้างบางคนกระมัง ที่เชื่อจริง ๆ ว่าการก่อขบถขึ้นในเวลาที่ก่อนล่อแหลมอยู่ในสถิติของประเทศเช่นนี้ เป็นพยานแห่งความรักชาติ ทุก ๆ ประเทศย่อมจะพบบุคคลบางคน ซึ่งมีความคิดในเรื่องการเมืองเป็นอย่างเขวเช่นนั้น

ผู้รู้เริ่มก่อเหตุยุ่งเหยิงชี้ไชอาว (ข้าพเจ้าผู้แปลขออกตัวว่าไม่รู้ภาษาจีนพอที่จะรับรองว่าได้เขียนชื่อหัวหน้าขบถผิดถูกแล้วหรือยัง เพราะถึงแม้ในหมู่จีนด้วยกันก็อาจจะอ่านหนังสือออกสำเนียงต่างกันไปได้เป็นอันมาก) พวกขบถได้บอกแก่ชายผู้นั้นว่า รัฐบาลจีนได้รับรองแก่มหาประเทศทั้ง ๕ (อังกฤษ, ฝรั่งเศส, รัสเซีย, ญี่ปุ่น, และสหรัฐอเมริกา) ซึ่งได้แนะนำให้รอการตั้งราชาธิปไตยขึ้นนั้น ว่าจะให้ได้มีผลประโยชน์พิเศษต่าง ๆ ถ้ามหาประเทศนน ๆ

ยอมรับรองราชาธิปไตยใหม่ ไชอาวมีความสงสัยในข้อความอันนี้เขาจึงได้
ไปประเทศญี่ปุ่นโดยอ้างว่าจะไปรักษาตัว และที่เมืองเบ็ปปุได้ทราบจากคน
ร่วมมณฑลคนหนึ่งชื่อตัน ว่าผลประโยชน์พิเศษนั้น ๆ ได้ยอมยกให้มหา
ประเทศทั้ง ๕ แล้วจริง ต่อนั้นมาไชอาวก็หาได้คิดที่จะสอบสวนต่อไปอีกไม่
ว่าข่าวนั้นถูกต้องหรือไม่ และเขาได้กลับไปยินนานด้วยความแค้นเคืองเป็น
อันมาก ทั้งได้ไปพูดจาจนนายพลถังจยาวเชื่อถือด้วยว่าข่าวนั้นเป็นข่าวจริง
อาศัยความเชื่อถือด้วยคำของไชอาวและพวกหนึ่งในกองทหาร ถังจยาวได้
โทรเลขไปยังรัฐบาลกลาง แสดง ความ เห็นให้ งดการ ตั้งราชาธิปไตย ชินนั้นเสีย
รัฐบาลได้ส่งเจ้าพนักงานไปชี้แจงว่า คำเล่าลือว่าได้รับรองจะให้ผลประโยชน์
พิเศษแก่มหาประเทศทั้ง ๕ นั้น ไม่มีความจริงเลย

รัฐบาลกลางได้เล็งเห็นอยู่แล้วว่า อาจจะมีเหตุหยุกหยิกในมณฑล
ยินนาน และได้เตรียมการไว้ตามสมควร การตระเตรียมทั้งหลายนั้นมีอยู่
อย่างไรบ้าง เราไม่สามารถจะแสดงได้ในกาลบัดนี้ แต่เชื่อกันอยู่ว่าจะเป็น
ผลดี ข่าวคราวทั้งปวงที่มาจากมณฑลอื่น ๆ ในภาคใต้แลตวันตกนั้นปรากฏ
ความเป็นอยู่ไม่มีเหตุที่จะต้องตกใจ ถ้าข่าวคราวเหล่านี้ถูกต้องอยู่แล้ว กิจ
การในมณฑลยินนานก็ไม่เป็นข้อควรทำให้พังสยดสยอง ถึงแม้ว่าประชาชน
ชาวยินนานจะเห็นชอบด้วยในความคิดเป็น "อิสรภาพ" ซึ่งในเวลานี้ก็ไม่มี
พยานหลักฐานอันใดแสดงว่าประชาชนจะโง่ถึงปานนั้น ตัวมณฑลยินนานนั้น
ก็เป็นมณฑลที่อย่างไม่สำคัญมณฑลหนึ่งในราชอาณาจักร ถ้าจะว่ากันด้วย
จำนวนพลเมืองเป็นเกณฑ์ ยินนานก็เป็นเพียงที่ ๑๖ ใน ๑๘ มณฑล ดังนี้

ก็อาจจะเห็นได้แล้วว่า ถ้าการหยุกหยิกนั้นมีอยู่แต่เพียงภายในมณฑลนานเท่านั้นแล้วไซร้ ก็จะเป็นของเหลวไหลอย่างเอกที่จะแสร้งเสกกล่าวขึ้นว่าพวกขบถเหล่านี้พูดในนามแห่งชาติจีน ถ้าจะเพ่งเล็งดูอีกนัยหนึ่งแล้วก็จะเห็นได้ว่า การกำเริบครั้งนี้ไม่ใช่ของชั่วอย่างเดียว ถ้าแม้ว่าเหตุการณ์จะได้เป็นไปตามที่เราเชื่อแน่อยู่ว่าจะเป็น คือการกำเริบอันนี้จะได้ปราบลงได้โดยเร็วแล้ว ก็จะเป็นเครื่องแสดงให้ปรากฏว่าการขัดขืนต่อความเปลี่ยนแปลงลักษณะปกครองนั้นเป็นของที่ไม่จริงจังเลย และรัฐบาลใหม่ก็จะได้เริ่มทำการเปลี่ยนแปลงด้วยเกียรติคุณอันมีแต่ผู้ที่ได้ต่อสู้และมีชัยแก่ศัตรูในเมื่อกองกำลังแก่กันอย่างเปิดเผย

เป็นที่พึงหวังอยู่ว่า มหาประเทศทั้งหลายจะได้แสดงฐานะของตนให้แจ่มแจ้งในข้อที่เนื่องด้วยผลประโยชน์พิเศษที่ลอกันอยู่นี้ ดูมีความจำเป็นอยู่ที่จะมีคำชี้แจงเป็นหลักฐานจากมหาประเทศซึ่งเกี่ยวข้องอยู่ในคดีนี้ว่าไม่ได้เกี่ยงงอนกับรัฐบาลจีนในเรื่องรับรองประชาธิปไตยใหม่ เพื่อจะได้บ้องกันความหยุกหยิกต่อไป และเราอาจจะเชื่อได้ว่ามหาประเทศคงจะไม่ละเว้นการกระทำกรณีย์ที่ควรปฏิบัติต่อประเทศที่มีไมตรี

(จบคำแปล)

ท่านผู้อ่านที่เป็นไทยแท้ และมีไมตรีจิตต่อชาติจีนโดยทั่วไปไม่ใช่เลือกชอบหรือชังแต่คณะใดก๊กใดในพวกจีนโดยจำเพาะ คงจะต้องสังเกตได้จากข้อความที่ข้าพเจ้าได้แปลมาแล้วข้างบนนี้ว่าผู้ที่หวังดีต่อเมืองจีนจริง ๆ แล้วย่อมจะต้องรู้สึกว่า ในเวลานี้เป็นเวลาอ่อนแหลมอยู่เป็นอันมาก เพราะฉะนั้น

ถ้าเมืองจีนจะได้มีโอกาสตั้งมั่นคงดำรงเป็นอิสระประเทศอยู่ได้ก็ต้องอาศัยความสงบภายใน จึงจะเป็นโอกาสให้รัฐบาลกลางได้ตั้งมั่นคงจริง ๆ ได้ ใครที่รู้สึกอยู่เช่นนี้แล้ว คงจะต้องรู้สึกต่อไปด้วยว่า เหลือที่จะลงเนื้อเห็นยมชมเชยผู้ที่แสดงความรักชาติ แต่โดยทางที่เป็นประโยชน์แก่กระเป๋าของตนเองเท่านั้นได้

ครั้งนี้บางทีจะมีผู้ถามขึ้นบ้างว่า ก๊กจีนกับจีนเขาจะวิวาทกันเป็นกงการอะไรของ "นายอัศวพาหุ" ด้วยเล่า?

ข้าพเจ้าจะขอตอบว่า ถ้าไปวิวาทกันแต่ในเมืองจีนอย่ามาวิวาทกันให้รกหูและรำคาญใจไทยเราด้วยแล้วละก็ข้าพเจ้าจะไม่ปริปากเลย แต่นี่มาออกหนังสือพิมพ์ด่ากันในเมืองไทย และออกเป็นภาษาไทยด้วยดังนี้จะไม่ให้บ่นบ้างละฤา? ข้าพเจ้าไม่ใช่สับเย็ดจีนข้าพเจ้าจะได้ยอมนั่งทนให้เจ๊กมาด่ากันในบ้านของข้าพเจ้า

อีกประการหนึ่งเมื่อจะวิวาทกัน ทำไมต้องมาชักชวนพวกจีนในเมืองไทยเราให้พลอยออกเงินด้วย? จีนเข้ามาเมืองไทยต้องเข้าใจว่าเขาหนีร้อนมาหาเย็นหนีความอดอยากมาหาข้าวกิน ยังจะตามเอาไฟไล่จีและควักเงินที่เขาหาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรงออกจากถุงของเขาไปถลุงเสียเพื่ออาณาประโยชน์ของคนสันดิ ที่ทำงานอะไรไม่เป็นแล้วจึงต้องหากินทางเป็นหัวหน้าชุมนุมเช่นนั้น สมควรอยู่แล้วละหรือ? ที่ข้าพเจ้าพูดชนนี้จะเรียกว่าเพราะเกลียดจีนไม่ได้เลย; แต่ตรงกันข้าม ข้าพเจ้าอยากจะใคร่ได้เห็นจีนที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารได้รอดพ้นจากเงื้อมมือยมบาล ผูกเลือดเนื้อเพื่อนจีนเป็นภักษาหารมิได้ขาด!

อนิจจาเพื่อนจีนเอ๋ย! ช่างไม่รู้จักทำกระดูกสันหลังแข็งเสียบ้างเลย ยอมให้ยมบาลกดคอชยำเล่นตามใจ รัฐบาลไทยและคนไทยพร้อมอยู่เสมอที่จะเป็นมิตรของเพื่อนจีนที่มาอาศัยในกรุงสยาม แต่เพื่อนจีนเชื่อถือไทยเราฤา? เปล่าเลย! มัวแต่หลงเชื่อถือหรือกลัวอำนาจของยมบาล ผู้ที่ตั้งตนเองเป็นหัวหน้าของจีนรีดเลือดเนื้อจีนไปกินจนอ้วน แล้วมิหนำซ้ำคอยยุยงให้เพื่อนจีนสงสัยในไมตรีจิตของรัฐบาลไทยและพลเมืองไทยอยู่เสมอ

ยังมีปัญหาอยู่ข้อหนึ่งซึ่งน่าถาม คือการที่มีคนบางคนในหมู่จีนมาคิดการยุยงส่งเสริมการคิดกำเริบและเรี่ยรายเงินและชักชวนคนไปช่วยในการก่อกำเริบนั้น เราจะควรทำไม่รู้ไม่ชี้เสียละฤา? ส่วนประเทศอื่นเขาปฏิบัติกันอย่างไร มีตัวอย่างอยู่ที่ฮ่องกง คือท่านอธิบดีศาลฮ่องกงได้ตัดสินวางบทลงโทษบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ซีบ่อ ให้จำคุกทำการหนัก ๙ เดือนและปรับ ๕๐๐ เหรียญ เพราะได้ลงพิมพ์คำยุยงก่อกำเริบและกล่าวคำรุนแรงถึงยวนไซไขว่า—

"เมื่อมีคนอยู่ถึงสี่ร้อยล้านเพื่อต่อสู้กับคน ๆ เดียวฉะนี้ทำไมเราจะต้องวิตกว่าจะไม่สามารถเอาหัวของคน ๆ นั้นแขวนประจานหลักหรือจับตัวประหารชีวิตเสียบนยกพื้น อย่างที่ฝรั่งเศสเขาได้ประหารชีวิตหลุยส์ที่ ๑๖?"

ถ้อยคำเช่นนี้ เมื่อโฆษณาขึ้นในประเทศใดที่มีพระราชาธิบดีเป็นผู้ปกครองย่อมต้องจัดว่าเป็นถ้อยคำอันไม่ควรอย่างยิ่ง.

จริงอยู่บางทีจะมีผู้ท้วงว่า อังกฤษเขาต้องเอาโทษผู้ยุยงให้ก่อกำเริบต่อรัฐบาลจีน เพราะประเทศอังกฤษกับจีนมิทางไมตรีติดต่อกันอยู่ ส่วน

เมืองไทยยังมิได้ทำสัญญาทางไมตรีกับเมืองจีน เพราะฉะนั้นเราจะถือแบบอังกฤษเขาไม่ได้

แต่การที่มายุยงส่งเสริมการก่อกำเริบอยู่ในกรุงสยามนี้ จะไม่มีผลร้ายกระทบถึงไทยบ้างเลยเทียวหรือ ?

ข้าพเจ้าตอบว่ามี !

ส่วนข้อที่จะวิตกว่า คนปราศจากสติหรือนักเลงสุราในหมู่ชาวเราอาจจะพลอยหลงไหลไปในถ้อยคำของพวกยุยงส่งเสริมการก่อกำเริบนั้น ท้าเนาเสียก็ได้ไม่ต้องคำนึงในที่นี้ แต่การที่มายุมาชักชวนเอาคนชาติจีนซึ่งมาพึ่งพระบรมโพธิสมภารออกไปนอกกรุงสยามเช่นนี้ จะไม่คำนึงดูบ้างละฤา ? จะไม่ควรจัดว่าคิดร้ายต่อรัฐบาลไทยบ้างหรืออย่างไร ?

การเลือกคนเข้ารับราชการ
โดยการแข่งขันสอบวิชาพิจารณาลัทธิแห่ง
ตำรา แลความเป็นไปจริงแห่งทางนั้น

อาศัยเหตุที่มีจดหมายเหตุรายวันในกรุงเทพฯ อย่างน้อย ๒ ฉบับได้ยกย่องสรรเสริญวิธีการแข่งขันสอบไล่วิชาว่า เป็นทางที่ดีที่สุดสำหรับเลือกสรรคนเข้ารับราชการ ข้าพเจ้าจึงมีความใคร่ที่จะขอแสดงความเห็นโดยอัตโนมัติบ้างในเรื่องนี้ ซึ่งคนทั้งหลายย่อมสนใจอยู่ทั่วกัน

ข้าพเจ้าจะขอเริ่มเรื่องโดยแสดงว่า ข้าพเจ้าไม่มีความปรารถนาที่จะให้ความเห็นของข้าพเจ้าผู้มีสติปัญญาน้อย โต้แย้งข้อความสรรเสริญซึ่งจดหมายเหตุรายวันที่ว่านั้นได้กล่าวแล้วโดยชอบ อันที่จริง ข้าพเจ้าอาจจะกล่าวได้ว่าข้าพเจ้ามีความเห็นชอบด้วยถ้อยคำที่ปรากฏในบทนำของจดหมายเหตุนั้น ๆ ทุกประการ คือแม้ว่าข้อความซึ่งกล่าวถึงวิธี "ปัจจุบัน" ที่รับคนเข้าทำราชการนั้น พึงดูยังรัว ๆ ไม่ตระหนักแน่ว่าเป็นวิธีใดก็ดี ข้าพเจ้าไม่มีความสงสัยเลยแม้แต่เล็กน้อยว่า การสอบไล่วิชานั้นเป็นวิธีที่พึงนิยมมากกว่าวิธีที่ใช้อยู่บัดนี้ ซึ่งจะเป็นวิธีใด ๆ ก็ตามที ข้อสำคัญนั้นคงมีอยู่ว่า เรารู้อยู่โดยซึมทราบแล้วว่าการสอบไล่วิชานั้นคืออะไร มีข้อบกพร่องและที่ชัดขึ้นเพียงใด ส่วนอีกวิธีอย่างหนึ่งนั้น เราหารู้ไม่ หรือบางทีจะไม่มีวิธีเสียเลยก็ได้

เมื่อการเป็นเช่นนี้เราจึงต้องพูดเคลือบคลุมไว้ก่อนโดยอาศัยหลักที่รู้กันอยู่แล้วว่า ผู้มีสติปัญญาย่อมไม่พูดมากดังนี้ และอย่างไร ๆ ก็ดี เราไม่ปรารถนาให้มีผู้ใดโต้แย้งถ้อยคำของเราได้

ตามข้อความที่กล่าวมาในวรรคข้างบนนั้น ถ้าท่านผู้อ่านเข้าใจว่าข้าพเจ้าหมายความว่ากระไร ก็นับได้ว่าท่านดีกว่าข้าพเจ้าอยู่แล้ว เพราะข้าพเจ้าเองเมื่อได้อ่านดูอีกครั้งหนึ่ง ก็ยังไม่รู้ว่าหัวนอนปลายตีนอยู่ทางไหนเลย! แต่ข้าพเจ้าเข้าใจว่าในการกล่าวถึงสิ่งอะไร ๆ ซึ่งชนโดยมากนิยมกันว่าเป็นประโยชน์ เช่นการสอบไล่วิชานเป็นต้น ต้องพูดให้หรู ๆ ไว้ผู้อ่านจึงจะเห็นเราฉลาด แต่ถ้าท่านจะไม่เห็นตามข้าพเจ้าก็———ไม่เห็นน่ะซิ, เป็นอันจบเรื่องกันเท่านั้น!

ไม่ต้องสงสัยเลย การสอบไล่วิชาได้นิยมกันมาตามแบบแผนในตำราว่าเป็นวิธีดีที่สุดที่คนเราได้เคยคิดขึ้นสำหรับทดลองความสามารถแห่งบุคคล จึงได้มีความเห็นเช่นนี้ตั้งหลายร้อยปีมาแล้ว ดังที่ผู้ได้เคยอ่านเรื่องจีนย่อมทราบอยู่จำเดิมแต่โบราณกาลจนรัชชสมัยแห่งวงศ์เม่งจู หนทางที่จะเข้าทำราชการได้ก็มีอยู่ทางเดียว คือทางสอบไล่วิชาเท่านั้น แต่ครั้นมาถึงสมัยรีบับลิควิธีสอบไล่วิชาอย่างเก่านั้นเป็นอันยกเลิกไม่ใช้ต่อไป โดยอ้างเหตุว่าวิธีเก่านี้ปิดหนทางไม่ให้คนที่มีความสามารถแท้จริงได้เข้ารับราชการ; เปิดทางให้แก่ผู้ที่มีความรู้ดีในทางหนังสือโดยเฉพาะ แต่หาประโยชน์ในเชิงการปกครองหรือความเป็นเจ้าพนักงานดีนั้นไม่ได้ แต่ข้อนี้เป็นเรื่องราวของเมืองจีนและกิจการในเมืองจีนดูเหมือนจะต่างกันกับกิจการในต่างประเทศ และอย่างไรก็ดี เราจะอ้างจีนเป็นตัวอย่างทำไม?

ถ้าฉะนั้นขอให้ดูในเมืองอังกฤษ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริช ได้เคยมีการสอบไล่สรรไว้โดยจำกัดจำนวนคนที่ได้คะแนนสูงสุด—ในแผนกวิชาเลขศาสตร์

—แต่วธนบัดนกได้เลิกเสียแล้วเหมือนกัน ตามปรกติกาลซึ่งมีข้อยกเว้นน้อย
นัก ที่ผู้สอบไล่ได้ที่ ๑ ซึ่งได้ชื่อว่าซีเนียร์แรงเกลอร์นั้น ได้ประกอบกิจอันผิด
ปรกติอย่างไรในภายหลัง พวกเหล่านี้แทบทุกคนเงียบชื่อหายเสียงไปโดยไม่มี
ใครรู้จักอีกเลย ข้อนี้ดูมีชอบและมีบังควรอยู่, แต่ความจริงเป็นเช่นนั้น
จะหลับตาทำไม่เห็นเสียหาได้ไม่ มีซีเนียร์แรงเกลอร์อยู่คนเดียวซึ่งข้าพเจ้ารู้จัก
ที่ได้มีชื่อเสียงเป็นใหญ่เป็นโตก็โดยทาง เป็นผู้พิพากษาในศาล พระราชอาญาใน
เมืองอังกฤษ อนึ่งข้าพเจ้าได้รู้จักนายทหารคนหนึ่ง ซึ่งสอบไล่ได้ดีที่ ๑
อย่างเลิศ ออกจากโรงเรียนนายร้อยแสนด์เหอร์สต์ในปี ค.ศ. ๑๘๙๙ และ
บัดนี้ได้เป็นนายร้อยโทอย่างมีดๆ (หรือบางทีบัดนี้จะถึงนายร้อยเอกก็ได้) อยู่
ในกองทัพอินเดีย ส่วนนายทหารอีกคนหนึ่งคน ๑ ซึ่งสอบไล่ได้ที่ ๔๓ หรือ
๔๔ ในบัญชีปีเดียวกันนั้น ได้เป็นถึงนายพันโทผู้บังคับกองพันทหารชาวเขา
กองหนึ่งซึ่งพึ่งมาเสียชีพลงในขณะที่นำกองพันของเขาใน ประเทศฝรั่งเศสเมื่อ
เร็ว ๆ นี้เอง นายทหารที่ได้สอบไล่ได้ที่ต่ำ ๆ ในบัญชีปีนั้น แทบทุกคนได้มี
ชื่อเสียงปรากฏแล้วเพราะกิจการที่เขากระทำ ฝ่ายส่หายของข้าพเจ้าซึ่งสอบ
ไล่ได้ที่ ๑ นั้นยังคงเป็นที่ไม่มีใครได้ยินชื่ออยู่นั้นเอง ยังมีซ้ำร้ายไปกว่านั้น
แม้นายทหาร ซึ่งได้ออกไปจาก กอง อาสา เข้ามา ประจำการ ใน กอง ทัพบก ยังได้
เลื่อนขึ้นหน้าที่ผู้มีวิชาอย่างเลิศจากแสนด์เหอร์สต์คนนอก ทั้งนี้น่าจะช่วยให้
เห็นว่าอภินิหารส่วนตัวและบางที โอกาส ก็ สามารถและมักจะ ช่วยให้คนหนึ่งแซง
ขึ้นหน้าอีกคนหนึ่ง ซึ่งสอบวิชาได้สูงกว่าเขามามากมายนั้นได้

แต่บางที่ท่านจะกล่าวว่า ความดำเนินไปแห่งกิจการฝ่ายทหารจะผิด

แผกแปลกกันกับฝ่ายพลเรือนเช่นนั้นฤา ? ถ้าเช่นนั้นขอเชิญท่านเหลียวดูฝ่าย
พลเรือนบ้าง ข้าพเจ้าได้รู้จักข้าราชการในกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษ
คนหนึ่งซึ่งสอบไล่วิชาได้อย่างดีแล้ว ได้เข้ารับราชการในหน้าที่เป็นเสมียน
ในเวลาที่ข้าพเจ้ารู้จักเขานั้น เขาได้รับราชการมาในกระทรวงต่างประเทศ
แล้ว๒๕ ปีและกำลังดำเนินไปสู่หน้าที่เป็นหัวหน้าเสมียนและพึงได้รับพระราชทาน
ตราเสนต์ไมเคอล์แลเสนต์ยอชชั้นที่ ๓ (ซึ่งเป็นชั้นต่ำที่สุดของตรานี้) ในเวลา
นับได้ ๒๐ ปีภายหลังที่ข้าพเจ้าได้รู้จักเขา เขาได้ขึ้นไปได้ถึงตำแหน่งหัวหน้า
เสมียนแล้ว และได้รับพระราชทานตรา เสนต์ไมเคอล์ และเสนต์ยอร์ชชั้น
ที่ ๒ ระหว่าง ๒๐ ปีนี้มีคนอื่นเป็นอันมากได้เข้ารับราชการในกระทรวงการต่าง
ประเทศ บางคนก็ได้เข้าโดยทางแข่งขันสอบวิชา บางคนก็ได้เข้าโดยทางอื่น
และในจำพวกนี้มีอยู่เป็นอันมากที่ได้แซงขึ้นหน้าเสียของข้าพเจ้าไปในทางได้
เกียรติยศและชื่อเสียง บ้างก็ได้เป็นเอกอรรคราชทูต บ้างก็ได้เป็นอรรค
ราชทูต บ้างก็ได้เป็นที่ปรึกษาและตำแหน่งอื่น ๆ ในข้อนี้ข้าพเจ้าจะไม่ขอ
ยกธรรมะขึ้นมาแสดง เพราะเหตุที่แจ้งประจักษ์กันอยู่แล้ว แต่เมื่อคำนึงดู
แต่ผู้ที่ยึดถือว่าการสอบไล่วิชาได้ เป็นทางที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในทาง
ราชการนั้น ก็ย่อมเป็นข้อให้ท้อใจอยู่บ้าง

ข้าพเจ้าไม่ปฏิเสธเลยสักขณะเดียวว่า คนที่ยึดเอาความสามารถของ
ตนเป็นที่พึ่งในการทดลองวิชานั้นดีกว่าคนที่อาศัยความช่วยเหลือหรือความรัก
ใคร่ของผู้อื่น เพื่อช่วยให้ได้เข้ารับราชการหรือให้ได้ดีว่าตามความเห็น
ของข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีบุคคลชนิดใดที่น่าจะชังยิ่งกว่าผู้ทรยศ

ในความไม่สามารถของตนแล้ว และพยายามที่จะเข้าทำราชการหรือเลือกสน
หาทางอื่นโดยประจบประแจงสอพลอให้นายรัก บุคคลชนิดนี้ไม่ใช่ลูกผู้ชายจริง
ตกอยู่ในประเภทสัตว์ที่ไม่มีสันหลัง และไม่น่าจะทำประโยชน์ให้บังเกิดมีแก่
ราชการได้แม้แต่เล็กน้อยเลย

ฉะนั้นข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งซึ่งเห็นชอบด้วยกับการเลือกคนเข้ารับราชการ
โดยวิธีสอบไล่วิชา แต่ถึงกระนั้นข้าพเจ้าก็ไม่สามารถจะหลับตาทำไม่เห็น
ความบกพร่องในการรับคนเข้าทำราชการโดยวิธีนี้ได้ ถ้าจะใช้แต่วิชาอย่าง
เดียว การสอบไล่แข่งขันในเชิงวิชาเช่นนี้ ย่อมเปิดโอกาสให้แก่คนทั่วไป ผู้
ใดสอบไล่ได้ก็เป็นอันเข้ารับราชการได้โดยไม่ต้องพิเคราะห์ถึงความสมควรหรือ
ไม่สมควรแห่งบุคคลผู้นั้นในทางอื่นๆ เหตุฉะนี้มีคนบางจำพวกได้เข้าทำราชการ
ในเมืองอังกฤษ ซึ่งถ้าได้พิจารณาลักษณะอื่น ๆ แห่งเขาทั้งหลายนั้น ๆ แล้ว
ก็คงจะไม่ได้เข้ารับราชการได้เป็นแน่ ดังเช่นชาวต่างภาษาที่ยังมิได้แปลงชาติ
มาเป็นอังกฤษแท้เป็นต้น คนเหล่านี้ได้ปฏิบัติราชการโดยเรียบร้อยตลอดเวลา
ที่เขาไม่ต้องทำการอันขัดแก่ประโยชน์แห่งชาติเดิมของเขา แต่ครั้นเมื่ออังกฤษ
รบกับเยอรมัน คนพรรณนี้ได้แผลงฤทธิ์ทีเดียว อนึ่งมีเรื่องที่เลื่องลืออยู่
เรื่องหนึ่งก็คือ มีนายทหารในกรมเสนาธิการทัพบกรัสเซียผู้หนึ่งซึ่งอยู่ใน
ตำแหน่งที่ไว้วางใจและได้ปฏิบัติราชการในหน้าที่โดยเรียบร้อยเป็นที่พอใจอย่าง
ยิ่งตลอดมา ถึงเวลาที่รัสเซียจะทำสงครามกับเยอรมัน ขณะนั้นจึงได้รู้ว่า
นายทหารที่ไว้วางใจคนนี้เป็นชาติเยอรมัน และได้ทำการเป็นจารบุรุษ(สปาย)
ของกรมเสนาธิการเยอรมันมาตั้งหลายปีแล้วดังนี้ ในแผนกกิจการฝ่ายพลเรือน

ของอเมริกัน ซึ่งเลือกรับเจ้าพนักงานโดยทางสอบไล่วิชาเหมือนกันนั้น ย่อม
มีชาวอเมริกันผสมเป็นอันมาก พวกเหล่านี้เมื่อถึงเวลาที่อเมริกาจะทำสงคราม
กับชาติเดิมของเขาแล้ว จะทำความไม่สดวกให้แก่รัฐบาลได้เป็นอันมากเป็น
แน่แท้ เพราะเหตุฉะนี้ถ้าเมืองไทยเราจะอาศัยการสอบไล่วิชาเป็นวิธีสำหรับ
สรรคนเข้ารับราชการแต่วิธีเดียวแล้วไซร้ ความเป็นไปดังที่กล่าวนี้จะต้อง
มาถึงเรา ด้วยเหตุว่าจะมีไทยผสมเป็นอันมาก (ซึ่งมิได้หมายความถึงลูกจีน
และหลานจีนที่ได้อุทิศตนเป็นคนไทยแล้วโดยแน่นอน) เข้ามาในราชการได้นี้
โดยประตูนี้และเมื่อได้เข้ามาอยู่ในประตูแล้ว ผู้บังคับบัญชาจะต้องเปลืองเวลา
ระวังระไวมิใช่น้อยเลย

เพราะฉะนั้นตามความเห็นของข้าพเจ้าตามประสาทมีอยู่เห็นว่า ถ้าจะใช้
วิธีสอบไล่วิชาเป็นทางรับคนเข้าทำราชการทุก ๆ แผนกแล้ว ควรจะดำริ
หาทางป้องกันเพื่อตัดรอนโอกาสที่ความเสียหายอาจจะมีมาถึงได้แก่ราชการและ
บ้านเมือง เนื่องแต่การทรับคนซึ่งบางกาลบางสมัยอาจทำความเสียหายได้
โดยอาศัยโอกาสที่เขาได้กระทำการในหน้าที่ประจำวันของเขานั้น อันลัทธิแบบ
แผนตามตำรานั้น ถ้าจะพูดกันและแต่งหนังสือกันก็พึงได้อยู่ แต่ในราชการ
ถ้าจะปล่อยตนให้หลงลัทธิแห่งตำรานั้น จนไม่เหลียวดูความบกพร่องแห่ง
ลัทธินั้นเสียบ้างเลยฉะนี้ไซร้ — ประโยชน์ที่จะได้จะไม่คุ้มกับที่เสียเป็นแน่ ความ
พ้นภัยเป็นปฐม; นี้ควรเป็นสุภาษิตสำหรับประเทศเล็กโดยเฉพาะเมืองไทย
(เราอาจจะเอาอย่างประเทศที่เป็นมหาอำนาจอาจปราบผู้ที่เป็นไส้ศึกได้ด้วย
อาการรุนแรง โดยไม่ต้องกลัวใครกีดขวางนั้นไม่ถูกเลย) เมื่อเป็นเช่นนี้การ

เลือกคนเข้ารับราชการควรมุ่งเอาแต่คนที่ไม่มีอันตราย คนที่เรามีเหตุผลพอจะเชื่อได้ว่า เราอาจจะไว้วางใจเขาได้ ไม่ว่าในกาลไหน ๆ ร้ายหรือดี—ยิ่งกว่าที่จะแสวงหาบัณฑิตย์ซึ่งเมื่อถึงบางคราวบางสมัยอาจจะทำให้เสียความไว้วางใจและกลับกลายเป็นทมิฬหินชาติไปก็ได้

การที่คนสอบไล่วิชาได้อย่างเลิศนั้น จะเป็นพยานแสดงว่าผู้นั้นเป็นคนดีกอบด้วยสุจริตธรรมก็หามิได้ ตรงกันข้าม, และข้าพเจ้ามีความเสียใจอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวว่า อย่างไรก็ดี ในเมืองนี้ของข้าพเจ้าเอง นักเรียนที่นับว่ามีความรู้หรูที่สุดมักจะแสดงตนให้ปรากฏว่าเป็นผู้ไร้ซึ่งธรรมะจรรยาอย่างเป็นที่น่าสลดใจ ซึ่งแสดงให้เห็นเป็นผลร้ายแห่งวิธีการศึกษาอย่างใหม่ (อนุโลมใช้ตามแบบเยอรมันโดยมาก) ซึ่งรวมการสอนจรรยาเข้าไว้ในหลักสูตรของโรงเรียน (จนเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง) ด้วยเหตุนี้นักเรียนของเราจึงได้แสดงตนว่าเป็นผู้ที่เป็นผู้ทกอบด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ แทบทุกอย่างเว้นแต่จรรยา คนเช่นนี้เป็นธรรมดายากที่จะรู้สึกความรักชาติอย่างใด นอกจากความรักชาติซึ่งเป็นหนทางที่จะนำตัวเขาเองไปสู่ความได้ประโยชน์ส่วนตน และเพราะเหตุที่คนเช่นนี้ไม่รู้จักธรรมะอย่างอื่นนอกจากอัตตาธิปตัย จึงมีความริษยาอย่างแรงกล้าและเพราะเหตุที่เขาไม่ได้เคยรับความฝึกฝนให้รู้สึกเกียรติยศและคุณวิเศษแห่งการยอมสละและการยังประโยชน์ให้มีแก่ผู้อื่นโดยไม่คิดถึงประโยชน์ตน เขาจึงไม่สามารถที่จะเข้าใจว่า เหตุใดเขาจะต้องทำการอันไม่ให้ประโยชน์แก่ตนเองโดยตรง ถ้าหากว่าจะใช้วิธีสรรคนเข้ารับราชการโดยสอบไล่แข่งคะแนนอย่างเดียวโดยไม่มีทางป้องกันอย่างอื่นไว้ด้วยแล้วไซร้ คนชนิดที่กล่าวมาแล้ว

นั้นแหละจะได้มีโอกาสเข้ามาอยู่ในราชการโดยอาศัย "วิชา" ของเขา และถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะต้องถูกคัดค้านด้วยเสียงตะโกนอันดังทั่วไป ข้าพเจ้าก็ยอมด้วยรู้สึกว่าเป็นกรณีย์โดยจริงใจที่จะต้อง กล่าวว่าคนชนิดที่กล่าวมานั้นจำจะต้องกันไว้นอกราชการให้จงได้ เป็นไรก็เป็นกัน! ถ้าสามารถจะคิดหาทางป้องกันป้องกันสำหรับใช้พร้อมกันไปกับวิธีรับคนเข้าทำราชการโดยทางสอบไล่ เพื่อกันคนชนิดที่กล่าวนั้นได้แล้วไซร้ ก็เป็นการดีอยู่ แต่ถ้าหาทางป้องกันไม่ได้แล้ว ข้าพเจ้าก็ต้องจำใจจำกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วยกับการสอบไล่เพื่อเลือกคนเข้าใช้ในราชการ

บัญญานายดูลีย์ (ชาวอเมริกา)

เมื่อวันที่ ๗ เมษายน หนังสือพิมพ์กรุงเทพ ฯ เดลิเมล์แผนกอังกฤษ ได้ลงจำหน้าว่า "นายดลีย ว่าด้วยลักษณะคนผสม อันเป็นความเห็นของเซาซึ่ง ได้แสดงไว้แต่ปี ค.ศ. ๑๙๐๒ ในเรื่องคนผสมในประเทศอเมริกา แลซึ่งข้าพเจ้าหวังใจว่าได้จับตาคนไทยผู้ร่วมชาติแลทั้งคนอื่น ๆ ด้วย เพราะเหตุว่าข้อความที่นายดูลีย์กล่าวนั้นเป็นความจริง และเกือบจะว่าเป็นเรื่องที่กล่าวถึงคนผสมในกรุงสยามนี่กว่าได้

เมื่อระลึกดูเข้าใจว่าในราวฤดูหนาวเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ที่ข้าพเจ้าได้พบกันกับนายดูลีย์ ณ บ้านสหายชาวอเมริกันผู้หนึ่งซึ่งเป็นที่คุ้นเคยด้วยกันทั้งสองฝ่ายในเมืองฟลอเรนซ์ในประเทศอิตาลี ท่านผู้อ่านบางทีจะทราบอยู่แล้วว่านามจริงของเขานั้นหาใช่ดูลีย์ไม่ ในขณะที่นำให้รู้จักกันนั้นข้าพเจ้าก็ได้รู้จักเขาโดยนามจริง หาได้รู้ไม่ว่าเขาคือผู้แต่งหนังสือใช้นามว่าดูลีย์ จนเจ้าของบ้านได้ขยายออกมาให้ข้าพเจ้าทราบ ก่อนที่ได้ทราบว่าเขาคือใครนั้น นายดูลีย์ได้พยายามทำกิริยาไว้ท่าอย่างสงบเสงี่ยม ซึ่งข้าพเจ้าเห็นได้ว่าไม่ใช่กิริยาอันเป็นธรรมดาของเขาเลย เพราะข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นนัยน์ตาของเขาขยิบเป็นเชิงเล่นเชิงหัวอยู่ข้างหลังแว่นตาหนึ่บของเขา และแม้ว่ายังมิได้รู้จักว่าเขาคือใครเพราะเขายังใช้นามจริงเป็นเครื่องแฝงอยู่ ข้าพเจ้ารู้สึกได้ว่าเขาเป็นคนช่างพูดเพราะหคน ติดตลกอย่างแบบไอริชซึ่งยากที่จะอธิบายให้ท่านว่าเป็นอย่างไรได้นั้นในถ้อยคำอันเรียบร้อยที่เขากล่าว ครั้นเมื่อเจ้าของบ้านได้ขยายความว่าเขาคือนายดูลีย์แล้ว ดูเขารู้สึกโล่งมากกว่าอย่างอื่นและเมื่อ

เซาปล่อยอารมณ์พูดตามสบาย แลแม้เมื่อมาหวนระลึกดูภายหลัง ดูเหมือน
เซาจะได้ทำให้ข้าพเจ้าพูดแต่ฝ่ายเดียวเกือบตลอดก็ดี ข้าพเจ้ายังได้รู้สึกเพลิด
เพลินในการสนทนากับเซาเป็นอันมาก

ข้าพเจ้ายังจำได้ว่าเซาได้ถามข้าพเจ้าถึงเรื่องเมืองไทย มีเรื่องพวกจีน
อันมีจำนวนมากมายอยู่ปนกับคนไทยเป็นต้น โดยปรารถนาจะทราบว่าจีนได้
ประพฤติตนเหมือนกับคนไทยฤาไม่ ในขณะนั้นข้าพเจ้าเท่ากับคนทนับว่ายังไม่
รู้สึกว่าได้ เพราะว่าได้ไปเสียจากเมืองไทยหลายปีแล้วข้าพเจ้าจึงได้หาญรับ
รองต่อนายดูลย์ (ซึ่งเป็นนามที่ข้าพเจ้าจะขอใช้เรียกเซาต่อไป) ว่าจีนนั้นได้
ประพฤติแลรู้สึกตนเป็นคนไทยที่เดียว นายดูลย์จึงได้เอ่ยว่า "ถ้าฉะนั้นท่านก็
เคราะห์ดีกว่าพวกข้าพเจ้า เพราะเหตุว่าพวกข้าพเจ้าไม่สามารถจะทำให้
บารดาคนที่เข้าไปอยู่ในอเมริกาเป็นอันมากนั้นรู้สึกตนเป็นคนอเมริกันได้เลย"
แล้วเซาจึงได้เล่าถึงเรื่องพวก "เยอรมัน—อเมริกัน" ต่อไป และถึงแม้ว่าเซา
จะมิได้ใช้ศัพท์ไอริชอย่างที่เซาใช้ในเวลาที่เซาเป็นนายดูลย์ก็ดี แต่ใจความที่
เซากล่าวนั้นก็เหมือนกันกับที่ได้เชียนภายหลังดังที่ข้าพเจ้าได้เห็นคัดมาลงในหนัง
สือพิมพ์กรุงเทพ ฯ เดลิเมล์นั้นเอง.

ในเวลานั้นข้าพเจ้ายังไม่รู้สึกตามที่ว่าแล้ว จึงสำคัญว่าเป็นเรื่องตลกที่
เซาได้นำมากล่าวเพื่อความเพลิดเพลินแห่งข้าพเจ้าและบรรดาแขกทั้งหลาย
ที่ได้มาประชุมกันอยู่ที่ระเบียงบ้านของเจ้าของผู้มีใจอารีที่เมืองฟลอเรนซ์นั้น
ครั้นต่อมาข้าพเจ้าได้สนทนากับสุภาพชาวอเมริกันอีกผู้หนึ่งเป็นชาวเมืองฟีละเด็ล
เฟีย ซึ่งเป็นคนมีชื่อเสียงและมีคนนับหน้าถือตามากในอเมริกา สุภาพผู้นั้นได้

รับรองแก่ข้าพเจ้าว่า ข้อความที่นายดูลย์กล่าวนั้นเป็นความจริงทีเดียว และเพราะประจวบเวลาที่ข้าพเจ้ากำลังคิดจะไปเที่ยวอเมริกาอยู่ เขาจึงได้แนะนำให้ข้าพเจ้าสังเกตดูด้วยตนเองจึงจะรู้สึกได้ว่าถ้อยคำที่นายดูลย์กล่าวนั้นเป็นความจริงเพียงใด เพื่อจะตัดความให้สั้น ต่อมาอีกหน่อยหนึ่งข้าพเจ้าจึงได้ไปประเทศอเมริกา และถึงแม้ว่าได้อยู่ในประเทศนั้นไม่นาน ข้าพเจ้าก็ได้มีโอกาสสังเกตการและรู้สึกได้ว่า ข้อความที่นายดูลย์กล่าวนั้นเป็นความจริงแท้ทีเดียว และตามที่ข้าพเจ้าได้สนทนากับชาวอเมริกันผู้มีชื่อเสียงอีกหลายคน มีนายทหารชั้นนายพลซึ่งครั้งหนึ่งได้ออกไปเป็นผู้บัญชาการทหารอเมริกันในบูรพาทิศนั้นคนหนึ่งด้วยได้รับรองความเห็นของนายดูลย์ในเรื่องคนผสมนทางสัณ เมื่อได้ความดังนี้แล้วข้าพเจ้าได้ไปยังเมืองเซนแฟรนซิสโกและพักอยู่ในเมืองนั้น ๓—๔ วัน และในระหว่างนั้นได้มีโอกาสไปเที่ยวในเมืองตอนที่จีนอยู่ ในที่นั้นมีคนยัดเยียดกันอยู่เป็นหมู่ใหญ่ ซึ่งเมื่อได้พิจารณาดูแล้วก็เหมือนกับอยู่ในเมืองจีนทุกประการไม่ผิดอะไรเลย เท่ากับไม่ได้ข้ามมหาสมุทรไปเลยทีเดียว ข้อนี้ประหลาดยิ่งนัก และทำให้ข้าพเจ้าหวนระลึกถึงเมืองไทยทันที เมื่อมานึกดูข้าพเจ้าเข้าใจว่าน่าจะเป็นเพราะได้ไปเห็นที่นั่นเอง ซึ่งทำให้ปัญหาเรื่องคนผสมนั้นฝังอยู่ในสมองของข้าพเจ้า และทำให้ข้าพเจ้าต้องระเบิดดังแจ้งอยู่ในหนังสือพิมพ์เนือง ๆ แต่นั้นมา ซึ่งข้าพเจ้ามีความเสียใจอย่างยิ่งเพราะเป็นเหตุที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นในหมู่คนบางจำพวก และทำให้คนบางคนที่ข้าพเจ้ามิได้มีความตั้งใจจะให้โกรธเคืองเลยนั้น มีความเจ็บแค้นไปด้วยได้

ในการที่ข้าพเจ้าตอบนายดูลย์ว่า จีนในเมืองไทยยอมกลายเป็นไทยนั้น

ข้าพเจ้ากล่าวโดยสัตย์จริง ถ้าถูกแท้ ก็ควรต้องว่าข้าพเจ้าได้ตอบตามที่เป็นความจริงบ้าง เพราะอยู่ในสมัยเมื่อ ๑๕ ปีมาแล้ว ถ้าก่อนนั้นขึ้นไปอีก พวกจีนที่เข้ามาในเมืองไทยได้มีเหลืออยู่แต่ส่วนน้อยที่กลายเป็นไทย ส่วนมากนั้นเมื่อได้สะสมสมบัติได้พอเลี้ยงตนและครอบครัวให้เป็นสุขสบายในเมืองเดิมของเขาแล้ว ก็ได้พากันกลับไปเมืองจีนหมด แม้แต่พวกที่ฝังรกฝังรากในเมืองไทยเป็นหลักฐาน ก็มิได้กลายเป็นไทยแท้โดยลักษณะเดียวกันกับคนเยอรมันของนายดูลย์; คือ จีน "ไม่ทิ้งเมืองจีนเลยไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหน ต้องเอาเมืองของตนติดไปด้วยเสมอ" ที่เหมือนกับเยอรมันของนายดูลย์อีกอย่างหนึ่งนั้น ก็คือ "ไม่เคยเป็นไทยเลย เว้นไว้เสียแต่ในเวลาที่กลับ" ไปเมืองจีนชั่วคราวหนึ่ง ข้าพเจ้ารู้จักพ่อค้าจีนผมชอคนหนึ่งได้เข้ามาอยู่ในเมืองไทยแล้วราว ๖๐ ปี แต่ถึงกระนั้นก็คงยังเหมือนเยอรมันของนายดูลย์ที่ตรงว่า "เขาพูดแต่ภาษาของเขาเอง..... และอาหารของเขาก็แปลกมาก และหาได้รู้สึกโดยแท้จริงว่าได้มาอยู่ในเมืองนี้" ดังนี้ ในสมัยที่ข้าพเจ้าว่านั้น ลูกจีนแต่หลานจีนได้กลายเป็นไทย เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงได้หาญรับรองต่อนายดูลย์ว่าจีนย่อมกลายเป็นคนไทย เพราะเหตุว่าถึงแม้จีนที่เกิดในเมืองจีนไม่กลายเป็นคนไทยก็จริงแต่ลูกแต่หลานจีนผู้นั้นได้กลายเป็นไทย ก็เป็นที่พอใจของข้าพเจ้าแล้ว

และถ้าการคงเป็นอยู่เช่นนี้ ข้าพเจ้าก็จะพอใจเหมือนกัน แต่ใคร ๆ ที่ฝักใฝ่สังเกตการดำเนินไปแห่งกิจการจริง ๆ แล้ว ก็จะเห็นได้ว่าสมัยนี้มีคนอยู่หมู่หนึ่งหรือหลายหมู่ก็เป็นได้ คอยบ่องกันเพื่อมิให้จีนกลายเป็นไทย คนเหล่านี้ได้เดินวิธีโดยจัดการให้มีหนังสือพิมพ์จีนสำหรับสั่งสอนและอบรมความปรารถนาและความรู้สึกเป็นชาติของจีนซึ่งอยู่ในเมืองไทย ตั้งโรงเรียนจีนขึ้น

สอนแต่ภาษาจีนไม่สอนภาษาไทย ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นภาษาเดิมของจีนทมารดาเป็นไทย แท้จริงพวกจีนเหล่านี้ได้พยายามทำทุกสถานที่จะให้จีนกลายเป็น "นาครระผสม" ของเมืองไทย (และออกนามตนว่า "จีนสยาม" หรือ "สยามจีนนางกูร" ก็ยังคงตกอยู่ในฐานไทยผสม) และเพราะข้อนี้แหละ ข้าพเจาจงตองรองทุกข

จริงอยู่ข้าพเจ้าทราบอยู่แล้วว่า ความภักดีต่อชาติเดิมและเมืองเดิมของตนนั้น เป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่ง และข้าพเจ้ากยินดีรับว่าเป็นคุณสมบัติของจีนอย่างหนึ่งเหมือนกัน แต่เมื่อจะให้ข้าพเจ้าหลับตายอมรับว่าจีนซึ่งยังตั้งใจอยู่ว่าจะเป็นจีนนั้นเท่ากับคนไทยที่เป็นไทยแท้ ข้าพเจ้ามีความเสียใจอย่างยิ่งที่จะต้องกล่าวว่า ข้าพเจ้าไม่สามารถจะรับได้เช่นนั้นจริง ๆ ข้าพเจ้าอาจจะทำอะไร ๆ อย่างบัดซบได้หลายอย่าง แต่จะให้ถือว่า "ไทยผสม" เป็นไทยแท้นั้น ข้าพเจ้าขอชิดคันไว้เสียที่เถิด

ข้าพเจ้าก็ได้กล่าวมาหลายครั้งแล้ว และในที่สุดนี้จะขอโอกาสกล่าวซ้ำบรรดาจีนทุกคนไม่เลือกว่าคนใด ผู้มีความเต็มใจโดยสัตย์ซื่อที่จะยอมได้ยอมเสียด้วยกับเมืองไทย (คือถือตัวเป็นไทยแท้ทีเดียว) ไม่เลือกว่าในสมัยร้ายหรือดีนั้น ข้าพเจ้าจะยินดีกางแขนต้อนรับเขา และขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นคนแรกที่จะจับมือเขาโดยเสมอภาพในฐานที่เป็นคนไทยร่วมชาติกัน แต่ส่วน "ไทยผสม" นั้น ถึงแม้ข้าพเจ้าจะมีความจำเป็นจำใจต้องแสดงกิริยาดีต่อเขาดีอยู่เพราะเป็นความสดวกเช่นนั้นก็ดี แต่ถึงผู้ใดจะกล่าวหรือทำอะไรแก่ข้าพเจ้าก็ไม่สามารถบังคับหัวใจข้าพเจ้าให้ยินยอมรับรองว่า "ไทยผสม" เป็นชาวชาติไทยเสมอกันกับไทยแท้ ๆ และข้าพเจ้าไม่สามารถเลยที่จะยอมรับในใจได้ว่า พวกไทยผสมเป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติอันเป็นที่รักยิ่งของข้าพเจ้าโดยแท้จริง

เจ้าลัทธิ

ด้วยมีท่านผู้หนึ่งใช้นามแฝงว่า "ไอคอโนแคล็สต์" "ได้เขียนเรื่องดังมีนามกล่าวมาข้างต้นนั้นลงในจดหมายเหตุรายวันอังกฤษเดลิแกรฟีค ประจำวันที่ ๒๐ มกราคม ค.ศ. ๑๙๑๖ เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าเห็นว่าคมคายยิ่งนัก และเพราะเหตุนั้นจึงใคร่จะขอนำข้อความมาแสดงเพื่อประโยชน์แก่คนที่อยู่ในกรุงสยามบ้าง

อันเจ้าลัทธินั้น เป็นผลของวิธีการศึกษาอย่างใหม่ และถ้าเราจะตราคาเขาตามที่เขาตีตนเองแล้ว ก็ต้องนับว่าเขาเป็นผลที่มีค่าแลสำคัญมากทีเดียว. เจ้าลัทธิเป็นคนชนิด "เจ้าปัญญา" และต้องการให้คนทั่วไปเคารพต่อความเห็นของเขา และจนทุกวันนี้เจ้าลัทธิก็ได้รับความเคารพนั้นสมประสงค์ ทั้งนี้เป็นด้วยเหตุหลายประการซึ่งจะกล่าวโดยพิสดารก็จะยาวความ ความจริงนั้นดูเหมือนจะเป็นว่า ตราบเวลาที่สากลประเทศยังตั้งอยู่ในสันติภาพ คนอันเป็นส่วนมากย่อมมัวขวนขวายอยู่แต่ในอาชีวะของตน ๆ ไม่ใคร่จะได้มีเวลากังวลถึงข้อความซึ่งเจ้าลัทธิได้กล่าวหรือเรียบเรียงลงเป็นหนังสือ ฝ่ายจำพวกคนอันมีจำนวนเป็นส่วนน้อยซึ่งให้ชื่อตนเองว่า "ผู้มีปัญญา" นั้น ย่อมพอใจที่จะอ่านหนังสือหรือฟังโวหารของ "ผู้วิเศษ" ในเวลาที่เขา "เดินดุ่มเที่ยวเล่นตามทางทิวไม้และกระแสลำธารแห่งความดำริของเจ้าลัทธิ" อย่างที่อัครมหาเสนาบดีอังกฤษกล่าวติเซอร์ยอนไซมอน ครั้นถึงเวลาที่อังกฤษได้รู้สึกความเป็นไปจริงแห่งสงคราม ต้องต่อสู้กับศัตรูที่แข็งแรงและไม่รู้จักย่อหย่อน ชาวอังกฤษจึงได้รู้ค่าแห่งเจ้าลัทธิ ตามถ้อยคำของผู้เขียนเรื่องน

ดังที่กล่าวนามมาแล้วนั้น เจ้าลัทธิเป็นตัวเพลย, เป็นที่รำคาญแห่งคนทั้งหลาย, และในที่สุดนั้นเป็นภัย ข้อความซึ่ง "ไอคอโนแค็ลสต์" กล่าวโทษคนจำพวกเจ้าลัทธิรุนแรงปานใดนั้น จะหยั่งได้ด้วยถ้อยคำของเขาเองในประโยคต่อไปนี้ "ตั้งแต่ได้เริ่มทำสงครามมาจนถึงเวลานี้ ภัยแห่งชาติอันร้ายกาจที่สุด คือ คนเจ้าลัทธิ"

"ไอคอโนแค็ลสต์" ได้นำเหตุผลต่าง ๆ มาแสดงเพื่อประกอบข้อหาของเขาโดยบริบูรณ์ ดังปรากฏอยู่ในเรื่องซึ่งข้าพเจ้าจะขอคัดข้อความบางตอนมาลงต่อไป เขาได้แสดงลักษณะเจ้าลัทธิว่า

"เป็นเจ้าตำรับและเจ้าแบบ เป็นผู้ปล่อยวันให้ล่วงไปโดยจมอยู่แต่ในห้องหนังสือจนเสียงโอดครวญของพลเรือนผู้ต้องทารุณกรรมของเยอรมันนั้นมิอาจจะทะลุเข้าไปได้ อากาศธาตุซึ่งห้อมล้อมเขาอยู่นั้นชวนแต่จะให้นอนฝันอยู่โดยไม่ทำอะไร"

ว่าถึงความลำบากที่จะกำจัดคนเจ้าลัทธิ ผู้แต่งกล่าวว่า:

"ตาครูเหล่านี้มักชอบยกตนข่มท่าน เที่ยวแสดงโวหารทั่วไป ไว้ตนว่าเป็นผู้รู้เลิศในสิ่งทั้งปวงในโลกจึงหยุดพูดไม่ได้จนสิ้นลมหายใจ"

ในที่สุดพูดผลร้ายซึ่งเกิดแต่คนเจ้าลัทธินั้น "ไอคอโนแค็ลสต์" กล่าวว่า :—

"การที่จะแสดงวิธีซึ่งเจ้าลัทธิได้กระทำให้เกิดผลร้ายให้ตลอดนั้น จะต้องการหน้ากระดาษตั้งเล่มสมุด กิจการของเขาย่อมมีอันตรายแท้จริง..... สิ่งที่เราต้องการนั้น คือห้ามเป็นอันขาดไม่ให้จำหน่ายหนังสือใด ๆ ซึ่งมีลักษณะของเจ้าลัทธินเจออยู่"

ข้าพเจ้าไม่สามารถจะคัดข้อความตามถ้อยคำของเขามาลงไว้ในที่นี้ได้มากเท่าที่ปรารถนา ด้วยเหตุว่าข้าพเจ้าเป็นคนกลาง ซึ่งจะต้องระวังในการที่จะแสดงความเห็นอย่างใด ๆ ซึ่งคนที่ไหวจนเกินเหตุนั้นอาจจะนึกไปได้ว่าเป็นความไม่เป็นกลาง แต่เท่าที่ข้าพเจ้าได้นำมากล่าวแล้ว ก็พอจะแสดงให้เห็นได้ว่า "ไอคอโนแคลสต์" หมายความอย่างไรในการที่เขากล่าวโทษคนจำพวกเจ้าลัทธิที่อยู่ในเมืองอังกฤษโดยรุนแรงเห็นปานฉะนั้น แต่ใช่ว่าเกาะอังกฤษจะเป็นที่อาศัยแห่งเดียวของเจ้าลัทธินั้นก็หามิได้

ท่านผู้อ่านบางที่จะนึกถามว่า นี่ข้าพเจ้ามีปรารถนาจะกล่าวโดยนัยว่า เมืองไทยก็มีเจ้าลัทธิอยู่เหมือนกันเช่นนั้นฤๅ? นั่นแหละ, ข้าพเจ้าก็ไม่สู้จะแน่ใจนัก และเหมือนยักษ์ในเรื่องเทพปกิรณัมฝรั่ง ข้าพเจ้าออกอยากจะเปล่งอุทานออกมาว่า "ฟุดพีดฟอดแฟด" กูได้กลิ่นเลือดของเจ้าลัทธิ!

ท่านจะคงถามว่า ข้าพเจ้าเข้าใจว่าอยู่ที่ไหนเล่า

อ้า! ถ้าจะบอกก็เท่าขยายความลับนะซี! แต่ถ้าท่านคอยระวังสังเกตุให้ดี ท่านเองก็อาจจะเห็นรอยเขาได้ เมื่อท่านได้ยินหรือได้อ่านถ้อยคำกอบด้วยภูมิปัญญา วางบทลงมาว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้ เป็นทางดีทางควรหรือไม่ในการที่จะทำความเจริญให้บังเกิดมีในมุมโลกอันน้อยนี้ซึ่งมีนามว่าเมืองไทย เมื่อคนไทยที่โง่เขลาเบาปัญญาต้องถูกเทศน์สอนให้คำอย่างนั้นอย่างนี้ ซึ่งตามแบบแผนในตำราและตัวอย่างในประเทศอื่น ๆ ได้กระทำ (หรือมิได้กระทำ) ให้เกิดความดีความเจริญในเวลาที่ได้จัดการตามตำรานั้นเข้าจริงจัง เมื่อคนไทยได้รับคำบอกให้ทำสิ่งนั้นหรือสิ่งนี้จะเหมาะสมที่สุดแก่ความต้องการของ

เมืองไทย หรือโดยมิได้คำนึงว่าผลดีแห่งการนั้น ๆ จะท่วมความเสียหายซึ่ง อาจจะเกิดจากการนั้น ๆ ได้ในคราวในสมัยที่ฉุกเฉิน เมื่อท่านได้ยินหรือได้ อ่านข้อความโดยนัยที่กล่าวนี้แล้ว ข้าพเจ้าขอบอกกล่าวซ้ำอีกว่า ท่านได้ เข้าไปใกล้ร้อยเจ้าลัทธิในเมืองไทยอย่แล้ว ! อันเจ้าลัทธิเป็นคนที่มีอันตราย มากพออยู่แล้วในประเทศที่มีอำนาจเช่นอังกฤษ ซึ่งสามารถกำจัดได้ในเมื่อ ทำความรำคาญให้มากนัก โดยมิต้องระวังถึงวิธีที่จะกำจัดทุกขีก้าวไป แต่ ในประเทศเล็ก ๆ เช่นเมืองไทย ถ้ายอมให้เจ้าลัทธิพูดได้ตามใจเสียมาก ๆ แล้ว ก็อาจจะกำจัดเขาได้ด้วยยาก ถ้าเจ้าลัทธินั้น เป็นคนไทยเราเองก็ ทำเนา เพราะถ้าถึงเวลาจำเป็นเข้าแล้วก็พอจะหาทางเอากำปั้นยัดปากได้ แต่ถ้าเขานั้นบังเอิญมิใช่คนไทย เป็นแต่ “สหายของเมืองไทย” (คือชาวต่าง ภาษาที่อ้างตนว่า พูดอะไร ๆ สำหรับประโยชน์ของเมืองไทย) ตั้งใจจะ เทศน์จากข้างในห้องอันคนเข้าถึงได้ยาก เท่ากับศาลเจ้าภายในของอังยี่เพื่อ ให้เมืองไทยกลับตัวดำเนินไปสู่ความเจริญฉะนี้ไซร้ การที่คิดจะกำจัดเขานั้น กจะยากขนอก

ฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้เปล่งอทานว่า “ฟดฟีดฟอดแฟด”

ตั้งใจดีฤา ? ข้อนั้นข้าพเจ้าเข้าใจว่า เขาก็มีความตั้งใจดีอย่างเจ้า ลัทธิและยกตนข่มท่านตามเพศของเขา แต่ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้าก็มีความตั้งใจดี ตามภูมิต่ำ ๆ ของข้าพเจ้าเหมือนกัน แต่ข้อสำคัญซึ่งต่างกันระหว่างข้าพเจ้า กับเจ้าลัทธิผู้เป็นสหายของเมืองไทยนั้น อยู่ตรงข้อที่ว่าข้าพเจ้าเป็นคนพื้น เมืองไทย ส่วนเขานั้นหาใช่ไม่ ฉะนั้นเขาจึงหาเวลาไป “เดินฉดเลียวเทียว

เล่นตามทิวไม้และกระแสลำธารแห่งความดำริของเจ้าลัทธิ" นั้นได้ ส่วน
ข้าพเจ้าเองเล่า — อนิจจา ! ไม่มีเวลาที่จะหย่อนใจเช่นนั้นได้บ้างเลย ทั้ง
นักเพราะข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งในชาติซึ่งจะดำรงอยู่ได้โดยสวัสดิภาพ ก็โดยความ
บากบั่นพากเพียรอันมิรู้หยุดหย่อน ข้าพเจ้าอาจจะเป็นเจ้าลัทธิและก็จริงต้อง
ขอรับสารภาพว่าได้เป็นเช่นนั้น ในเมื่อข้าพเจ้าแต่งหนังสือถึงเรื่องเมืองอื่น ๆ
เช่นเรื่องเมืองจีนเป็นตัวอย่าง ครั้นถึงคราวแต่งเรื่องเมืองข้าพเจ้าเอง ข้าพเจ้า
ก็ขว้างตำราของเจ้าลัทธิออกจากความคิดให้ไกลที่สุดที่จะไกลได้ พิเคราะห์ดู
กิจการแต่ที่เป็นไปจริง ถึงแม้ว่ากิจการนั้นจะไม่น่าดูสักเท่าใดก็ตามที โดย
อาการเช่นนแหละ ข้าพเจ้าได้เชียนเรื่องการเลือกคนเข้าทำราชการโดยทาง
แข่งขันสอบวิชา เพราะถึงแม้ว่าข้าพเจ้าได้แลเห็นคุณแห่งทางนั้นอยู่เต็มใจก็
ดี แต่อันตรายซึ่งอาจจะมีจากการใช้วิธีนั้นโดยหลับตา ย่อมประจักษ์อยู่
แก่ข้าพเจ้าโดยแน่ชัด และถ้าจะนิ่งเฉยเสีย ก็ดูประหนึ่งข้าพเจ้าขาดความ
รู้สึกภักดีต่อชาติอันแท้จริง ถึงแม้การที่ข้าพเจ้าได้ทำไปแล้วนั้นเป็นเหตุให้
ระคายเคืองแห่งเจ้าลัทธิ — ถ้าบุคคลเช่นนั้นมีอยู่จริงในเมืองไทย เวลานี้ — ข้าพเจ้า
จะขอกล่าวได้แต่เพียงว่า ข้าพเจ้าไม่เสียใจเลย

ไม่ชอบไทย

(เราขอแสดงว่า เรา "หนังสือพิมพ์ไทย" ไม่จำจะต้องมีความเห็นพ้องกับผู้เขียนจดหมายฉบับนี้ทุกประการหามิได้ แต่เห็นว่ามีข้อความที่ควรคำนึงอยู่บ้างจึงได้รับลง)

แจ้งความมายังท่านบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย

ข้าพเจ้าได้ข่าวอะไรมาอย่างหนึ่งซึ่ง บางที จะเป็นข้อควรที่ผู้อ่าน ของท่านจะทราบไว้บ้าง ข้าพเจ้าจึงส่งมายังท่าน เผื่อว่าถ้าท่านเห็นสมควรแล้ว จะได้ลงในหนังสือพิมพ์ของท่านในโอกาสอันควร

ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวมาจากเมืองภูเก็ตว่า ที่เมืองภูเก็ตมีจีน อยู่คนหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าขออนุญาตไม่ออกนามในที่นี้ (เพราะเกรงจะพลอยให้ท่านต้องรับความรำคาญด้วย); จีนผู้นี้เป็นหัวหน้าพูดจายุยงพวกจีนให้ไม่ชอบไทยและเขาทำการเช่นนี้ได้ถนัด เพราะไว้ตนเป็นคนมีความรู้อย่างสมัยใหม่ จีนผู้นี้ทำทีว่าเป็นบ้าบ้า ซึ่งทำให้คนโดยมากเข้าใจว่าเขาเป็นคนในบังคับอังกฤษ, แต่แท้จริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะเขาเป็นคนเกิดในเมืองจีนแล้วได้ไปอยู่ในเขตแดนมลายูของอังกฤษหน่อยหนึ่ง แล้วจึงเข้ามาอยู่ที่ภูเก็ต, และอาศัยเหตุที่ได้เข้ามาจากเขตแดนอังกฤษเช่นนี้ จึงได้เลยอ้างตนเป็นบ้าบา จีนผู้นี้เมื่อได้เข้ามาอยู่ที่ภูเก็ตแล้ว ได้เป็นครูในโรงเรียนจีนแห่งหนึ่ง และได้ถูกไล่ออกจากโรงเรียนนั้นแล้ว จึงได้เป็นครูโรงเรียนจีนอีกแห่งหนึ่งซึ่งเขายังคงอยู่ในเวลานี้ จีนผู้นี้ฉวยเอาโอกาสในการที่เป็นครู เพื่อความไม่ชอบไทยให้เกิดขึ้นในหมู่จีน; คือเขาแสดงโอวาทเตือนนักเรียนอยู่มิได้ขาดให้รู้ตนว่าเป็นจีน, ให้รักชาติจีน, ตั้งใจมั่นคง

เป็นจีน, และว่าไม่ต้องนับถือธรรมะใดนอกจากของจีน และไม่ต้องอยู่ใน กฎหมายใดนอกจากกฎหมายจีน นอกจากนี้ยังใช้วาจาและโวหารต่าง ๆ สำหรับเหนี่ยวโน้มใจพวกกุลบุตรจีนให้ห่างออกไปจากไทยด้วยประการทั้งปวง, และเขาได้เคยกล่าวติเตียนไทยและลักษณะปกครองกับพระราชกำหนดกฎหมาย ของกรุงสยามอยู่เนือง ๆ และได้แสดงความเห็นอย่างรุนแรงในมณฑลบูรพ์ใต้ ข้อความเหล่านี้ ไม่ใช่แต่คนไทยและจีนได้ทราบ ทั้งคนอังกฤษเขาก็ได้ทราบ ด้วย (และคนอังกฤษผู้หนึ่งได้เป็นผู้เล่าให้ข้าพเจ้าฟังด้วยซ้ำ)

ข้าพเจ้าไม่อยากจะกล่าวให้มากความไป แต่ข้าพเจ้าขอกล่าวว่าบุคคล เช่นจีนผู้นี้และเป็นผู้ที่ข้าพเจ้าเรียกว่า "ผู้เพาะไทยผสม" และบุคคลเช่นนี้ แหละจะเป็นผู้ทำให้ไทยกับจีนเกิดบาดหมางและบกพร่องในทางมิตรจิตซึ่งมีแก่ กันมาแต่โบราณกาล

เมื่อมีบุคคลที่แสดงตนเป็นผู้ไม่ชอบไทยโดยอาการอันหน้าด้านเช่นนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าถ้าจะนิ่งไว้ก็เหมือนบกพร่องในกรณียแห่งพลเมืองดี จึงได้เขียน จดหมายฉบับนี้มายังท่าน พอให้โล่งใจไปบ้างเท่านั้น, และถ้าหากว่าจะมีผล อย่างไร ข้าพเจ้าขอรับผิดรับชอบทั้งสิ้น.

หอสมุดแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี
NATIONAL LIBRARY

ពិសាខបូជានិងវិសាខបូជា

ឧដ្ឋានមង្គលសីមា ព្រះអង្គ

អាយុវឌ្ឍនៈ ពោធិយ៍ ជ្រុំពិសាខ និងជ្រុំវិសាខបូជា

២៤៩៨